

A felsőoktatási mobilitást akadályozó és ösztönző tényezők Magyarországon

2. kötet

SZÉCHENYI TERV

A felsőoktatási mobilitást akadályozó és ösztönző tényezők Magyarországon

2. kötet

2014

Impresszum

Felelős szerkesztő: Dobos Gábor

Szerkesztők: Kovács Laura, Nagy Viktória, Neumayer Petra
Ildikó, Poronyi Péter, Somoskői György, Szilágyi Áron
András

Kiadványszerkesztő: Baukó Bernadett

A kötet szerzői: Dr. Malota Erzsébet egyetemi docens,
Bereczki Nóra egyetemi hallgató, Bander Katalin Ph.D. hall-
gató, Borgström Márk egyetemi hallgató, Dr. Berács József
egyetemi tanár, Futó Judit egyetemi hallgató.

Kiadja: Tempus Közalapítvány, 2014

A kiadásért felel: Tordai Péter, igazgató

Nyomdai kivitelezés: Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.

Tempus Közalapítvány

1093 Budapest, Lónyay u. 31.

Postacím: 1438 Budapest 70, Pf. 508.

Infóvonal: (061) 237 1320

E-mail: info@tpf.hu

Internet: www.tka.hu

www.campushungary.hu/tempus

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	4
A hazánkban tanuló külföldi cserehallgatók véleménye Magyarországról és magyarországi tanulójaikról	5
Intézményi nemzetköziesítés és a nemzetköziesítést célzó kurzusok a belföldi hallgatók szemével	49
Személyes és interkulturális kompetenciák, a külföldi mobilitással kapcsolatos motivációk, felkészültség és tapasztalatok a belföldi hallgatók körében	93

ELŐSZÓ

A Tempus Közalapítvány által kezelt **európai, regionális és nemzeti** felsőoktatási programok és az általa végrehajtott projektek szorosan kötődnek az *Európai Unió Európa 2020 stratégiájához, a Felsőoktatás Modernizációs Agendájához*, valamint az *Európai Felsőoktatási Térség* elmélyítéséhez, megvalósításához.

Tevékenységünk középpontjában a **magyar felsőoktatás nemzetköziesedésének támogatása** áll, és alapvetően három, egymással szorosan összefüggő szinten fejt ki a hatását: **a szakpolitika, az intézmények és az egyének támogatása** a következő programok segítségével: **Erasmus+** (korábbi **LLP/Erasmus, Erasmus Mundus, Tempus és Bologna tanácsadói hálózat**), **CEEPUS**, valamint a Strukturális Alapokból finanszírozott **Campus Hungary** projektek. A programok többségét a Közalapítvány több mint egy évtizede koordinálja, míg a Campus Hungary projektek 2012-től egészítik ki a Közalapítvány nemzetköziesedést támogató tevékenységét.

A három szint közül az **egyének** támogatásának keretében a Közalapítvány elsősorban a **hallgatók és doktoranduszok** külföldi mobilitását (tanulmányi részképzését, szakmai gyakorlatát, nyári egyetemen, intenzív programon való részvételét) támogatja, mellyel hozzájárul a hallgatók *kompetenciafejlesztéséhez*, valamint a leendő diplomások *foglalkoztathatóságához*.

A hallgatókon, doktoranduszokon kívül a Közalapítvány ösztöndíjakat kínál az **oktatóknak** és a felsőoktatási intézmények **alkalmazottainak** is (*oktatási tevékenységre, nemzetközi kapcsolatok bővítésére, tapasztalat-szerzésre, projektek előkészítésére*), mely a *humán erőforrás-fejlesztésen* túl nagymértékben hozzájárul az *intézmények kapacitásának* bővítéséhez, nemzetközi beágyazottságuk, valamint versenyképességük növeléséhez.

Az egyéni **ösztöndíjak** közvetetten hatással vannak a hazai **intézmények fejlesztésére**, hiszen a Közalapítvány által hagyományosan kezelt programok **intézményekhez kötött, kétoldalú mobilitást** folytatnak le, így a kiutazók helyére **külföldi hallgatók, oktatók** érkeznek, mellyel összefüggésben a hazai intézmények **idegen nyelvű kurzusaik fejlesztésén** túl, a **hallgatói szolgáltatásokat, adminisztrációt** is fejlesztik. Másrészt a visszatérő oktatók és felsőoktatási alkalmazottak oktatási-kutatási, irányítási, oktatásszervezési és szolgáltatásnyújtási **innovációkat** hoznak haza, melyek beépülhetnek a magyar intézmény működésébe. Hasonlóképpen fontos szerepe van az egyéni mobilitásnak abban, hogy a magyarországi jó példákat, innovációkat megoszassák Európán belül és azon kívül is.

A Közalapítvány maga is részt vesz olyan felsőoktatási projektekben, amelyek a szektor modernizálását tűzték ki célul. Fókuszunk a **hazai felsőoktatási intézmények regionális és Európán kívüli kapcsolatainak bővítése**, így a hazai felsőoktatás láthatóságának javítása volt. Egyben a magyar **egyetemek és főiskolák felkészítése** a 2014-től kezdődő új programszakaszra, az **Erasmus+ programra**, melynek egyik fontos jellemzője a nyitás az Európán kívüli felsőoktatás felé.

Az egyéni mobilitáson és intézményfejlesztésen túl a Közalapítvány a programok megvalósításával kapcsolatos **tapasztalataival**, a fejlesztési területeket vizsgáló **kutatásokkal** és egy 57 országra kiterjedő **szakértő hálózat** magyar csoportjának működtetésével is támogatja a hazai és az európai szakpolitikák összekapcsolását.

A jelenlegi két kutatási kötet a fenti szempontok figyelembevételével folytatja a Tempus Közalapítvány kutatási tevékenységét és jól illeszkedik a 2008-ban megkezdett Bologna füzetek sorozathoz. A most megjelenő kötetek közül az első **rendszerszinten** vizsgálja a magyar felsőoktatás versenyképességét, illetve elemzi az egyik legjelentősebb mobilitást támogató rendszert, az ECTS-t. A második kötet már az **intézményi tényezőket** veszi vizsgálat alá, és **egyéni ösztöndíjas szinten** is kísérletet tesz a mobilitás alatt tapasztalható kompetenciafejlődésnek, valamint a mobilitással kapcsolatos elégedettségnek leírására.

A hazánkban tanuló külföldi cserehallgatók véleménye Magyarországról és magyarországi tanulmányaikról

Kutatási tanulmány

Készítette:

Dr. Malota Erzsébet egyetemi docens

A kutatás a TÁMOP-4.2.4.B/2-11/1-2012-0001 projekt keretében valósult meg.

A kutatásban közreműködtek:

Bereczki Nóra egyetemi hallgató
(nyílt kérdések)

Borgström Márk egyetemi hallgató
(hallgatói mélyinterjúk)

A kutatást az ISC Alapítvány végezte.

Projektvezető: Dr. Berács József egyetemi tanár

2013. augusztus 30.

1. Kutatási előzmények

1.1. A kutatás előzményei, célja

A Tempus Közalapítvány a TÁMOP 4.2.4.B/2 projekt keretében megbízta az ISC Alapítványt, hogy felmérést végezzen a 2010 és 2013 között Magyarországon tanuló külföldi hallgatók véleményének megismeréséhez.

A kutatásnak számos előzménye volt a témában. Az elmúlt években több olyan kvalitatív és kvantitatív kutatást is végeztünk, amelyek a külföldi hallgatók véleményét mérték fel.

A külföldi hallgatók körében Magyarországról és a magyar oktatásról kialakult imázst először 2003-ban egy 500 fős budapesti mintán OTKA kutatás keretében mértük (Berács – Malota 2004), oktatásturizmus szempontú megközelítésben is interpretálva a felmérés tanulságait (Berács – Malota 2007).

A külföldi hallgatók Magyarországon szerzett tapasztalataira vonatkozó – 2003. és 2012. között, 14 szemeszteren keresztül végzett – kvalitatív kutatásaink során megfogalmazódtak azok a fő kérdéskörök, melyek alapján egy külföldi hallgató hazánkat megítéli, és melyek egy standardizált kérdőív elkészítéséhez nyújtottak széleskörű háttéranyagot.

Országos vizsgálatunk 2010-ben e témában a Tempus Közalapítvány megbízásából készült, melynek eredményeit a Bologna füzetek sorozatban publikáltuk.¹ A Balassi Intézet 2013-as külföldi diákok mobilitásról alkotott véleményéről szóló tanulmánya szintén irányt mutatott a kérdőív fejlesztését, kiegészítését illetően.²

Jelen kutatásunk célja a nálunk részképzésben tanuló külföldi hallgatók mobilitásról alkotott véleményének feltárása és összehasonlítása a közép-magyarországi és a konvergencia régiókban a következő témákat illetően:

- a külföldi hallgatók Magyarországon szerzett pozitív és negatív tapasztalatai, a külföldiekkel szemben tapasztalt attitűdök és viselkedés
- a hallgatókban kialakult országimázs
- a különböző feltételekkel és lehetőségekkel (szálláslehetőségek, szórakozási, közlekedési, sportolási és vásárlási lehetőségek) kapcsolatos attitűdök és elégedettség
- az oktatási intézmény kiválasztására vonatkozó döntés vizsgálata, a döntéshez felhasznált információforrások elemzése
- a magyarországi idegen nyelvű képzések színvonalának megítélése, a hallgatói szolgáltatásokkal való elégedettség

1.2. Előzetes kvalitatív kutatási eredmények a hazánkban tanuló külföldi hallgatók percepciójáról (2003-2012)

2003 és 2012 között 14 szemeszterben a Corvinus Egyetemen „Cross-cultural communication” c. választható tantárgy keretében megkérdeztük a külföldi cserediákokat a félév elején és a félév vé-

---

1 Berács J. Malota, E., Zsótér B. (2010): A magyar felsőoktatás nemzetköziesedésének folyamata 2, Bologna füzetek 8, 42-70 o. Tempus Közalapítvány, NFKK - Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, BCE

2 Balassi Intézet, tanulmány (2013): A konvergencia régiókban tanuló külföldi hallgatók körében a mobilitási tapasztalatok feltérképezése, Ketzal Kft.

gén hazánkról kialakult imázsukról. Megérkezéskor a következő kérdést tettük fel, melyre rövid, 1-1,5 oldalas esszé keretében kellett válaszolniuk: „Mik az első benyomásaid Magyarországról, a magyar emberekről?”, év végén pedig azt kérdeztük meg: „Milyen kép alakult ki Benned az elmúlt 4 hónap alatt Magyarországról és a magyar emberekről?”.

Összesen 234 külföldi cserehallgató esszéje került elemzésre a tartalomelemzés módszerével. Mivel nem mindenki volt jelen az első és az utolsó órán is, így nem 468, hanem 390 esszét összegeztünk.

A cserediákok 32 országból érkeztek: Európán kívül USA, Kanada, Japán, Kína, Korea, Tajvan, Mongólia, Szenegál, Brazília, Peru, Venezuela hallgatói kerültek a mintába.

A következő 1. sz. táblázat összefoglalja a fő témaköröket, illetve a témakörre jellemző kiragadott idézeteket. 1-essel jelöltük, ha az év elején, első benyomásként, és T-vel, ha néhány hónapnyi tapasztalat után írta az adott hallgató az adott véleményt. Egy-egy esetben jelöltük azt is, hogy mely országokból származó hallgatókra volt jellemző egy adott állítás, illetve hogy kitől származik az idézet.

A leggyakrabban az emberek barátságossága és ellenségessége, valamint a lassú ügyintézés merült fel, mind első percepcióként, mind több hónapnyi itt tartózkodás utáni véleményként. A nálunk tanuló külföldiek hiányolják az angol nyelvtudást, és a szolgáltatásokban a pozitív mentalitást.

Az emberi viselkedés és a férfi-női viszonyok témája mellett gyakran megjelent az esszéikben az országról, a városról, az éjszakai életről kialakult kép, valamint a kultúránkat érintő vélekedések.

Mivel e témakörök a kvantitatív felmérésben a nyílt kérdések során is hasonlóképp felmerülnek, részletesebben ott szólnunk róluk.

Fontos kiemelni, hogy sok esetben lényeges szempont a hallgató származási országa, kulturális nézőpontja. Ugyanazt a jelenséget másképp értelmezi két eltérő országból jövő hallgató, pl. a franciák szerint jó, hogy vannak éjjel-nappali boltok, a hongkongi hallgatók viszont nehezményezték a boltok nem kedvező nyitva tartását (mivel náluk rengeteg az éjszakai piac).

Ugyanígy például a bürokráciára sokan panaszkodnak, egy osztrák hallgató viszont az otthonihoz képest kedvezőbbnek ítéli meg a magyarországi helyzetet.

1. táblázat: A cserehallgatók esszéiben megjelenő fő témakörök és jellemző idézetek Magyarországról (2003-2012)

Barátságos – ellenséges emberek (leggyakrabban említett téma)
<ul style="list-style-type: none"> • 1.-T. Kedves, udvarias emberek • 1.-T. Barátságatlan, udvariatlan emberek • 1. „Boldog, kedves, barátságos emberek” (bolgár, cseh, orosz, lengyel) • 1. A magyar diákok kedvesek, segítőkészek • 1. „Nem olyan hidegek, mint ahogy egy európaítól számítottam rá (brazil)” • 1. „A fiatalok nagyon kedvesek és nyitottak, az idősebbek kifejezetten rosszindulatúak” • T. „Sokat utaztam Kelet-Európában, mindenhol sokkal kedvesebbek az emberek, mint Magyarországon” • T. „3 hónap után kedvesebbnek tűnnek, kivéve a piacon, és amikor vezetnek” • T. „El kell telnie egy időnek, mire kedvesek és segítőkészek lesznek, elsőre nem azok”

Lassú ügyintézés, bürokrácia (leggyakrabban említett téma)

- I.-t. Nagy a bürokrácia, minden lassan megy
- 1. „2 hétig tartott az ügynökségnek, míg megjavították a lámpát és a levélszekrényt” (svéd)
- 1. „Az egyetemen 5 emberhez küldtek, mire valaki megválaszolta a kurzussal kapcsolatos kérdésemet”
- 1. „Nem tudják, mit csinál a másik, és nem kooperálnak”
- 1. „A bürokrácia szintje alacsonyabb, mint otthon” (osztrák)
- T. „Ami Svédországban 10 perc, az itt minimum 40”
- T. „Magyarországon az első perctől meg kell tanulni, hogy minden időbe telik és senki sem felelős semmiért”
- T. „Imádják a bélyegzőiket, mindent lebélyegeznek”
- T. „Túl könnyelműek, mindig túl sokat várnak, nem reagálnak azonnal semmire”
- T. „Az embereknek a kreativitásukat és intelligenciájukat használniuk kéne, hogy ne az legyen a szokásos válasz: ilyen a rendszer, nem tudunk változtatni rajta”

Angol nyelvtudás hiánya, külföldiekkel szembeni attitűd

- I.-T. Nem beszélnek angolul
- 1. „Tiszteletlenek és mérgesek lesznek, ha angolul szólok”
- 1. „Érthetetlen számomra, hogy a boltban miért nem beszélnek semmilyen nyelvet. Nincs motivációjuk megtanulni egy idegen nyelvet?”
- 1. Az idősek félnek a külföldiektől
- T. „Durvák és udvariatlanok. Ez azért van, mert külföldi vagyok?”
- T. „Nem segítenek, azért, mert külföldi vagyok”
- T. „Nem túl jó dolog megmondani, hogy francia vagyok”
- T. „A fekete barátommal szemben rasszistának tűnök”
- T. „A cigányokkal szemben diszkriminációt érzékelttem”
- T. „Úgy érzem, Magyarország nehéz ország lehet beilleszkedés szempontjából egy külföldi vagy egy menekült számára” (finn)
- T. „A magyarok felnéznek a nyugati emberekre”

Emberi tulajdonságok és viselkedés

- 1.-T. Nagyon szomorúak
- 1. „Depresszív, félénk emberek”
- T. „A magyarok nem azok a típusú emberek, akik mosolyognak vagy nevetnek, hacsak nem kötelező nekik” (svéd)
- 1. „Nagyon csendes emberek”
- T. „Mindig csendben vannak nyilvános helyeken, nem beszélgetnek a metróban, a vonaton vagy a számítógépteremben”
- T. „Nagyon hangosan beszélnek a spanyolokhoz képest”
- T. „Első látásra relaxált, nyugodt emberek, 4 hónap után stresszesnek látom őket”
- T. „Sosem stresszelnek vagy sietnek” (német, svéd, Hongkong, USA)
- 1. „Nem túl nyitott emberek, talán a régi megszállások miatt?”
- 1. „Intelligens, de nem túl magabiztos emberek”
- T. „Az emberek nem bíznak egymásban”
- T. „Szoros családi kötelékek, mindig hazamennek hétvégére”
- T. „Sok a lökdösődés az utcán, a boltokban”
- T. „Nem pontosak, néha a tanárok is késnek, és nem kérnek elnézést”

Kultúra (mindkét értelmében)

- 1.-T. Büszkék a kultúrára
- 1. „Múltorientált társadalom”
- T. „Bizonygatják a külföldieknek a nép „minőségét”: elsők vagyunk ebben és ebben, felfedeztük ezt és ezt”
- T. „Le voltam nyűgözve hogy mennyire büszkék a népükre, a kultúrára”
- T. „Minden fontos embernek van szobra, ahova virágokat visznek és gyertyát gyújtanak, nagyon fontos a múlt”
- T. „Büszkék a magas öngyilkossági rátára, a melankolikus hajlamukra való bizonyítékot látják benne, amit valamiért fontosnak tartanak”
- T. „Alkoholproblémáik vannak, mely a melankolikus önrefleksiójukkal kapcsolatos”
- T. „Meglepődtem, hogy sok aspektusból a magyarok jobban hasonlítanak a latin, mint a szláv népekre”
- 1. „Sokat olvasnak, rengeteg könyvesboltot láttam, és könyvreklámot is, még a hajléktalanok is újságot olvasnak”
- T. „A magyar zene nem érdekes, unalmas, a magyarok nem muzikálisak” (orosz)

Szolgáltatások, munkamorál

- 1.-T. A boltokban hosszú a várakozási idő
- 1. „Nem szeretik a munkájukat pl. a pincérek”
- 1. „Nem professzionálisak a munkájukban”
- 1. „Nem nagyon figyelnek oda a takarításra” (bolgár)
- 1. „Mindig aprót kérnek a pénztárosok, nagyon mérgesek és stresszesek lesznek, ha nagy papírpénzt adok”
- T. „A szolgáltatás-mentalitás teljes hiányát tapasztaltam a boltokban”
- T. „Nagyon kedves emberek, de a hatékonyság alacsony” (mindhárom Hongkongi)

Férfi és nő viszonya

- 1. „Szexuálisan nyitott ország”
- T. „A párok extrém módon nyalják-falják egymást nyilvános helyeken” (német)
- 1.-T. Nagyon maszkulin ország (dán, svéd, finn, norvég)
- 1. „Sokkoló számomra, ahogy a nőkkel bánnak, ahogy tárgyasítják őket” (svéd)
- T. „A férfi és a nő itt egyenlő” (bolgár)
- 1. „A lányok nagyon kiöltöznek az egyetemre”
- 1. „A lányok sokkal inkább „alulöltözöttek” mint a franciák”
- 1.-T. Szépek a magyar lányok

Szegénység, társadalmi különbségek

- 1.- T. Sok a hajléktalan
- 1.-T. Nagy a különbség a gazdagok és szegények között
- T. „Rengeteg a hajléktalan és a csillogó autó is”
- T. „Nagyon sok az idős ember az utcákon, és kevés a fiatal és a gyerek”
- T. „A 20-30 évesek itt nagyon különböznek a 40 és előlötti korosztálytól”
- T. „Sokkal inkább befolyásolja az életszemléletet a gazdasági-szociális helyzet, mint más országokban”
- T. „Úgy érzik, kevesebbük van, mint amit megérdemelnének”

Az ország

- 1.-T. Az ország sokkal fejlettebb, mint képzeltem
- 1.-T. Még mindig sok a kommunista beütés
- T. „A felszínen az látszik, hogy ez egy nyugat-európai színvonalú ország az EU-ban, de ha mélyebbre nézünk, nem biztos, hogy készen áll a csatlakozásra”
- T. „Szabad ország, rendőrök, jegyszedők, jegyellenőrök, biztonsági őrök és egyéb boldog életet akadályozó korlátok nélkül” (orosz 2005)
- 1.-T. Olcsó árak
- T. A vidék relaxáló

A város

- 1.-T. A tömegközlekedés kiváló
- 1. „Szép a metró” (2003, lengyel)
- 1. „Modern, aktív, élő város, sokkal inkább, mint más nagyvárosok”
- T. „Budapest trendibb és progresszívabb, mint sok más nyugat-európai város”
- T. „Nagyon nyugati város, a kommunizmus nyomai csak a külső városrészekben érzékelhetők”
- 1. „Az első dolog, amely mellbe vágott: a levegő szennyezettsége”
- 1. „Tiszta a levegő” (Hongkong)
- 1. „Szép és tiszta város” (svéd)
- 1. „Sok a zöld, sok a park” (norvég)
- 1. „Nem olyan piszkos és veszélyes, mint amire számítottam”
- 1.-T. Az utcák büdösek, az emberek odavizelnek
- 1. „Szinte mindenkinek van kutyája, büdös van az utcákon”
- 1.- T. Szép, de elhanyagolt régi épületek
- 1.-T. Úgy vezetnek, mint az őrültek

Éjszakai élet

- 1.-T. A város gyönyörű éjjel kivilágítva
- T. „Jó, hogy vannak éjjel-nappali boltok” (francia)
- T. „Nem kényelmes a nyitva tartás” (Hongkong)
- T. „A kávézók sokáig vannak nyitva” (USA)
- 1.-T. Szuper kocsmák, pubok
- 1. „Sokat isznak, a nők is”
- T. „Sokat verekednek a focimeccseken”

Gasztronómia

- 1.-T. Finom ételek
- 1.-T. Jó, de túl fűszeres ételek
- 1.-T. Jó borok
- 1.-T. Sok paprika
- T. „A magyar étel olyan, mint a német, nagy mennyiség nélkül”

1.3. A külföldi cserediákokkal készített mélyinterjúk eredményei

A magyar felsőoktatás nemzetköziesítésével kapcsolatban a Magyarországra érkező külföldi hallgatók véleményét is kikértük. A kvalitatív kutatás részeként 11 mélyinterjút készítettünk olyan külföldi hallgatókkal, akik az elmúlt 3 évben Magyarországon vettek részt nemzetközi hallgatói mobilitási programban. Az interjú során megkértük őket, hogy meséljenek magyarországi tapasztalataikról, pozitív és negatív élményeikről. Kíváncsiak voltunk arra, hogy milyen problémákkal szembesültek itt tartózkodásuk során, és ezeket hogyan tudták megoldani, milyen segítségre volt szükségük. Az országgal kapcsolatos általános kérdések mellett kitértünk a fogadó intézménnyel kapcsolatos tapasztalatokra is, megkértük őket, hogy értékeljék magyarországi intézményükön belül az oktatás színvonalát, a kurzusválasztékot, az intézményi szolgáltatásokat, az oktatókat és a nemzetközi iroda munkáját is.

A mélyinterjú vezérfonala:

1. Személyes információk
  - a. Az utazás időpontja, hossza, mobilitási program, szakterület

- b. A kiutazással kapcsolatos fő motivációk, célok
  - c. Korábbi külföldi tanulmányok
2. Magyarországgal kapcsolatos tapasztalatok, vélemények
- a. Milyen korábbi információkkal rendelkezett Magyarországról? Milyen információforrásokat használt?
  - b. A Magyarországról alkotott kép
  - c. Vélemények a magyar kultúráról, a kultúra pozitív és negatív aspektusai
  - d. A szolgáltatásokkal, emberekkel, információszerzéssel kapcsolatos tapasztalatok, felmerülő problémák
  - e. Árszínvonal és a termékek/szolgáltatások minősége
3. Vélemények a fogadó intézményről
- a. Az intézményválasztás oka, a választást befolyásoló szempontok
  - b. Az intézménnyel kapcsolatos elvárások és tényleges tapasztalatok (oktatás színvonala, oktatók, kurzusválaszték, nemzetközi iroda és a nemzetközi koordinátor, egyéb szolgáltatások)
  - c. A magyar hallgatókkal kapcsolatos vélemények
  - d. Az intézménnyel kapcsolatos pozitív és negatív élmények, fejlesztési javaslatok

A megkérdezettek Erasmus és Erasmus Mundus ösztöndíjak keretében tanultak Magyarországon alap- és mesterszakon, illetve doktori képzésben. A hallgatók különböző országokból, eltérő tanulmányi háttérrel érkeztek különböző magyarországi felsőoktatási intézményekbe. Mégis általánosan elmondható, hogy a magyar hallgatókhoz hasonló motivációk és célok vezérelték őket, mikor a külföldi ösztöndíjra pályáztak. Gyakran említették a nyelvtanulást, a tapasztalatszerzést, az önállósodást, új emberek, kultúrák megismerését. „Sok barátom mesélt a külföldi élményeiről, és úgy éreztem, nagyon sok mindentől kima radok, ha nem jelentkezem” (Tobias, 25).

– Vélemények Magyarországról

A hallgatók között voltak, akik doktori képzésen vettek részt, és volt olyan személy is, aki több mint 10 év munkatapasztalattal rendelkezett és karrierje előmenetele érdekében kezdett el újra tanulni. Az ő esetükben a szakmai motivációk hangsúlyosabbak voltak, ami az ország és az intézmény kiválasztásában is szerepet játszott. „Az első számú tényező a szak volt, de fontos volt az is, hogy a CEU legyen, mert több szakról is vannak barátaim, akik nagyon meg voltak vele elégedve.” (Hjalmar, 42). A fiatalabb alap- és mesterszakos hallgatók sok esetben kizárásos alapon vagy anyagi okokból választották Magyarországot. „Nem rajtunk múlt a választás. Két országot választottunk: elsőként Portugáliát, másodikkal pedig Magyarországot” (Gintautas, 21).

Több hallgatónak is volt magyar ismerőse vagy olyan barátja, aki korábban már hosszabb időt is töltött Magyarországon. Érzékelhető volt, hogy akik a környező országokból (Ausztria, Csehország) érkeztek, alaposabb ismeretekkel rendelkeztek korábbi utazásaiknak köszönhetően. „Csehország nincs meszsze Magyarországtól, ezért természetes, hogy van kulturális csere. Hétköznapi alapon mindenki ismeri a paprikát, szalámit, gulyást, így nem igazán volt egy titokzatos ország számomra” (Jan, 24).

A leggyakrabban keresett információk a szálláslehetőségekre, utazási információkra és a fogadó intézményre vonatkoztak. Ezeket interneten vagy a nemzetközi koordinátoroktól szerezték meg illetve helyi ismerősöket, barátokat és korábban Magyarországra utazó hallgatókat kérdeztek.

A legtöbb hallgatónak kevés elképzelése volt az országról, de az itt töltött idejük alatt jellemzően pozitív tapasztalatokat szereztek. A Magyarországról és a magyar kultúráról alkotott véleményeket nehéz lenne általánosítani, de többségük úgy gondolta, hogy a kultúra rendkívül gazdag, sok a kulturális esemény és látnivaló, és rengeteg szórakoztató szabadidős program állt rendelkezésükre.

Az igénybevett szolgáltatások minőségével meg voltak elégedve. Külön kiemelték a tömegközlekedés hatékonyságát. A helyi közlekedéssel nem volt problémájuk, mivel a buszok és villamosok sűrűn járnak és pontosak, azonban volt, aki kifogásolta, hogy a városok között közlekedő vonatok a késő esti és éjjeli időszakokban nem, vagy korlátozottan járnak. Egy hallgató komoly problémának tekintette azt is, hogy Budapesten az olyan közlekedési csomópontokon, mint a népligeti buszpályaudvar, éjjel nehezen megoldható a jegyvásárlás. A gépek nem működnek, vagy csak aprópénzt fogadnak el, a buszokon pedig nem lehet jegyet vásárolni. Többeknek jelentett gondot az angol nyelvű kiírások hiánya. A fővárosra ez kevésbé volt jellemző, de a kisebb városokban (pl. Pécs) ez megnehezítette a tájékozódást, emellett pedig volt, aki az információs rendszer logikáját is kifogásolta. „Minden nap volt valami gond, mert bármikor fel akartam keresni valamit, azt nem találtam” (Anne-Claire, 24).

A magyar emberekről kettős vélemények érkeztek. Egyrészt kedvesnek, befogadónak, nyíltnak, segítőkésznek tekintik a magyar lakosokat, de sok esetben mégis úgy érezték, hogy közömbösek, távolságtartók lehetnek, és kerülik az idegeneket. Ezt elsősorban akkor tapasztalták, ha nem tudtak idegen nyelvet beszélni. „Ha szeretnének kommunikálni, akkor nagyon barátságosak és nyíltak, de ha félnek és nem akarnak beszélni veled, akkor hidegek és távolságtartók” (Tobias, 25).

Különbséget tettek- e tekintetben a főváros és a vidéki városok között is, mivel véleményük szerint Budapesten jobban hozzá vannak szokva az idegenekhez, és sokkal könnyebb olyan személyt találni, aki beszél angolul.

Fontos szempont volt az ország-választásnál az árszínvonal, és ebből a szempontból Magyarországot kedvező úti célnak tekintették. A szolgáltatások és a helyi termékek esetében nagyon kedvező árakat tapasztaltak, de az áruházak, ruhaboltok esetében úgy érezték, hogy azonos árszinten vannak saját hazájukkal.

– Vélemények a fogadó intézményről

Kikértük a hallgatók véleményét fogadó intézményükről. Megkérdeztük őket, hogy miért az adott egyetemet/főiskolát választották és milyen elvárásokkal érkeztek, illetve ezen elvárásokhoz képest mit tapasztaltak. Az intézményválasztást az esetek túlnyomó többségében az határozta meg, hogy saját egyetemük milyen magyar kapcsolatokkal rendelkezik, illetve hogy az adott szakon milyen lehetőségek voltak. A budapesti intézmények esetében az is fontos szerepet játszott, hogy a fővárosba szerettek volna utazni a hallgatók.

Az intézményekről alkotott vélemények nem tekinthetők reprezentatívnak, de az Erasmus ösztöndíjjal kapcsolatban volt néhány visszatérő gondolat. A legtöbb hallgató meg volt elégedve az oktatás színvonalával, de többen érezték úgy, hogy a kurzusok nem elég intenzívek és az oktatók kevés elvárást állítanak velük szemben. Néhány hallgató esetében ez csalódást jelentett, mivel a tárgyakat egyszerűen elvégezték, de a magas kreditértékek és a tárgyfelvételi időszak lejárta miatt nem volt lehetőségük több tárgyat felvenni. „Sok tárgyam volt, de nem voltam elfoglalt, tehát többet szerettem volna” (Orçun, 32). A hallgatók többsége azonban ezt nem bánta, mivel örültek, hogy több szabadidejük van.

Az oktatókkal kapcsolatban szintén nehéz volna általános következtetéseket levonni, mivel a visszajelzések intézményenként, szakonként és kurzusonként változtak. A nemzetközi irodák tevékenységé-

vel a hallgatók többsége meg volt elégedve. Az intézményi koordinátorok segítőkészek voltak, és igyekeztek minél hamarabb válaszolni a beérkező kérdésekre. A mentorprogramokat a megkérdezettek többsége jó ötletnek tartotta, de számos esetben a hallgatók nem tudták felvenni a kapcsolatot mentorukkal, így nem tudták kihasználni ennek előnyeit. „Írtam a mentoromnak 2-3 alkalommal, de nem kaptam választ” (Daniel, 25).

Az intézménnyel kapcsolatban felmerült a külföldi hallgatók integrációja is. A megkérdezettek fontosnak tartották, hogy magyarokkal is kapcsolatokat építsenek ki, mivel így közelebből megismerhetik a helyi kultúrát. Ahol a külföldi és magyar hallgatók közös kurzusokon vettek részt, ott ezt nagy pozitívumként értékelték. „Ténylegesen integrálva voltunk. Nem tettek különbséget külföldiek és magyarok között, és ez nagyon jó volt” (Anne-Claire, 24).

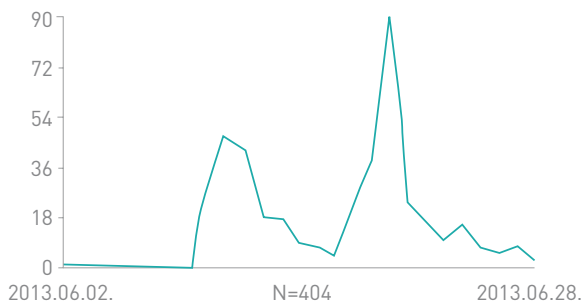
Bizonyos esetekben előfordult, hogy a tanárok pontatlanok, rugalmasan kezelik a határidőket, nem válaszolnak a nekik küldött e-mailekre, vagy nem beszélnek kellően jól angolul. Néhány hallgatónak gondot okozott az egyetemi intranet használata, ami megnehezítette a tárgyfelvételt. A nehézségek ellenére azonban megoldhatatlan problémával egy hallgató sem szembesült fogadó intézményében.

2. A kvantitatív kutatás módszertana

A kvantitatív kutatás során online kérdőívet használtunk, melyet a hazánkban cserehallgatóként tanuló külföldi diákok e-mail címére továbbítottunk a Tempus Közalapítvány segítségével az egyetemi/főiskolai koordinátorokon keresztül.

A felmérés 2013. június 10-től június 28-ig két kiküldési hullámban zajlott. A kérdőív kitöltése kb. 15 percet vett igénybe, a visszaérkező kitöltött kérdőívek napi megoszlását a következő ábra mutatja. A minta végleges elemszáma 404 fő.

1. ábra: Az online kérdőívek visszaérkezési megoszlása

Az adatokat az SPSS.20. statisztikai programcsomag segítségével elemeztük.

2. A minta demográfiai és oktatásdemográfiai jellemzői

2.1. A válaszadók származási országa

A válaszadók 49 különböző országból érkeztek hazánkba tanulni. A kérdőívet kitöltők közül a legtöbb külföldi hallgató Németországból (14%), Franciaországból (12%), Lengyelországból (6%), Törökországból (6%) Olaszországból (5%), Spanyolországból (5%) származik.

28 országot 5-nél kevesebb fő képvisel a mintában.

2. táblázat: A válaszadók származási országa

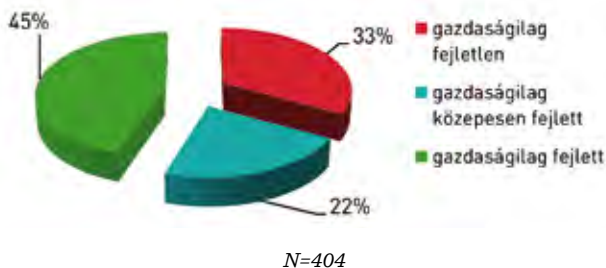
ország	fő N=404	százalék 100
Németország	55	14
Franciaország	49	12
Lengyelország	26	6
Törökország	23	6
Olaszország	22	5
Spanyolország	19	5
Portugália	17	4
Románia	17	4
Hollandia	16	4
Belgium	15	4
USA	15	4
Szlovákia	11	3
Lettország	10	3
Anglia	9	2
Litvánia	8	2
Csehország	7	2
Görögország	7	2
Horvátország	6	1
Észtország	6	1
Finnország	6	1
Ukrajna	5	1

5 fő alatti Ausztria, Argentína, Belorusszia, Brazília, Bulgária, Ciprus, Dánia, Dél- Korea, Etiópia, Ghána, Grúzia, Ír- ország, Izrael, Kanada, Kazahsztán, Kína, Luxemburg, Mexikó, Moldova, Nigéria, Norvégia, Oroszország, Svájc, Svédország, Szerbia, Szlovénia, Tajvan, Új-Zéland	55	14
---	----	----

A további elemzésekhez a 49 országot három csoportba soroltuk gazdasági fejlettség szerint, az egy főre eső GDP (nominális) jövedelem alapján (2012-es IMF adatokat felhasználva). E kategóriák alapján a hallgatók 45%-a gazdaságilag fejlett országból, 22%-a közepesen fejlett országból, 33%-a pedig gazdaságilag fejletlenebb országból származik.

2. ábra: A válaszadók származási országa országfejlettségi kategóriák szerint

3. táblázat: A válaszadók származási országa országfejlettségi kategóriánként

gazdaságilag fejletlen (GDP/fő 15.000 dollár alatt) N=133 33%	gazdaságilag közepesen fejlett (GDP/fő 15.001- 34.999 dollár kö- zött) N=87 22%	gazdaságilag fejlett (GDP/fő 35.000 dollár felett) N=184 45%
Argentína, Belorusszia, Brazília, Bulgária, Etiópia, Ghána, Grúzia, Horvátország, Kazahsztán, Kína, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Mexikó, Moldova, Nigéria, Oroszország, Románia, Szerbia, Törökország, Ukrajna	Ciprus, Csehország, Dél-Korea, Észtország, Görögország, Izrael, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Szlovákia, Szlovénia, Tajvan	Anglia, Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Kanada, Luxemburg, Németország, Norvégia, Svájc, Svédország, Új-Zéland, USA

2.2. A válaszadók neme, életkora

A mintában szereplő válaszadók 45%-a férfi, 55%-a nő. (Ez az arány a dél-alföldi régióban tér csak el a minta egészétől, ahol a férfiak-nők aránya 32%-68%. Ezen kívül nem találtunk szignifikánsan eltérő megoszlást sem a képzési program típusa/szintje, sem a közép-magyarországi – konvergencia régió szerinti bontásban).

A válaszadók átlagos életkora 23,8 év (szórás 2,88, terjedelem: 19-40 év). Az alapképzésben tanulók átlagéletkora 22,6 év a mesterképzésben részt vevő hallgatóké 24,8 év, a kombinált képzésben résztvevőké 23,9 év, a PhD hallgatóké pedig 28 év.

2.3. A válaszadók anyagi helyzete a Magyarországon tanuló külföldi hallgatókhoz és a saját országbeli hallgatókéhoz viszonyítva

A megkérdezettek 52%-a átlagosnak ítéli meg saját pénzügyi helyzetét a többi otthoni diáktársával való összehasonlításban. Amikor a válaszadóknak a többi Magyarországon tanuló külföldi hallgatóval kellett összehasonlítani pénzügyi körülményeit, elmozdulást tapasztaltunk az átlagostól a két alsó és a két felső jövedelmi kategória felé. Ez esetben – nyilvánvalóan a különböző gazdasági háttérű hallgatói összetétel miatt – kevesebben érzik átlagosnak anyagi helyzetüket.

4. táblázat: A válaszadók pénzügyi helyzete a saját országbeli diákokhoz és a többi külföldi diákhoz képest

„Hogyan ítéled meg a pénzügyi helyzetedet?”	a saját országbeli diákokhoz képest N=404 100%	a többi külföldi diákhoz képest N=404 100%
Sokkal rosszabb, mint az átlag	2	7
Kicsit rosszabb, mint az átlag	13	15
Átlagos	52	36
Valamivel jobb, mint az átlag	25	27
Sokkal jobb, mint az átlag	8	15

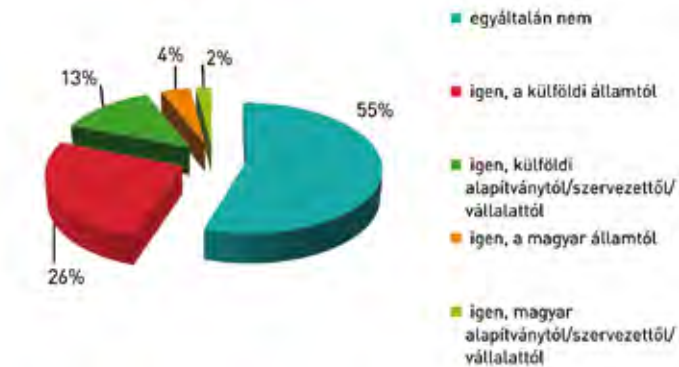
Az általunk gazdasági fejlettség alapján kialakított ország-kategóriákkal egyeznek a hallgatók saját megítélései, a kapcsolat szignifikáns ($p=0,0001$), vagyis a fejlettebb országból érkezett hallgatók az átlagnál jobbnak ítélik meg saját pénzügyi helyzetüket a hazánkban tanuló többi külföldi diákhoz képest (24%-uk jelölte meg a „sokkal jobb, mint az átlag” választ, míg a legkevésbé fejlett országokból érkezőknek csak 6%-a).

Eltérést találtunk a fővárosban és a vidéken tanuló hallgatók között, a vidéki intézményekben tanulók nagyobb arányban ítélik az átlagosnál rosszabbnak és kisebb arányban az átlagosnál jobbnak a többi külföldi diákhoz viszonyított helyzetüket, mint a fővárosban tanulók. E mögött az áll, hogy a vidéki intézményekben nagyobb a fejletlenebb országból érkezők aránya, mint a fővárosiakban (lásd A válaszadók felsőoktatási intézménye alfejezet).

2.4. A válaszadók ösztöndíjon kívül kapott anyagi támogatása

A mintában szereplők 55%-a semmilyen egyéb anyagi támogatásban nem részesül az ösztöndíjon kívül. A támogatásban részesülők leginkább (39%) külföldi államtól, illetve külföldi alapítványtól, szervezettől vagy vállalatától kapják a juttatást. Magyarországról érkező anyagi támogatást a válaszadóknak csak 6%-a élvez.

3. ábra: A válaszadók ösztöndíjon kívül kapott anyagi juttatásai

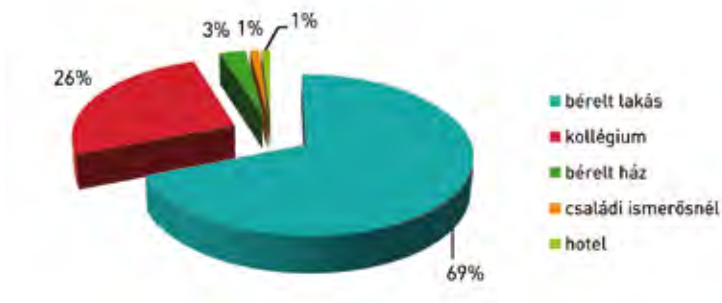
N=404

2.5. A válaszadók magyarországi lakhelye

A válaszadók 69%-a bérelt lakásban, 26%-a kollégiumban lakik/lakott Magyarországon, a fennmaradó néhány százalék bérelt házban, ismerősnél vagy hotelben szállt meg.

Szignifikáns eltérést találtunk a budapesti és a vidéki hallgatók jellemző lakhelye között. A budapestiek jóval nagyobb arányban élnek/éltek bérelt lakásban (85%) mint a vidékiek (38%), a vidéken tanulók pedig jellemzően inkább kollégiumban szálltak meg (55% vs. fővárosi 10%).

4. ábra: A válaszadók magyarországi lakhelye

N=404

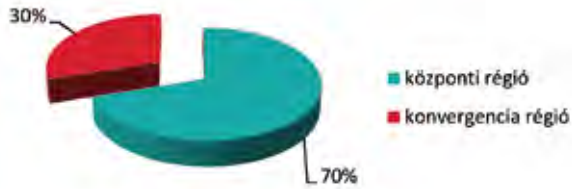
2.6. A válaszadók felsőoktatási intézménye

Adatbázisunk 28 hazai felsőoktatási intézmény hallgatóinak válaszait tartalmazza. Legnagyobb számban (25 fő vagy e felett) a BCE, BGF, CEU, PTE, SZTE diákjai képviseltetik magukat. A pontos adatokat az 5. sz. táblázat tartalmazza.

A mintában szereplő hallgatók 66%-a fővárosi egyetemen/főiskolán, 34%-a pedig vidéki intézményben folytatta/folytatja tanulmányait.

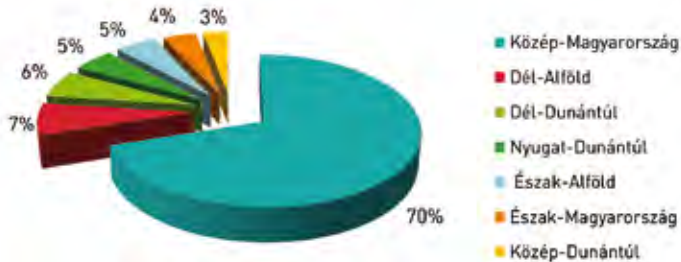
A diákok 70%-a közép-magyarországi, 30%-a pedig konvergencia régióban járt a magyarországi intézménybe, az egyes konvergencia régiók aránya a mintában 3 és 7% között mozog. (Gödöllő 4 százalékos hallgatói aránya a mintában a közép-magyarországi régióhoz sorolódik).

5. ábra: A válaszadók felsőoktatási intézménye régiók szerint 1.

N=404

6. ábra: A válaszadók felsőoktatási intézménye régiók szerint 2.

N=404

5. táblázat: A válaszadók aránya az egyes felsőoktatási intézményekben

„Jelenleg melyik egyetem/főiskola hallgatója vagy Magyarországon?”	fő N=404	százalék 100
Közép-Magyarország	285	70
Budapesti Corvinus Egyetem	73	18
Budapesti Gazdasági Főiskola	37	9
Közép-európai Egyetem (CEU)	29	7
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	23	6
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	21	5
Szent István Egyetem, Gödöllő	18	4
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	16	4

Semmelweis Egyetem	15	4
Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem	12	3
Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola	11	3
Óbudai Egyetem	11	3
Magyar Képzőművészeti Egyetem	6	1
Általános Vállalkozási Főiskola	4	1
Eötvös Loránd Tudományegyetem	4	1
Andrássy Egyetem	2	,5
Wekerle Sándor Üzleti Főiskola	2	,5
Színház- és Filmművészeti Egyetem	1	-
Konvergencia régiók	119	30
Nyugat-Dunántúl	21	5
Széchenyi István Egyetem, Győr	13	3
Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron	8	2
Közép-Dunántúl	9	3
Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár	4	1
Dunaújvárosi Főiskola	3	1
Pannon Egyetem, Veszprém	2	,5
Dél-Dunántúl	25	6
Pécsi Tudományegyetem	25	6
Dél-Alföld	28	7
Szegedi Tudományegyetem	25	6
Kecskeméti Főiskola	3	1
Észak-Alföld	22	5
Debreceni Egyetem	22	5
Észak-Magyarország	14	4
Eszterházy Károly Főiskola, Eger	7	2
Miskolci Egyetem	7	2

A férfi-női hallgatók aránya a legtöbb felsőoktatási intézményben hasonló, – bár statisztikailag nem szignifikáns a különbség –, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen a nők (76%), az Óbudai Egyetemen a férfiak (73%) száma felülreprezentált.

A nagyobb elemszámmal képviselt intézményeknél néhány nemzetiség felülreprezentált. Mintánkban a Corvinuson több a német és a belga hallgató, a BGF-en a francia és a spanyol, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen a lengyel és az olasz, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen pedig az olasz diák, mint a többi felsőoktatási intézményben.

A kérdőívet kitöltő francia hallgatók 84, a német hallgatók 85%-a a közép-magyarországi régióban tanul, más országok tanulói esetében nincs ilyen egyértelmű eltolódás a közép-magyarországi régió felé.

A vidéki intézményekben – a mintabeli arányokhoz képest – a gazdaságilag fejletlenebb országokból érkező, a fővárosi intézményekben pedig a gazdagabb országokból érkező hallgatók aránya felülreprezentált.

Szembetűnő eltérés, hogy az észak-magyarországi régióban az átlagosnál sokkal magasabb a gazdaságilag fejletlen országokból származók aránya (71%, a mintában 33%).

6. táblázat: A válaszadók mintabeli megoszlása a magyarországi régiók és a származási ország fejlettsége alapján

származási ország gazdasági fejlettsége/régió	gazdaságilag fejletlen N=133 33%	gazdaságilag közepesen fejlett N=87 22%	gazdaságilag fejlett N=184 45%	összesen 100%
Közép-magyarországi régió felsőoktatási intézmények	27	21	52	100
Konvergencia régió felsőoktatási intézmények	46	24	30	100

A következő táblázatban azon intézmények származási országra vonatkozó megoszlásait találjuk, melyeknél legalább 20 hallgató kitöltötte a kérdőívet. Látható, hogy a BCE-n és a BGF-n, valamint a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen és a Pázmányon az átlagnál magasabb a gazdaságilag fejlettebb országokból származók aránya a mintában, míg a CEU-n, a PTE-n és a Debreceni Egyetemen a gazdaságilag fejletlenebb országokból származóké. A közepesen fejlett országokból származó hallgatók aránya felülreprezentált a mintában a Moholy-Nagy és a Szegedi Tudományegyetem esetében.

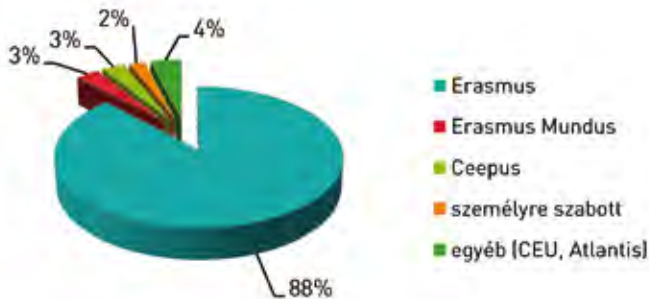
7. táblázat: A válaszadók aránya a felsőoktatási intézményekben országfejlettségi kategóriánként

intézmény/származási ország gazdasági fejlettsége	gazdaságilag elmaradott N=133 33%	gazdaságilag közepesen fejlett N=87 22%	gazdaságilag fejlett N=184 45%	összesen 100%
Budapesti Corvinus Egyetem	18	22	60	100
Budapesti Gazdasági Főiskola	19	16	65	100
Közép-európai Egyetem (CEU),	59	3	38	100
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	43	13	44	100
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	5	33	62	100
Pécsi Tudományegyetem	48	24	28	100
Szegedi Tudományegyetem	32	36	32	100
Debreceni Egyetem	50	14	36	100

2.7. A válaszadók képzési programjának típusa és szintje

A mintában szereplők nagy része (88%) Erasmus, 3-3%-a CEEPUS és Erasmus Mundus program keretében végzi tanulmányait Magyarországon. 2 százalék személyre szabott programban vesz részt, 4% egyéb programot jelölt meg (CEU, Atlantis).

7. ábra: A válaszadók képzési programjának típusa

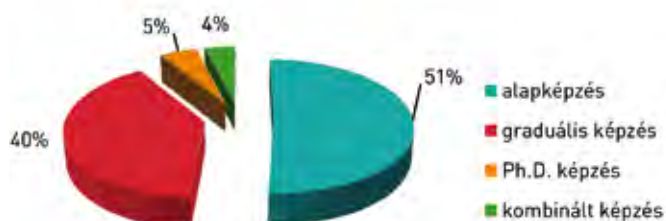
N=404

A válaszadók 40%-a graduális (Master), 51%-a pedig alapképzésben (Bachelor) tanul, 4% kombinált képzés, 5% PhD képzés résztvevője.

A nagyobb elemszámú intézmények esetében hasonló a mester-alapszakos hallgatók 40 vs. 51%-os aránya, kivéve a Corvinuson van eltolódás a mesterszakosok irányába (51%), a Moholy- Nagy Egyetemen pedig az alapszakosok felé (81%).

A mintában a francia, német és belga hallgatók arányai térnek el jelentősebben a többi országból érkező hallgatóhoz viszonyítva, a belga és német hallgatók között több az alapszakos (73% és 63%) a francia hallgatók között több a mesterszakos (67%) diák.

8. ábra: A válaszadók képzési programjának szintje

N=404

2.8. A válaszadók tanulmányainak képzési ideje, fő területe

A megkérdezettek 78%-a egy szemesztert töltött Magyarországon, 21%-a kettőt, 1%-a pedig több mint két szemesztert.

Az egy szemesztert országunkban végzők közül felülreprezentáltak a gazdaságilag fejletlenebb országból származók (82%), a két szemeszter nálunk tanulók között pedig a közepesen fejlett országokból érkezők (31%).

A kérdőívet kitöltők jelentős része (38-40%-a) az előző két félév egyikében vagy mindegyikében volt cserediák hazánkban (23% csak a tavaszt, 24% csak az őszt, 14% mindkettőt.)

8. táblázat: A válaszadók Magyarországon töltött csereprogramjának ideje (több válasz is adható)

szemeszter	említette fő N=404	említette százalék
2010 tavasz	6	2
2010 ősz	31	8
2011 tavasz	35	9
2011 ősz	56	14
2012 tavasz	60	15
2012 ősz	162	40
2013 tavasz	152	38

Legnagyobb arányban a közgazdasági területen tanulók vannak a mintában (25%), pénzügy, menedzsment, számvitel, közgazdaságtan, illetve marketing szakon. 5% az orvosi, további 3-3 százalékot képvisel a mintából az európai tanulmányok, nemzetközi kapcsolatok, építész, mezőgazdasági, politikatudományi, jogi, mérnök, turizmus, szociológia, állatorvosi, valamint zene szakon tanulók aránya.

3. Magyarország imázsa a külföldi hallgatók megítélése szerint

3.1. A magyar kultúra személyiségjellemzőinek megítélése

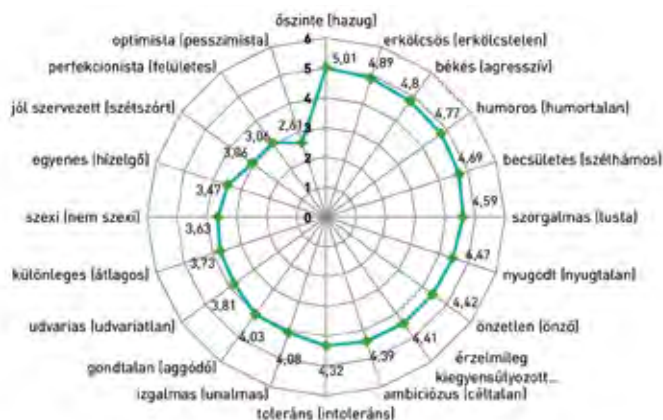
A felmérés során arra kértük a válaszadókat, hogy értékeljék a magyar kultúrát mint személyiséget. Az általunk korábban (Malota – Gyulavári 2013, Malota – Mitev 2013) kifejlesztett és validált kultúraszemélyiség-skála alapján a külföldi hallgatók a magyarokat leginkább őszintének tartják (5,01 a hetes skálán). Szintén viszonylag magas átlagot kaptunk az erkölcsös, békés, humoros, becsületes, szorgalmas jellemzőkre. Legkevésbé optimistának, perfekcionistaának és jól szervezettnek látnak bennünket.

9. táblázat: Magyarország kultúraszemélyiség-jellemzőinek értékelése

kultúraszemélyiség jellemző (zárójelben a skála ellentétpárja szerepel)	átlag N=404	szórás
őszinte (hazug)	5,01	1,36
erkölcsös (erkölcstelen)	4,89	1,29
békés (agresszív)	4,80	1,45
humoros (humortalan)	4,77	1,47
becsületes (szélhámos)	4,69	1,27
szorgalmas (lusta)	4,59	1,32
nyugodt (nyugtalan)	4,47	1,44
önzetlen (önző)	4,42	1,25
érzelmileg kiegyensúlyozott (labilis)	4,41	1,29
ambiciózus (céltalan)	4,39	1,41
toleráns (intoleráns)	4,32	1,68
izgalmas (unalmas)	4,08	1,31
gondtalan (aggódó)	4,03	1,31
udvarias (udvariatlan)	3,81	1,63
különleges (átlagos)	3,73	1,48
szexi (nem szexi)	3,63	1,64
egyenes (hízlgő)	3,47	1,15
jól szervezett (szétszórt)	3,06	1,62
perfekcionista (hanyag/felületes)	3,06	1,21
optimista (pesszimista)	2,61	1,71

9. ábra: Magyarország kultúraszemélyiség-jellemzői a válaszadók szerint

N=404

Ezt követően azt kértük a megkérdezettektől, hogy értékeljék 1-7-ig terjedő skálán, hogy hazánk mennyire ideális turisztikai, oktatásturisztikai és üzleti/befektetési célpont. Szerintük Magyarország ideális turisztikai célpont (5,94-es a 7-es skálán), közel hasonlóan ideális oktatásturisztikai célpont (5,40) és közepesen ideális üzleti célpont (4,11).

Országunk oktatásturisztikai célpontként való megítélése összefüggésben van az észlelt kultúraszemélyiséggel. A regressziós elemzés során négy változóval találtunk összefüggést ($R^2 = 0,2$). Minél izgalmasabbnak, jól szervezettebbnek, önzetlenebbnek és toleránsabbnak véli a hallgató a magyar kultúrát, annál szívesebben választja hazánkat oktatási célpontként. Ezen jellemzők közül legkevésbé jól szervezettek érzékelik a magyar kultúrát (3-as átlag a hetes skálán), az izgalmas, toleráns, önzetlen, jelzőkre 4,08-4,32-4,42-es értékeket mértünk.

Természetesen szoros korrelációt (Pearson korrelációs mutató: ,56 $p < 0,00001$) találtunk aközött, hogy ideális oktatásturisztikai célpontnak látja-e a hallgató hazánkat és aközött, hogy visszajönne-e hazánk tanulni. Azok, akik visszajönnének 5,87-es, akik talán visszajönnének 4,39-es, akik nem jönnének vissza 2,78-as átlagot adtak arra a kérdésre, hogy szerintük Magyarország ideális oktatásturisztikai célpont-e.

A nők erkölcsösebbnek, a férfiak szexibbnek vélik a magyar kultúraszemélyiséget, egyéb jelzőket illetően nem volt különbség az átlagaik között.

Minél alacsonyabb a hallgató önbizalma, annál perfekcionistaabbnak és ambiciózusabbnak látja a magyar kultúra személyiségét.

A származási ország fejlettségét tekintve is vannak szignifikáns eltérések, gazdaságilag a legkevésbé fejlett országokból érkezők őszintébbnek, békésebbnek, humorosabbnak, megbízhatóbbnak, toleránsabbnak és jól-szervezettebbnek látnak bennünket, mint fejlettebb országokból érkező társaik.

10. táblázat: Magyarország kultúraszemélyiség jellemzőinek értékelése ország-fejlettségi kategóriák szerint

kultúraszemélyiség jellemző (zárójelben a skála ellentétpárja szerepel)	gazdaságilag elmaradott N=133	gazdaságilag közepesen fejlett N=87	gazdaságilag fejlett N=184
őszinte (hazug)	5,30	4,89	4,85
békés (agresszív)	5,17	4,48	4,68
humoros (humortalan)	5,06	4,18	4,83
megbízható (megbízhatatlan)	4,92	4,63	4,53
toleráns (intoleráns)	4,92	4,14	4,04
jól szervezett (szétszórt)	4,38	4,11	3,79

A hallgató saját anyagi helyzetét tekintve sokkal kevesebb szignifikáns különbség volt, mint országuk gazdasági helyzete szerint. Csak a toleráns személyiségjellemző esetében találtunk eltérést, az átlagos anyagi helyzetben lévők sokkal toleránsabbnak vélik a magyar kultúrát, mint az átlagtól felfelé vagy lefelé eltérő pénzügyi helyzetűek.

A konvergencia régiókban szignifikánsan magasabb átlagokat kaptunk a következő személyiségjelzőkre: ambiciózus, őszinte, optimista, békés, erkölcsös, udvarias, toleráns, kiegyensúlyozott.

Az őszinte, békés és toleráns jellemzők esetében az összefüggések mögött állhat az is, hogy a konvergencia régiókban több a gazdaságilag fejletlenebb országból érkező hallgató, de az is, hogy a vidéki emberek megítélését illetően e jellemzők pozitívabbak a megkérdezettek percepciójában.

Azok átlagai között, akik visszajönnének, talán visszajönnének, illetve nem jönnének vissza újra hozánk tanulni, több eltérést is tapasztaltunk, ezen eredményeket a 9. számú fejezetben (24. táblázat), a Konklúziók részben mutatjuk be.

3.2. Magyarország általános imázsa

Magyarország imázsát és a hallgatók által itt szerzett pozitív és negatív tapasztalatokat nyílt kérdések keretében mértük. Arra a kérdésre, hogy mi jut eszébe a válaszadónak Magyarországról és a magyarokról, a legtöbben a magyarok kedvességét említették. Úgy gondolják, hogy Magyarországon az emberek kedvesek, barátságosak és segítőkészek: „Magyarországról a kedves és nyitott emberek jutnak eszembe”, „A magyarok rendkívül kedvesek, és mindig segítenek, ha szükség van rá”.

A válaszadók közel egyharmada asszociált a szépségre. Úgy gondolják, hogy Magyarország szép, sok felfedezni való táj, vidék van hazánkban: „Magyarországon gyönyörű tájak vannak, ahol jó sétálni”. Sokan külön kiemelték a Balaton szépségét is: „Magyarország egy gyönyörű ország, ahol van egy csodálatos tó, a Balaton”.

A válaszadók negyede Budapestet említette meg, mint gyönyörű várost. Úgy gondolják, hogy a főváros rendkívül színes, kulturálisan gazdag város, ahol elragadó történelmi épületek vannak, sok a látnivaló, az éjszakai élet nyüzsgő és mindig történik valami: „Azonnal a nagyszerű Budapest jut eszembe”, „Budapest egy gyönyörű, élhető város sok látnivalóval. Pozitív meglepetésként ért, milyen szép az építészete. Rengeteg helyre el lehet látogatni, többek között múzeumokba, például a Ludwig Múzeumba. Úgy gondolom, hogy a város tele van érdekes felfedeznivalókkal.”

A kultúrára és a történelemre szintén gyakran asszociáltak a válaszadók. Sokan jelezték, hogy Magyarországnak milyen értékes, érdekes és nagy történelmi múltja van. „Budapest egy gyönyörű, történelemben és kultúrában gazdag város”, „Számomra Magyarország nagy történelmi múlttal rendelkezik, azonban az elmúlt 80 évben sok szerencsétlenség érte.” – írták.

A pozitív emberi tulajdonságok mellett (kedvesség, nyitottság, barátságosság) sokan tüntettek fel negatív emberi tulajdonságokat is, mint például barátságtalan, távolságtartó, szomorú, nem segítőkész: „Magyarország gyönyörű, de az emberek zárkózottak és barátságtalanok”.

Emellett jó néhányan asszociáltak még a finom magyar ételekre (gulyás, lángos, szalámi, paprika) és borokra. Többen említették meg a magyar nyelvet, mint szép, érdekes, de nehezen tanulható nyelvet. Számos válaszadó szerint az angolt kevesen beszélik, ami kommunikációs nehézségekhez vezet. A gazdasági és politikai helyzetet többen negatívan ítélték meg: „Magyarország történelmi öröksége értékes, de a politikai és gazdasági helyzet rossz”. Az egyes negatív említések ellenére sokan emlékeznek a Magyarországon töltött időre úgy, mint életük egyik legjobb időszakára: „Életem legjobb éveit töltöttem Magyarországon”.

11. táblázat: Magyarországról kialakult kép, első gondolatok, ha meghallja azt a szót „Magyarország,” „magyarok”

„Milyen a Magyarországról kialakult képed? Mi jut eszedbe, ha meghallod azt a szót „Magyarország,” „magyarok”?”	említette fő N=404	említette százalék %
<i>kedvesség</i> (kedves emberek, vidéken kedvesebbek, kedves öregek, kedves autóvezetők, barátságos ország, barátságos emberek, vendégszeretőek, segítőkészek az emberek)	143	35%
<i>szép ország</i> (szép, szép tájak, szép környezet, zöld, parkok, jó kirándulni, síkság)	130	32%
Budapest	105	26%
<i>kultúra, kulturális események</i> (kulturális programok, vallásosak, legtöbb ember keresztény, keresztelkedés Európában, olvasztótégely, egyedi ország, kevesen ismerik a magyar kultúrát, hagyományok, tradíciók, hímzés, irodalom, régi civilizáció, dallamos, kontraszt/ellentmondásos, zsidó kultúra, cigány kultúra, folklór, sportesemények, történelmi helyek, lengyelek barátai, multikulti nagyvárosok, Kelet- és Nyugat-Európa keveréke, zene, élőzene)	93	23%
<i>pozitív emberi tulajdonságok</i> (boldogok, megbízhatóak, sokat nevetnek, szimpatikusak, elegánsak, lazák, udvariasak, nyitottak, okosak, nyitott/kreatív fiatalok, intelligensek, jó tanárok, 1 főre jutó Nobel díjasok száma magas, szerények)	68	17%
<i>történelem, történelmi események</i> (kommunizmus, ex-szovjet, időseken látszik a történelem hatása, szerencsétlenség a történelemben, világháború pusztítása, szovjet megszállás, Trianon, Osztrák-Magyar Monarchia, 1956, 1848, posztkommunista, múlt orientált, öreg ország, történelmi légkör, huszár, időseken érződik a történelem, régi épületek)	63	16%
<i>sok a látnivaló, konkrét látnivalók</i> (Parlament, Budai Vár, Margitsziget, hidak, Lánchíd, Citadella, Operaház, Váci utca, budai oldal, Hunyadi lovas szobra, Pécs főtere, múzeumok, építészet, emlékművek)	59	15%
<i>negatív emberi tulajdonságok</i> (nem segítőkészek, barátságtalanok, nem kedvesek, nem udvariasak, pesszimisták, egykedvűek, távolságtartók, lusták, szomorúak, nem viccesek, sok reménytelen ember, saját dolgukkal törődnek, könnyen mérgesednek, nem pontosak, csak magyarokkal együtt lenni nem jó, frusztráltak, stresszesek, furcsák, nem motiváltak, szürkéek, fapofájúak, nem toleránsak, makacsok, megpróbálnak átverni, zárkóztak)	54	13%
<i>italok</i> (bor, borvidék, pálinka, fröccs, Unicum, italok, olcsó alkohol, sör, Arany Ászok)	49	12%
<i>nyelv</i> (nehéz nyelv, érthetetlen nyelv, nyelvi akadályok, érdekes nyelv)	44	11%

<i>magyar ételek</i> (paprika, szalámi, Túró Rudi, lángos, dobos torta, káposzta, kolbász, meleg szendvics, csípős/fűszeres ételek, kakaós csiga, halászlé, édességek, húsleves, édes tésztafélék, zöldség-gyümölcs piac, gyümölcs)	40	10%
<i>saját élmény</i> (élete legjobb időszaka, jól érezte magát, szép emlék, boldogság, fantasztikus tapasztalat, kielégítő tapasztalat)	39	10%
Duna, Balaton	36	9%
városok, lakhely ahol éltek (családi karácsony, saját lakhelye, második otthon/otthonérzés, jó itt élni, pozitív atmoszféra, vissza akar jönni, Pécs, Szeged, Eger, Veszprém, anyanyelven beszélhet)	32	8%
<i>ételek finomak</i>	31	8%
<i>nagyszerű emberek, barátok</i>	31	8%
<i>gazdasági környezet (-)</i> (szegénység, nehéz gazdasági helyzet, sok az otthontalan, alacsony fizetések, szenved, hogy felzárkózzon a többi országhoz, elképesztő törvények, nem fejlett/visszamaradott, negatív képet sugároz a média, munkanélküliség, nagy különbség szegények és gazdagok között, vidéken nagy a szegénység)	28	7%
<i>nagyszerű, különleges ország</i>	27	7%
<i>partik, bulik, éjszakai élet</i> (kocsmák/bárok, éjszakai élet, bulizós/kimozdulós emberek, olcsó sör, romkocsmá, Morrisons)	24	6%
<i>nacionalizmus</i> (rasszizmus, cigány/zsidó kérdés, neonácizmus, antiszemitizmus)	23	6%
<i>olcsó</i>	23	6%
<i>nehéz politikai helyzet, negatív politikai vélemények</i> (korrupció, kormányzat negatív megítélése, korlátozott demokrácia, politikai ellentétek)	23	6%
<i>időjárás</i> (meleg tavasz, jó idő, napos idő, meleg idő, naplemente, meleg nyár, hideg tél)	23	6%
<i>fun, mindig van mit csinálni</i>	22	5%
<i>fekvés</i> (Közép-Európa, Európa szíve/közepe)	22	5%
<i>gulyás</i>	18	4%
<i>egyetemi élet</i> (Erasmus, Debreceni Egyetem, tanárok, diákélet)	18	4%
<i>szép emberek</i> (szép nők, attraktív emberek, arcra puszi, magas barna hajú férfiak, tüzes lányok)	16	4%
<i>nem beszélnek angolul</i>	14	3%

<i>gazdasági környezet (+)</i> (gyors haladás, erős identitástudat, sokszínű politika, közepesen gazdag ország, demokrácia, fejlett/fejlődés, politika)	14	3%
<i>egyéb motívumok, jellegzetességek</i> (forint, első metrő, nincs tenger, vonatok, termálfürdő, vízilabda, Ikarus, Rubik kocka, tűzijáték, kutyák, Erdély, lassú vonatok, villamos)	14	3%

A fentiek alapján láthatjuk, hogy a pozitív és negatív emberi tulajdonságlisták, az ezzel kapcsolatos ambivalencia (barátságos-barátságtalan) a kvalitatív kutatás több éves esszesorozatához hasonlóan e felmérés keretében is megjelentek a válaszokban. Emellett visszatérő motívumok a városok, az ország szépsége, a történelem és a kultúra vonzása, a finom ételek és italok.

3.3. A hallgatók pozitív és negatív tapasztalatai hazánkban

A következőkben arra kérték a hallgatókat, hogy írják le, milyen különösen pozitív és negatív élmények érték őket itt tartózkodásuk során. A kérdésre kapott válaszok több helyen átfednek az előzőekkel, ami nem meglepő, hiszen az országról, az emberekről kialakult kép, imázs egy része a tapasztalatokon alapul.

Pozitív tapasztalatként leggyakrabban az új élmények szerzését, barátságok kialakulását és az élénk társasági életet sorolták fel a hallgatók. A válaszadók fele számára a legjobb élményt a különböző emberekkel való találkozás jelentette: „Lehetőségem nyílt találkozni diákokkal a világ minden pontjáról (...) Közülük sokakkal mély barátságot kötöttünk”, „A legnagyobb élmény számomra az volt, hogy nagyszerű emberekkel találkozhattam”, „Nagyon sok barátságot kötöttem mind Erasmusos, mind pedig magyar emberekkel”.

A válaszadók közel egyharmada számára a kirándulások és utazások, a szép tájak felfedezése jelentették a legnagyobb élményt: „Számomra a legnagyobb élmény az volt, hogy bejártam Magyarországot és ellátogathattam a környező országokba is”. Sokan kiemelték, hogy milyen jó a tömegközlekedés: „Budapest a tömegközlekedés nagyszerű. Éjszaka is járnak buszok, és mindig pontosak.”

A kedves és segítőkész emberekről szintén jó emlékeik vannak a külföldieknek: „Egyszer eltévedtem és segítettek hazatalálni”, „A diákok nagyon kedvesek és segítőkészek voltak, bármikor ott voltak, amikor kérdésem volt”.

A színes kultúrát, az építészetet és a látnivalókat továbbá a nyüzsgő éjszakai életet sokan kiemelték: „Budapest egy multikulturális város”, „Élveztem az éjszakai életet. A bárók étellel telítettek, és mindig találkozhatok valami újjal”. „Nagy élmények a romkocsmák”.

Emellett többen feltűntették az egyetemek színvonalát, a segítőkész tanárokat: „A tanárok szakmailag felkészültek és barátságosak”. A gasztronómiai élmények is meghatározóak voltak a külföldiek számára: „Nagyon élveztem az ételeket és italokat”.

12. táblázat: Magyarországon szerzett pozitív tapasztalatok »»

„Milyen különösen jó élményeid, tapasztalataid voltak itt tartózkodásod során?”	említette fő N=404	említette százalék %
új emberekkel találkozni, barátok, új nemzetek, szerelem	191	47%
utazás, tömegközlekedés, kirándulás	105	26%
kedves emberek, segítőkész emberek, vendégszerető emberek, nyitott emberek	94	23%
Budapest, láttnivalók Budapesten, építészet, kulturális programok	89	22%
partik, éjszakai élet, bárók, romkocsmák, koncertek, éjszakai kilátás, fesztiválok	77	19%
kultúra, múzeum, eltérő kultúrák, új kultúrákat ismerhetett meg	75	19%
jó oktatás, tanárok, egyetem, jó szervezés	64	16%
éttermek, étel, olcsó étel, ital	56	14%
olcsó	23	6%
természet, Balaton, zöld parkok, kertek	23	6%
Erasmus, diáklét, tapasztalat, önállóság, élettapasztalat	22	5%
magyar nyelv, magyar nyelv tanulása, nyelvtudás fejlődik (angol is)	22	5%
termálfürdő, fürdő	19	5%

Negatívumok között gyakran szerepelt, hogy hazánkban sok a barátságtalan ember: „A helyiek nem kedvesek azokkal a külföldiekkel, akik nem beszélik a magyar nyelvet”, „A magyarok nem vendégszeretőek”. Sokan azt is negatív élményként élték át, hogy sok magyar nem beszél az angol nyelvet: „Az emberek, különösen a boltokban, nem beszélnek angolul”, „Sokszor nehézséghez vezetett az, hogy a magyarok nem beszélnek angolul, én pedig nem beszélek magyarul”. Többen is jelezték a közbiztonság problémáját, a lopásokat, rablásokat. Több válaszadót is át akartak verni a boltban, amikor kiderült róla, hogy külföldi: „A piacon egyszer majdnem kiraboltak. Az is gyakran megesett, hogy a boltban át akartak verni, amikor hallották, hogy külföldi vagyok”, „A Budai Vár mellett kizsebeltek”. Egyes válaszadók szerint a kiszolgálás a boltokban, éttermekben nem megfelelő. Néhányan említették még, hogy az utcákon sok a hajléktalan és a kéregető: „Sok szegény és otthontalan embert láttam, akik kéregetnek”.

A válaszadók egy része elégedetlen volt az iskolával, a szállással, továbbá a bürokráciát is sokan említették: „A bürokratikus rendszer miatt voltak nehézségeim, például számlafizetés és diákigazolvány ügyintézése során”. Többen nehezményezték a rasszizmust, a politikát és a rossz egészségügyi helyzetet.

13. táblázat: Magyarországon szerzett negatív tapasztalatok

„Milyen különösen rossz élményeid, tapasztalataid voltak itt tartózkodásod során?”	említette fő N=404	említette százalék %
nem kedvesek	47	12%
nem beszélnek angolul	39	10%
rablás, lopás, betörés, zsebtolvajok	36	9%

nehéz a magyar nyelv, nehéz kommunikálni a helyiekkel, nyelvi nehézségek	35	9%
szolgáltatások, a boltban, éttermekben, taxisok stb. átverik az embereket	29	7%
sok az otthontalan, nem bánnak velük jól	25	6%
egyetemmel kapcsolatos problémák, Erasmus (-)	23	6%
rasszizmus, diszkrimináció, nacionalizmus	23	6%
negatív vélemény a politikáról, korrupció	22	5%
bürokrácia, hivatali ügyek, szervezetség hiánya	20	5%
probléma a szállással, apartmannal, kollégiummal, albérlettel	18	4%
vonaton, villamoson, metróon megbüntették, mert nem volt jegye, nem volt érvényes, nem volt diákja, BKV ellenőrök	15	4%
rendőrség, kórházak, egészségügy	12	3%
erőszak, bántalmazás, támadás, nem biztonságos, bűnözés	12	3%
időjárás (-)	11	3%
kéregetők	10	2%

3.4. Magyar termékek és márkák ismerete

A kérdőív egyik kérdésében arra kértük a megkérdezetteket, hogy soroljanak fel öt magyar terméket, márkát, amit ismernek. A válaszadók 10%-a nem emlékezett egy magyar termékre vagy márkanévre sem. A leggyakrabban sorolt márkák között a 2010-es felméréshez hasonlóan elsősorban alkoholos italok vannak, ami összefügg azzal, hogy a cserediákok jelentős része általában sokat partizik, bulizik a szemeszter során. Emellett gyakori említést kapott a Túró Rudi (leggyakrabban említésre kerülő márkaként), a Pick szalámi, kevesebbet a Tisza cipő, a Rubik kocka, a Jó reggelt keksz és a Boci csoki. A paprika és a pálinka szokásos módon gyakran jutott a megkérdezettek eszébe a felsoroláskor, új elem, hogy a lángost és a gulyást is ide sorolják, mint „magyar terméket”, több esetben utóbbin a gulyáskrém is értve.

14. táblázat: A külföldi hallgatók által legismertebb magyar márkanevek és terméktípusok

„Kérjük, sorolj fel öt, általad ismert magyar márkát, terméket”	említett százalék N=404
Túró Rudi	18
Soproni	17
Tokaji	15
Pick	13
Dreher	10
Zwack Unicum	8
Arany Ászok	7
Borsodi	6
Egri bikavér	3

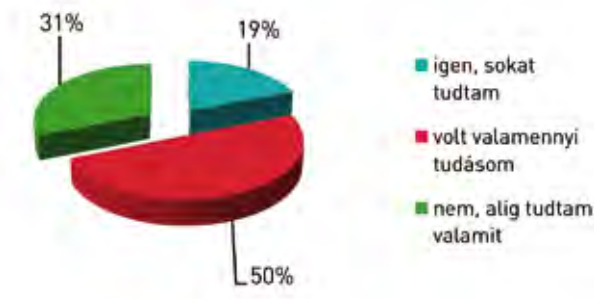
Tisza	3
Jó reggelt keksz	3
Boci	3
Rubik kocka	3
„termék”	említette százalék N=404
pálinka	19
gulyás	11
lángos	5
paprika	5

4. A magyarországi oktatási intézmény kiválasztása

4.1. A külföldi hallgatók előzetes információi Magyarországról

A hallgatók viszonylag kevés ismerettel rendelkeztek hazánkról, mielőtt megkezdték nálunk tanulmányaikat. A 2010-es felmérés eredményeivel számszerűen teljesen megegyező megoszlásokat kaptunk e kérdésben (Bár a 2010-es felmérésben reguláris hallgatók is részt vettek, nem találtunk szignifikáns eltérést a csere- és a reguláris hallgatók között e tekintetben). A megkérdezettek 19%-a válaszolt úgy, hogy sokat tudott már előzetesen is az országról, a válaszadók 50%-a rendelkezett valamennyi (de nem túl sok) tudással, közel egyharmaduk (31%) pedig csak nagyon kevés információ birtokában kezdte meg magyarországi tartózkodását.

10. ábra: A válaszadók előzetes tudása Magyarországról

N=404

A diákok 68%-a csak néhány szót ismer magyarul, további 19%-uk úgy érzi, hogy csak sok nehézséggel képes magyarul szóban/írásban kommunikálni. A válaszadók 6%-a érzi úgy, hogy kisebb nehézséggel és 2%-a úgy, hogy nehézségek nélkül ír/olvas/beszél magyarul. Az anyanyelvi szinten beszélők aránya 5%. Mivel a mintában cserediákok szerepelnek, ezek az arányok nem meglepőek.

4.2. Az ország- és intézményválasztás indokai

A magyar intézményben való tanulást illető döntés leggyakrabban említett indokai között három olyat is találunk, amelyet a megkérdezettek több mint 60%-a említett (250 fő feletti említésszám):

- másik kultúra megismerésének vágya
- olcsó ország
- a két egyetem/főiskola között meglévő partner-megállapodás

Emellett 100 feletti még az említésszáma annak, hogy a hallgató azért jött országunkba tanulni, mert Magyarországon akart élni, illetve mert ismer olyanokat, akik itt tanultak, és javasolták neki országunkat. Viszonylag magas említést kaptak még a következő indokok: könnyű bejutás az intézménybe, az országnak jó hírneve van, közel van a hallgató otthonához, járt már hazánkban turistaként a válaszadó, és megtetszett neki az országunk.

15. táblázat: A magyarországi tanulmányokat választó döntés okai (több válasz is adható)

„Miért döntöttél úgy, hogy Magyarországra jössz tanulni?”	említette fő N=404	említette százalék %
Meg akartam ismerni egy másik kultúrát	275	68%
Viszonylag olcsó ország	254	63%
Az otthoni egyetemmel/főiskolával partner-megállapodása van a magyarországi egyetemnek/főiskolának	247	61%
Ismerek olyanokat, akik itt tanultak korábban, és ajánlották	134	33%
Magyarországon akartam élni	122	30%
Könnyű volt bejutni az egyetemre/főiskolára	85	21%
Az országnak jó hírneve van	83	21%
Közel van az otthonomhoz	74	18%
Turistaként jártam Magyarországon, és nagyon megtetszett	74	18%
Magas színvonalú az oktatás	66	16%
Az itteni egyetem/főiskola egyedi programot kínál	59	15%
Barátaim voltak/vannak itt	46	11%
Itt szeretném a jövőben a karrieremet kialakítani	29	7%
Alacsony diszkrimináció a külföldiekkel szemben	22	5%
Rokonaim voltak/vannak itt	21	5%
A partnerem volt/van itt	8	2%

A konvergencia régiókban tanulók nagyobb arányban említették döntésük indokául, hogy közel van a magyar intézmény otthonukhoz, és hogy itt szeretnék a karrierjüket kialakítani, míg a közép-magyarországi régióban található intézménybe járók indoklása elsősorban más kultúrák megismerése, az, hogy Magyarországon szerettek volna élni, és hogy ismernek olyanokat, akik itt tanultak és javasolták nekik.

A magas színvonalú oktatást elsősorban a két szemesztert nálunk töltők, míg az intézményi partner-megállapodást az egy szemesztert nálunk töltők jelölték meg nagyobb arányban.

A gazdaságilag közepesen fejlett, illetve a fejlett országokból érkező hallgatók más kultúrák megismerésének vágyát gyakrabban említették, mint a fejletlenebb országokból érkezők (hasonlóan a 2010-es felmérés eredményeihez).

A gazdaságilag közepesen fejlett országok diákjai körében magasabb számban került megjelölésre az oktatás színvonala a döntés indokaként, mint a másik két gazdasági fejlettségi kategóriába sorolt országokból érkezők részéről.

A fejletlen országokból érkezők felülreprezentáltak a közelség, a későbbi karrier, illetve a korábbi turistatapasztalatok, valamint az egyedi programkínálat válaszlehetőségek említésében, a fejlettebb országokból származók pedig a partnerintézmény és az egyedi programkínálat, illetve a korábbi kedvező turistatapasztalatok megjelölésében.

Nyílt kérdés keretében megkérdeztük a külföldi hallgatókat, hogy miért az adott várost választották, miért vidéki vagy budapesti intézményt preferáltak. A megkérdezettek jó része azt válaszolta, hogy nem volt választási lehetősége, mert az adott egyetemmel/főiskolával van otthoni intézményének partnerkapcsolata (ez elhangzott mind a vidéki, mind a fővárosi intézményekkel kapcsolatban). Budapestet elsősorban nagysága, szépsége miatt preferálták, legtöbben azt említették, hogy a fővárosban szerettek volna tanulni.

Néhány esetben személyes indokokat hoztak fel döntésük alátámasztására, pl. ismerős lakott az adott városban, vagy kifejezetten ezt az iskolát ajánlotta számukra egy ismerősük, tanáruk. A vidéki intézmények mellett szólt sokak számára az olyan érv, hogy nem szerettek volna túl nagy, túlságosan nyüzsgő városban tanulni.

4.3. Információs források az ország- és intézményválasztás kapcsán

Kimagaslóan sok válaszadó jelezte, hogy hazai felsőoktatási intézményében egy oktatójától/tanszéktől hallott először a magyar intézményről: a hallgatók 40%-a megjelölte ezt a válaszlehetőséget. A kiválasztott felsőoktatási intézmény információs anyaga, a hazai diáktársak, a barátok és az internet szintén magas említésszámmal szerepelnek az információs források rangsorában (ezeket a válaszokat a megkérdezettek 22-30%-a jelölte forrásai között).

A többi információs forrás sokkal alacsonyabb említésszámot kapott a válaszok között, a megkérdezettek kevesebb mint 7%-a jelölte be ezeket.

16. táblázat: A magyarországi intézményt választó döntés információs forrásai (több válasz is adható)

„Hol hallottál először az egyetemedről/főiskoládról?”	említette fő N=404	említette százalék %
Otthoni egyetemi/főiskolai oktatótól, tanszékről	160	40%
Az egyetem/főiskola információs anyagából	127	31%
Otthoni egyetemi/főiskolai diákoktól	102	25%
Barátoktól	96	24%
Internetről	89	22%
Itteni diáktól	25	6%
Diákoknak szóló útmutatóból	25	6%
Itteni oktatótól, tanszékről	17	4%
Családtagoktól	13	3%
Nyílt nap az egyetemen/főiskolán Magyarországon	8	2%
Újsághirdetésből	3	1%
Oktatási kiállításon	3	1%
Ügynökségtől	2	0%

5. A magyarországi szolgáltatások színvonala, tapasztalatok egyes szituációkban

5.1. Elégedettség az egyes szolgáltatásokkal

Összességében elmondható, hogy a hallgatók a mért szolgáltatások színvonalával elégedettek, az öt tényező közül négy 4 feletti átlagot kapott az ötös skálán. Jelzésértékű, hogy minden szolgáltatással elégedettebbek a hallgatók, mint a 2010-es felmérés során, de mivel a minta eltérő összetételű volt, meszszenenő következtetéseket nem vonhatunk le arról, hogy tényleges szolgáltatásminőség javulással állunk-e szemben.

A külföldi hallgatók a közlekedési feltételeket illetően meglehetősen elégedettek (4,41-es átlag ötös skálán mérve), a diákok 86%-a 4-est vagy 5-öst adott e szolgáltatás színvonalára.

A szórakozási lehetőségekkel kapcsolatos megelégedettség szintén magas szintű, 4,29-es átlagot mértünk, a megkérdezettek jelentős része (83%-a) a közepesnél elégedettebbnek érzi magát. A kollégisták kevésbé érzik a szórakozási lehetőségeket megfelelőnek (3,9-es átlagot adtak szemben a bérelt lakásban lakók 4,5-ös átlagával). Emögött az az összefüggés állhat, hogy a konvergencia régiókban nagyobb a kollégisták aránya és ők elégedetlenebbek e tényezővel.

A szálláslehetőségek elégedettségi mutatója 4,04, 39% adott négyest, 40% ötöst erre a tényezőre. Érdekes, hogy nincs különbség a kollégisták (4,1) és a bérelt lakásban élők (4,03) észlelése között.

A vásárlási lehetőségekkel nagyon vagy meglehetősen elégedett a megkérdezettek 75%-a, 16%-a közepesen elégedett.

Legkevésbé a sportolási lehetőségeket tartják kedvezőnek a hallgatók, 3,67-es átlagot kaptunk e kérdésre. A megkérdezettek 30%-a csak közepesen elégedett, 12%-a elégedetlen.

Kapcsolatot találtunk aközött, hogy a fenti feltételekkel/lehetőségekkel mennyire elégedett a hallgató, és aközött hogy ha újra kellene döntenie, ismét Magyarországot választaná-e. (bővebben lásd 9. számú, Konklúziók c. fejezetnél)

17. táblázat: Az egyes lehetőségekkel/szolgáltatásokkal való elégedettség régiók és a származási ország fejlettségi szintje szerint

„Mennyire vagy elégedett az alábbiakkal?” 1: egyáltalán nem elégedett 5: teljes mértékben elégedett	mintaátlag N=404	közép-magyarországi régió N=285	konvergencia régiók N=119	gazdasági-lag fejletlen országból N=133	gazdasági-lag közepesen fejlett országból N=87	gazdasági-lag fejlett országból N=184
Közlekedési feltételek	4,41	4,56	4,02	4,33	4,38	4,47
Szórakozási lehetőségek	4,29	4,53	3,72	4,23	4,16	4,39
Szálláslehetőségek	4,04	4,06	3,99	4,07	3,98	4,04
Vásárlási lehetőségek	4,03	4,14	3,75	3,95	3,83	3,84
Sportolási lehetőségek	3,67	3,65	3,71	4,07	3,89	4,05

A demográfiai és oktatásdemográfiai kategóriákat megvizsgálva a következőket tapasztaltuk. A férfiak és a nők, illetve az alap- és mesterképzésben résztvevők közel azonos szinten elégedettek minden tényezővel.

A közép-magyarországi régióban tanuló hallgatók elégedettebbek a közlekedési feltételekkel, a szórakozási, szállás- és vásárlási lehetőségekkel, mint a konvergencia régiók hallgatói, a vidékiek viszont elégedettebbnek vallják magukat a sportolási lehetőségeket illetően.

Országfejlettségi kategóriánként elemezve az átlagokat azt tapasztaltuk, hogy a vásárlási lehetőségekkel a fejletlenebb országokból származó diákok elégedettebbek, a sportolási lehetőségekkel a legelégedetlenebbek a közepesen fejlett országokból érkezők, a közlekedési és a szórakozási feltételeket illetően a legfejlettebb országokból érkezők a leginkább megelégedettek.

5.2. Tapasztalatok az egyes szituációkban

Az egyetemi/főiskolai ügyintézés során a hallgatók háromnegyede (74%-a) segítőkész, 21%-a pedig közömbös bánásmódot tapasztalt. E területen csak 3%-uk érezte úgy, hogy ellenséges módon viszonyultak hozzá. Hasonlóan a 2010-es felmérés eredményeihez, a kérdőívben felvázolt szituációk közül erre a szituációra vonatkozóan kaptuk a legpozitívabb véleményeket. Ha a 2010-es felmérésben megvizsgáljuk csak a cserehallgatók véleményét, akkor azt tapasztaljuk, hogy javult az adminisztratív ügyek intézésének megítélése.

18. táblázat: Az egyetemi adminisztráció során tapasztalt magatartás a képzés szintje, időtartama, országfejlettségi kategória, régió és intézmény szerint

„Segítőkész, indifferens vagy ellenséges magatartást észleltél az egyetemi/főiskolai ügyintézés során?”	ellenséges	indifferens	segítőkész	nincs tapasztalata	összesen
minta egésze	3	21	74	2	100 N=404
cserehallgatók véleménye a 2010-es felméréskor	8	20	68	4	100 N=205 (2010)
alapképzés	3	26	70	1	100 N=207
mesterképzés	4	16	79	1	100 N=161
1 szemesztert itt töltött	3	22	73	2	100 N=313
2 szemesztert itt töltött	4	16	78	2	100 N=86
gazdaságilag fejletlen országból	2	16	82	0	100 N=133
közepesen fejlett országból	5	19	71	5	100 N=87
gazdaságilag fejlett országból	4	25	70	1	100 N=184
közép-magyarországi régió	3	21	74	2	100 N=285
konvergencia régiók	5	20	74	1	100 N=119
Budapesti Corvinus Egyetem	3	25	71	1	100 N=73
Budapesti Gazdasági Főiskola	3	19	78	0	100 N=37
Közép-európai Egyetem (CEU),	0	14	86	0	100 N=29
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	4	4	83	9	100 N=23
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	5	33	57	5	100 N=21
Pécsi Tudományegyetem	0	20	80	0	100 N=25
Szegedi Tudományegyetem	4	12	84	0	100 N=25
Debreceni Egyetem	9	32	59	0	100 N=22

A mesterképzésben részt vevők (vs. alapképzés), a két szemesztert (vs. egy szemesztert) nálunk tanulók, és a gazdaságilag fejletlenebb országokból származók elégedettebbnek tűnnek az adminisztratív ügyeik intézésével, inkább segítőkész magatartást tapasztaltak.

A közép-magyarországi és a konvergencia régiók tekintetében nincs eltérés a hallgatók véleménye között e kérdésben.

Az adminisztrációban dolgozókat a teljes mintához képest általában készségesebbnek ítélik meg a hallgatók azokban az intézményekben, melyeket a megfelelő elemszám (20 fő feletti) miatt külön is vizsgálni tudtunk. (BGF, CEU, Pázmány, Pécs, Szeged). Kivéve a Debreceni és a Moholy-Nagy Egyetemet, ahol inkább az indifferens viselkedés a magasabb arányban észlelt, és a Corvinust, ahol a teljes minta egészéhez leginkább hasonlít a megítélés (feltehetően a nagy elemszám miatt is).

Az egyetemi adminisztráción kívül még számos szituációt illetően megkérdeztük a hallgatók véleményét. Az egyes szituációkban tapasztalt magatartásformákat a 11. ábra összegzi.

Legpozitívabb a megítélés a szórakozóhelyeket és az éttermeket illetően, a válaszadók 54 illetve 62%-a segítőkész magatartást tapasztalt ezekben a szituációban.

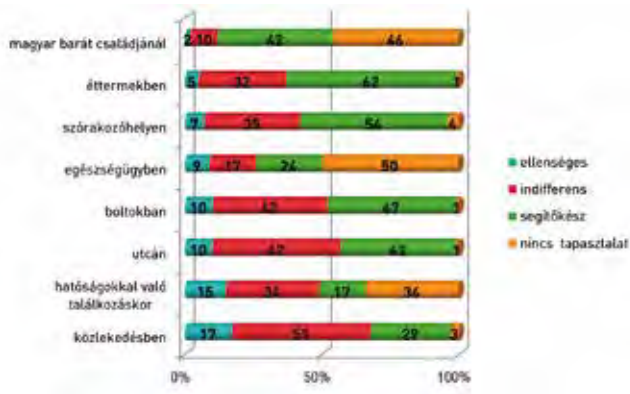
A boltokban és az utcán közel hasonló arányban (42-47%) segítőkész vagy indifferens viselkedéssel találkoztak a megkérdezettek, 10 százalék viszont ellenséges hozzáállással.

A külföldi hallgatók jó részének nincs tapasztalata sem a magyar barátainak családtagjaival, sem az egészségügygel kapcsolatban.

A közlekedésben fordult elő leginkább, hogy ellenséges magatartást észleltek a válaszadók, 17%-uk ellenségesnek, 51 százalék közömbösnek érzekelte az emberek viselkedését.

A hatóságokkal való érintkezés során a külföldi hallgatók 17%-a barátságos attitűdöt, 15%-a pedig kifejezetten ellenséges hozzáállást jelzett.

11. ábra: Az egyes szituációkban tapasztalt magatartás

N=404

A közép-magyarországi és a konvergencia régiókban szignifikánsan eltérőek a tapasztalatok az éttermeket, boltokat és a hatósági ügyintéztést illetően. A közép-magyarországi régióban inkább közömbös, a konvergencia régióban inkább segítőkész magatartást észleltek a hallgatók. A pontos adatokat a 19. táblázat szemlélteti.

19. táblázat: Az egyes szituációkban tapasztalt magatartás eltérései régiók szerint

„Segítőkész, indifferens vagy ellenséges magatartást észleltél az egyetemi/főiskolai ügyintézés során?”	indifferens konvergencia N=119 %	indifferens Közép-Magyaró. N=285 %	szempertő konvergencia N=119 %	szempertő Közép-Magyaró. N=285 %
bolt	33	46	57	43
étterem	23	35	70	60
hatósági ügyintézés	27	37	23	15

Nemek szerint két szituációban találhatunk eltérő megítélést, a férfiak a nőkhez képest a boltokban inkább érzékelnek segítőkész hozzáállást, a hatóságokkal kapcsolatos tapasztalataik során viszont inkább ellenségeset.

Az egyes szituációkról alkotott vélemények függenek attól is, hogy a válaszadó mennyire fejlett országból származik, ez az észlelést negatív, illetve pozitív irányban módosítja. A gazdaságilag fejletlenebb országokból érkezők segítőkészebbnek érzékelik az embereket a közlekedési szituációkban (38% vs. 24-25%) és a hatóságokkal kapcsolatos szituációkban (23% vs. 13-14%).

Az, hogy a hallgató hány szemesztert töltött el hazánkban csak a szórakozóhelyen tapasztalt viselkedés megítélését módosítja, akik egy szemesztert tanultak nálunk, azok kedvezőbben ítélik meg a tapasztalataikat, mint azok, akik két szemesztert (56% vs. 49% tapasztalt barátságos attitűdöt).

A fenti szituációkban megélt tapasztalatok – hasonlóan a 2010-es eredményekhez – nagymértékben hatással vannak arra, hogy az adott hallgató szeretne-e visszajönni hazánkba. Az ezzel kapcsolatos eredményeket a tanulmány végén, a 9. sz. Konklúziók c. fejezetben mutatjuk be.

6. Az oktatás és az oktatáshoz kapcsolódó szolgáltatások színvonalának megítélése, a mobilitással kapcsolatos vélemények

6.1. Az oktatás és a kapcsolódó szolgáltatások színvonala

Nyílt kérdés keretében megkérdeztük a hallgatókat az adott intézmény külföldi hallgatók körében kialakult imázsáról. A válaszadók jórészt kedvező, illetve kiváló imázsról számoltak be (pl. „felejtethetlen professzorok”, „barátságos”, „kiváló”, „jó hangulatú”, „jó hírnevű”). Néhány esetben felmerült, hogy az Erasmusos hallgatók számára kis erőfeszítéssel lehetett jó jegyet szerezni, túl könnyű volt az egyetem/főiskola. Ezt általában pozitívan interpretálták, hiszen így több idejük maradt felfedezni az országot, néhányan azonban negatívan érzékelték, hogy nem tanultak „eleget”. Egy-egy válaszadónál megjelent, hogy az Erasmusos diákokat nem túlságosan kedvelik, nem integrálják a magyar hallgatókkal, illetve nyelvi korlátok miatt nem volt hatékony az oktatás.

A felsőoktatási intézményeket érintő általános jellegű kérdésekben (presztízs, képzési program, bürokrácia) közepes elégedettséget mértünk: az ide tartozó három kérdés átlaga 3,51 az ötös skálán mérve. Az oktatás színvonalát illetően hasonló az elégedettség, a közepesnél valamivel jobb a mutatószámok átlaga (3,59).

Az infrastruktúrára vonatkozóan közepesnél kicsit magasabb elégedettséget észlelhetünk. Legkevésbé a sportolási és az IT lehetőségekkel elégedettek a hallgatók. E kérdésben szignifikáns regionális különbségeket találtunk, a konvergencia régiókban a könyvtár, a sportolási és a számítógépes lehetőségek megítélése valamivel pozitívabb, mint a közép-magyarországi régióban.

Az eligazodásban való segítséget mérő kérdések közül a legpozitívabb értéket a nemzetközi iroda szolgáltatásainak színvonala kapta, 3,82-es átlaggal. A magyar hallgatók és a tandempartnerek segítőkészségének megítélésében a konvergencia régióban található intézmények hallgatói pozitívabban nyilatkoztak, mint a közép-magyarországi régióban.

Érdekes módon a megkérdezettek elégedettebbek voltak a magyar hallgatókkal általában, mint saját tandempartnerükkel, feltételezhetően a tandempartnerrel kapcsolatos magasabb elvárások miatt.

Legkevésbé az intézményről az interneten található információk voltak megfelelőek, itt csak 3,33-as átlagot mértünk.

A diáktársaikkal és oktatóikkal való kapcsolatukat kedvezőnek érzik a diákok, 4,20-as és 4,14-es átlagértékeket kaptunk e kérdésekben.

Az ösztöndíj mértékével közepesenél valamivel elégedettebbek a hallgatók (3,37).

Az egyes tényezőkre vonatkozó mintaátlagot és a közép-magyarországi illetve a konvergencia régiókra vonatkozó átlageredményeket a 20-as táblázat összegzi, kiemelve a statisztikailag szignifikáns eredményeket.

A 12-es ábra az egyes tényezőcsoportokra kapott mutatószámokat szemlélteti.

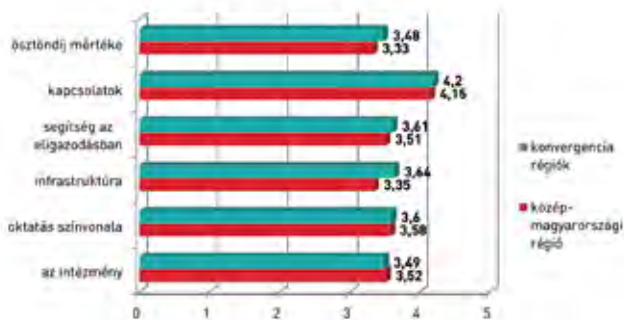
20. táblázat: Az egyes egyetemi/főiskolai lehetőségekkel/szolgáltatásokkal való elégedettség régiók szerint

„Mennyire vagy elégedett az alábbiakkal?” 1: egyáltalán nem elégedett 5: teljes mértékben elégedett	minta átlag N=404	közép- magyarországi régió N=285	konvergencia régiók N=119
Az intézmény	3,51	3,52	3,49
Képzési program, kurzus- választék	3,65	3,69	3,57
Tudományos presztízis	3,48	3,46	3,53
Bürokrácia szintje	3,40	3,40	3,39
Oktatás színvonala	3,59	3,58	3,60
Oktatók angol nyelvtu- dása	3,74	3,72	3,77
Oktatók által használt ok- tatási módszerek	3,69	3,66	3,75
Előadások és szemináriu- mok színvonala	3,58	3,56	3,52
Internet és online eszkö- zök használata a kurzu- sokon	3,38	3,37	3,38
Infrastruktúra	3,44	3,35	3,64
Campus biztonságossága	3,89	3,90	3,86
Könyvtár	3,58	3,47	3,85
Nem akadémiai progra- mok	3,43	3,42	3,44
Számítógépes lehetőségek	3,28	3,17	3,53
Sportolási lehetőségek	3,01	2,80	3,50
Segítség az eligazodásban	3,55	3,51	3,61
Nemzetközi iroda szolgál- tatásai	3,82	3,85	3,74

Magyar hallgatók segítőkészsége	3,73	3,63	3,95
Tandempartner segítőkészsége	3,48	3,41	3,65
Orientációs program	3,47	3,44	3,53
Megérkezés előtt kapott információk	3,46	3,39	3,49
Információk az intézményről az interneten	3,33	3,33	3,31
Kapcsolatok	4,17	4,15	4,20
Diáktársakkal való kapcsolat	4,20	4,20	4,19
Oktatókkal való kapcsolat	4,14	4,11	4,21
Ösztöndíj mértéke	3,37	3,33	3,48

Az egyes tényezőket csoportonként átlagolva pedig azt látjuk (12. ábra), hogy a konvergencia régiókban tanulók – bár kis különbséggel – de magasabb átlagokat adtak minden tényezőcsoportra, kivéve az intézmény megítélésére.

12. ábra: Az egyes egyetemi/főiskolai lehetőségekkel/szolgáltatásokkal való elégedettség régiók szerint

N=404

A fenti kérdéseket illetően megvizsgáltuk az egyes demográfiai és oktatásdemográfiai csoportok átlagait is, a szignifikáns eltéréseket a 21. sz. táblázat foglalja össze. (Az intézmények közül csak azt a nyolcat vizsgáltuk, ahonnan megfelelő volt a kitöltők elemszáma a mintában.)

21. táblázat: Az egyes egyetemi/főiskolai lehetőségekkel/szolgáltatásokkal való elégedettség demográfiai és oktatásdemográfiai kategóriák szerint

„Mennyire vagy elégedett az alábbiakkal?”	az átlagnál elégedetlenebb	az átlagnál elégedettebb
Az intézmény		
Tudományos presztízs	fejlett o. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Pázmány Péter Katolikus Egyetem	fejletlen o. Szegedi Tudományegyetem Közép-európai Egyetem (CEU)
Bürokrácia szintje	férfiak Debreceni Egyetem Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	nők Pécsi Tudományegyetem
Oktatás színvonala		
Oktatók által használt oktatási módszerek	fejlett o. Debreceni Egyetem Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Pázmány Péter Katolikus Egyetem	fejletlen o. Szegedi Tudományegyetem Pécsi Tudományegyetem Corvinus Egyetem
Előadások és szemináriumok színvonala	Debreceni Egyetem Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	Szegedi Tudományegyetem Pécsi Tudományegyetem
Internet és online eszközök használata a kurzusokon	fejlett o. alapszakosok kombinált képzésben résztvevők	fejletlen o. mesterhallgatók PhD hallgatók
Infrastruktúra		
Campus biztonságossága	fejlett o.	fejletlen o.
Könyvtár	fejlett o. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Budapesti Gazdasági Főiskola	fejletlen o. Szegedi Tudományegyetem Pécsi Tudományegyetem Corvinus Egyetem
Nem akadémiai programok		fejletlen o.
Sportolási lehetőségek	bérelt lakásban vagy házban élők fejlett o.	kollégisták fejletlen o. Szegedi Tudományegyetem Pécsi Tudományegyetem
Segítség az eligazodásban		
Magyar hallgatók segítőkészsége	közepesen fejlett o.	
Tandempartner segítőkészsége		fejletlen o.
Megérkezés előtt kapott információk	nagyon alacsony önbizalmúak nagyon magas önbizalmúak Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Debreceni Egyetem	átlagos önbizalommal rendelkezők fejletlen o. Közép-európai Egyetem (CEU) Pécsi Tudományegyetem
Információk az intézményről az interneten	Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Debreceni Egyetem Pázmány Péter Katolikus Egyetem	Közép-európai Egyetem (CEU) Pécsi Tudományegyetem Corvinus Egyetem
Ösztöndíj mértéke	férfiak fejletlen és fejlett o.	nők közepesen fejlett o.

6.2. A mobilitással kapcsolatos vélemények

A vizsgálatba bevont hallgatókat végül 13 mobilitásról szóló állítás értékelésére kértük, 1-5-ös skálán mérve.

A külföldi hallgatók cserefélévüket kulturális szempontból kiválónak értékelték, ötös skálán 4,39-es átlagot kaptunk, 59 százalék ötöst, 28 százalék négyest jelölt meg erre az állításra. Akadémiai szempontból már kevésbé voltak elégedettek, 3,78-as átlaggal, 31 illetve 33%-uk ötöst vagy négyest adva.

Az egy szemesztert nálunk töltők jóval inkább úgy értékelik, hogy kompetitív előnyökkel jár egy külföldön eltöltött félév, mint azok, akik két szemesztert töltöttek nálunk (4,22 vs. 4,00). Ez valószínűleg összefügg azzal is, hogy szignifikáns különbség van e két csoport között abban is, hogy mennyire támogatják a mobilitást az oktatók, az egy félévet itt töltők által adott átlagérték 3,73, míg a két szemesztert náluk tanulók esetében ez csak 3,43.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen és a Corvinuson tanult tárgyakat – a kérdésre kapott válaszok alapján – az átlagnál jobban elismerik a hallgatók otthonában, feltehetőleg ennek eredményeképpen ezen egyetemek hallgatói nagyobb mértékben értettek egyet azzal az állítással is, hogy „Könnyű volt külföldre jönni tanulni”. E kérdésekre a Pécsi Tudományegyetem, a CEU és a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem hallgatói alacsonyabb átlagot adtak a többi mintában szereplő egyetemnél vagy főiskolánál.

A diákok legkevésbé azzal az állítással értettek egyet, hogy minőség és hírnév szerint választanak felsőoktatási intézményt. Csak 7%-uk helyeselte teljes mértékben ezt a kijelentést, míg 33%-uk közepes mértékben. 27-27%-uk 2-est vagy 4-est adott egyetértésének mértékére.

A magyarországi oktatás elsősorban a konvergencia régiókban tanulók szerint jó hírű a munkáltatók körében.

Ösztöndíj nélkül nem lett volna képes külföldön tanulmányokat folytatni a hallgatók 62%-a, ők teljes mértékben vagy inkább egyetértettek az erről szóló állítással.

A kreditrendszer teljes mértékben fairnek csak 8 százalék találja, nagyjából fairnek 39%, közepesen fairnek pedig 35%-uk véli.

A hallgatók számára elég előzetesen információ áll rendelkezésre a válaszadók 48%-a szerint, ők 4-est vagy 5-öst adtak e kérdésre vonatkozóan, közepes mértékben ítélte meg így a megkérdezettek 26%-a.

Egyes állításokat illetően a demográfiai csoportok között eltéréseket találtunk, melyeket a mintaátlaggal együtt a 22. táblázat foglal össze.

22. táblázat: A mobilitással kapcsolatos vélemények: mintaátlag és a demográfiai, oktatásdemográfiai kategóriák eltérései

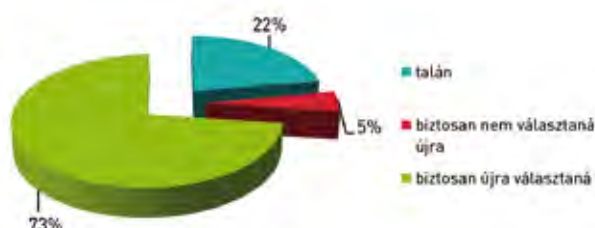
„Mennyire értesz egyet a következő állításokkal?” 1: egyáltalán nem ért egyet 5: teljes mértékben egyet ért	minta átlag N=404	az átlagnál kevésbé ért egyet	az átlagánál jobban egyetért
A cserefélévem tapasztalatai kulturális szempontból kiválóak voltak	4,39	fejletlen országból	fejlett országból
Legalább egy szemeszter elvégzése egy külföldi egyetemen kompetitív előnnyel jár tanulmányaim során	4,16	két szemesztert itt töltök	egy szemesztert itt töltök
Könnyű volt külföldre jönni tanulni	3,97	konvergencia régió, CEU, Pécs	közép-magyarországi régió Pázmány, Corvinus
A cserefélévem tapasztalatai akadémiai szempontból kiválóak voltak	3,78	-	-
Ösztöndíj nélkül nem lettem volna képes finanszírozni a külföldi tanulmányaimat	3,74	fejlett országból	fejletlen országból
Az otthoni egyetemen az oktatók támogatják a mobilitást	3,67	két szemesztert itt töltök	egy szemesztert itt töltök
A külföldön elvégzett kurzusokat legtöbb esetben teljes mértékben elismerik otthon	3,63	Moholy-Nagy, CEU, Pécs	Pázmány, Corvinus
A magyarországi oktatási rendszer javítja a gyakorlati készségeimet	3,53	-	-
A kreditrendszer fair, a munkaterhelés fair eloszlása tükrében	3,33	-	-
A hallgatóknak elég információ áll rendelkezésre ahhoz, hogy eldönthessék, hol tanuljanak külföldön	3,27	-	-
Magyarországi tanulmányaim során a diákok között egészséges versenyt tapasztaltam a kurzusokon	3,20	-	-
A magyarországi oktatás jó hírű a munkáltatók körében	3,14	közép-magyarországi régió, fejlett országból,	konvergencia régió, közepesen fejlett országból,
A diákok a minőség és hírnév alapján választanak külföldi oktatási intézményt	3,03	-	-

7. Konklúziók, javaslatok – Újra Magyarországot választanák-e a hallgatók?

A kérdőív végén a demográfiai blokk előtt megkérdeztük azt a szintetizáló kérdést, hogy ha újra választathatna a hallgató, ismét Magyarországra jönne-e cserehallgatóként.

A megkérdezettek közel háromnegyede (73%-a) újra Magyarországra jönne tanulni, ha ismét választania kellene (ez az arány a 2010-es felmérésben a cserehallgatók körében 64% volt). 22 százalék választott úgy, hogy talán ismét hozzánk jönne tanulni, és mindössze 5 százalék gondolja úgy, hogy a választása nem esne hazánkra.

13. ábra: Újra Magyarországot választanák a hallgatók, ha ismét választaniuk kellene?

N=404

A közép-magyarországi és a konvergencia régiókban tanuló hallgatók között nincsenek szignifikáns eltérések e tekintetben. A többi demográfiai és oktatásdemográfiai változó vizsgálatakor is azt észleltük, hogy nincsenek szignifikáns eltérések a csoportok között, kivéve az egyes intézményekben tanuló hallgatókat (csak azt a 8 intézményt vizsgáltuk, ahol megfelelő volt a kitöltők száma).

23. táblázat: A hazánkat újra választók aránya az egyes intézményekben

„Újra Magyarországra jönnél tanulni, ha ismét választathnál?” /intézmény	biztosan nem választaná újra	talán	biztosan újra választaná	összesen
minta összesen:	5	22	73	100 N=404
Budapesti Corvinus Egyetem	0	16	84	100 N=73
Budapesti Gazdasági Főiskola	0	3	97	100 N=37
Közép-európai Egyetem (CEU),	7	45	48	100 N=29
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	4	16	80	100 N=23
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	10	38	52	100 N=21
Pécsi Tudományegyetem	4	17	79	100 N=25
Szegedi Tudományegyetem	0	28	72	100 N=25
Debreceni Egyetem	14	18	68	100 N=22

A BCE, a BGF, a PPKE és a PTE hallgatói a minta egészéhez képest inkább választanák újra hazánkat, ha újból dönteniük kellene.

A kutatás legfontosabb konklúziója (hasonlóan a 2010-es eredményekhez), hogy nagyon sok esetben szignifikáns kapcsolat van a szolgáltatásokkal való elégedettséget mérő skálák és az ismét Magyarországot választók között, természetesen pozitív irányban.

A következő tényezőkkel való elégedettség vonja maga után azt, hogy a hallgató nagyobb valószínűséggel választaná újra hazánkat oktatásturisztikai célpontként:

- szálláslehetőségek (városban)
- közlekedési lehetőségek (városban)
- szórakozási lehetőségek (városban)
- orientációs program
- nemzetközi iroda szolgáltatásai
- oktatási módszerek
- akadémiai program
- előadások, szemináriumok színvonala
- sportolási lehetőségek (egyetemen/főiskolán)
- nem akadémiai programok (egyetemen/főiskolán)
- tandempartner, magyar hallgatók segítsége
- kapcsolat más hallgatókkal és tanárokkal

A fentiek fontosságát jelzi az is, hogy az, hogy a hallgató elégedett volt-e az ösztöndíjának mennyiségével, nincs szignifikáns kapcsolatban azzal, hogy visszajönne-e hozzánk tanulni.

Javaslataink közül az egyik legfontosabb, hogy e szolgáltatások között jó néhány olyan tényező van, melyek források bevonásával, vagy akár anélkül is javíthatóak, így növelve a hallgatói elégedettséget.

A mobilitással kapcsolatos vélemények szintén befolyásolják, hogy a hallgatók újra választanák-e hazánkat, ha ismét dönthetnének.

Minél inkább egyetért a válaszadó a következő állításokkal, annál inkább választaná újra Magyarországot:

- A cserefélévem tapasztalatai kulturális szempontból kiválóak voltak
- A cserefélévem tapasztalatai akadémiai szempontból kiválóak voltak
- A külföldön elvégzett kurzusokat legtöbb esetben teljes mértékben elismerik otthon
- A magyarországi oktatási rendszer javítja a gyakorlati készségeimet
- Legalább egy szemeszter elvégzése egy külföldi egyetemen kompetitív előnnyel jár tanulmányaim során
- Könnyű volt külföldre jönni tanulni
- A kreditrendszer fair, a munkaterhelés fair eloszlása tükrében

Az egyes szituációkban megélt segítőkész vagy ellenséges attitűd szintén befolyásolja a hallgató választását. Szignifikáns hatást két esetben lehet kimutatni, az utcán és az egyetemi adminisztráció során tapasztalt magatartásformák egyértelműen pozitív vagy negatív irányba befolyásolhatják a hallgató általános véleményét. Például az utcán barátságos viselkedést tapasztalók 82%-a mondta, hogy biztosan újra választaná hazánkat, akik viszont ellenséges magatartást észleltek, azoknak csak 60%-a.

Ezeket a szituációkat továbbra is csak hosszú időtávot megcélózva és országos szinten lehetséges javítani, kivéve az egyetemi adminisztrációt.

Emellett nagyon sok kultúraszemélyiség tulajdonság is hatással van arra, hogy újra visszajönne-e hozzánk a hallgató, melyeken szintén csak célzott kommunikációs kampányokkal segíthetünk.

24. táblázat: A hazánkat újra választók aránya az egyes kultúraszemélyiség jellemzők megítélésének tükrében

„Újra Magyarországra jönnél tanulni, ha ismét választhatnál?” / kultúraszemélyiség jellemző	biztosan nem választaná újra	talán	biztosan újra választaná
őszinte (hazug)	4,11	4,87	5,11
erkölcsös (erkölcstelen)	4,16	4,74	4,98
békés (agresszív)	4,29	4,49	4,93
szorgalmas (lusta)	4,16	4,23	4,72
nyugodt (nyugtalan)	3,66	4,59	4,48
ambiciózus (célptalan)	3,72	4,05	4,53
toleráns (intoleráns)	3,28	3,77	4,55
udvarias (udvariatlan)	4,00	4,45	4,96
különleges (átlagos)	4,00	4,47	4,85
jól szervezett (szétszórt)	3,00	3,77	4,20

Összefoglaló javaslatok a fentiek alapján intézményi és országos szinten a következők.

Javaslatok intézményi szinten:

- előzetes információk növelése az intézményi honlapon és a tájékoztató anyagokban
- intenzívebb kapcsolatfelvétellel az utazás előtt, például a tandempartner bevonásával
- „jól szervezethez” percepciójának javítása
- az oktatási színvonal javítása elsősorban online eszközök használatának növelésével, a külföldi hallgatókat oktatók ez irányú képzésével
- az oktatás során a gyakorlati készségek fejlesztésére hangsúly fektetése
- az Erasmus program „vakáció” jellegű percepciójának csökkentése, egyensúly megtartása, szem előtt tartva a hallgatók utazási és szórakozási igényeit is
- az azonosított intézmény-választási döntési tényezők célcsoport szintű figyelembe vétele az intézményi kommunikációban
- intézményi kommunikáció a külföldi intézmények oktatói és tanszékei (mint fő információforrások) felé
- hosszú távú kapcsolatrendszer kialakítása a nálunk tanult, hazatért hallgatókkal (mint fő döntéshozókkal) hírlevél illetve közösségi média platformokon
- tandemprom fejlesztése
- a magyar hallgatók, a tandempartnernek segítőkészségének ösztönzése (informálás, plusz pontok, megfelelő közös programok)
- az orientációs programok minőségének javítása
- minőségi nem akadémiai programok gyakoribb szervezése
- sportolási és számítógépes lehetőségek javítása

- magyar nyelvórák keretében alapfokú nyelvtudás kialakítása, ezzel az érzelmi kötődés erősítése
- a kreditrendszer és a tárgyelismertetés átláthatósága, a folyamat megkönnyítése

Javaslatok országos szinten:

- kommunikáció a lakosság felé arról, hogy miért pozitív az ország számára a külföldi hallgatók (és általában a külföldiek) jelenléte
- kommunikáció a szolgáltatási szektor és a hatóságok irányába ugyanerről
- a sportlétesítményekben külföldi diákok számára programcsomagok kialakítása
- az azonosított pozitív kultúraszemélyiség jellemzők felhasználása a külföldiek felé irányuló kommunikációs kampányokban
- az azonosított negatív kultúraszemélyiség jellemzők javításának megcélzása a belföldiek felé irányuló kommunikációs kampányokban

Felhasznált irodalom

- Balassi Intézet, (2013): *A konvergencia régiókban tanuló külföldi hallgatók körében a mobilitási tapasztalatok feltérképezése*, Ketzal Kft.
- Berács József, Malota Erzsébet (2004): *A Magyarországon tanuló külföldi diákok Magyarországról, a magyar termékekről és budapesti tanulmányi lehetőségeikről alkotott véleménye*, OTKA Tanulmány, BKÁE Marketing Tanszék.
- Berács József, Malota Erzsébet (2007): *Nemzetközi diákturizmus a Budapesten tanuló külföldi egyetemisták véleményének tükrében*, Turizmus Bulletin, XI. évf. 3. szám, 3-13.
- Berács József, Malota Erzsébet (2011): *Megéri hozzánk jönni tanulni? A hazánkban tanuló külföldi diákok véleménye a felsőoktatásról és a velük szembeni attitűdökről*. Educatio, Külföldiek 2011 nyár, 220-234.
- Berács, J., Malota, E., Zsótér, B. (2010): *A magyar felsőoktatás nemzetköziesedésének folyamata 2*, Bologna füzetek 8, Tempus Közalapítvány, NFKK – Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, BCE 42-70.
- Gallup Intézet (2009): *Survey among students in higher education institutions, in the EU Member States, Croatia, Iceland, Norway and Turkey*, Special Target Survey Flash Eurobarometer Series No. 260.
- Malota Erzsébet, Gyulavári Tamás (2013): *Az észlelt kultúraszemélyiség és hatása az ország turisztikai és üzleti célpontként való megítélésére*. Vezetéstudomány, megjelenés alatt.
- Malota Erzsébet, Mitev Ariel (2013): *Kultúrák találkozása. Nemzetközi kommunikáció, kultúrsoikk, sztereotípiák*. Alinea Kiadó, Budapest.
- Malota Erzsébet (2009): *Magyarország imázsa diákszemmel*, MTA Magyar Tudomány Ünnepe, 2009.11.10., Budapest, BCE.
- Malota Erzsébet (2010): *Turizmusmarketing esettanulmányok, Az országimázs alakítása a külföldi cserediákok célcsoportja számára*. Szerk. Dely-Gray-Árva. Akadémiai Kiadó, 10. fejezet, 218-227.
- Országos Felsőoktatási Információs Központ (OFIK) honlapja www.felvi.hu/

Mellékletek

1. sz. melléklet

A hallgatói mélyinterjúk alanyainak jellemzői

Név	Kor	Ország	Fogadó intézmény	Kiutazás időpontja	Mobilitási program
Jan	24	Csehország	PPKE	2012/13 I. félév	Erasmus
Qrcun	32	Törökország	Szegedi Tudományegyetem	2011/12. I. félév	Erasmus, PhD
Anne-Claire	24	Franciaország	Pécsi Tudományegyetem	2012/13. II. félév	Erasmus
Tobias	25	Németország	Debreceni Egyetem	2011/12. I-II. félév	Erasmus
Daniel	25	Ausztria	BME	2012/13 I-II. félév	Erasmus
Fredrik	26	Németország	Miskolci Egyetem	2012/13. I. félév	Erasmus
Nelly	50	Moldova	Pécsi Tudományegyetem	2012/13. I. félév	Erasmus Mundus, PhD
Corrie	32	USA	Debreceni Egyetem	2012/13 II. félév	Erasmus Mundus
Gintautas	21	Litvánia	Eszterházy Károly Főiskola	2011/12 I. félév	Erasmus
Rasa	21	Litvánia	Eszterházy Károly Főiskola	2011/12 I. félév	Erasmus
Hjalmar	42	Izland	CEU	2012/13 I-II. félév	Erasmus Mundus

Intézményi nemzetköziesítés és a nemzetköziesítést célzó kurzusok a belföldi hallgatók szemével

Kutatási tanulmány

Készítette:

Dr. Malota Erzsébet egyetemi docens

A kutatás a TÁMOP-4.2.4.B/2-11/1-2012-0001 projekt keretében valósult meg.

A kutatásban közreműködtek:

Bander Katalin Ph.D. hallgató (szakértői mélyinterjúk)

Bereczki Nóra egyetemi hallgató (nyílt kérdések)

Borgström Márk egyetemi hallgató (szakértői és hallgatói mélyinterjúk)

Futó Judit egyetemi hallgató (nyílt kérdések)

A kutatást az ISC Alapítvány végezte.

Projektvezető: Dr. Berács József egyetemi tanár

2013. augusztus 30.

A. Kvalitatív kutatás

1. A kvalitatív kutatás módszertana

A kvalitatív kutatási fázisban három részfázis különíthető el. Az első részfázisban egy interkulturális kommunikáció kurzus (Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Gazdálkodás szak, 80 fő, 2013. tavaszi félév, oktató Dr. Malota Erzsébet) tapasztalatait vizsgáltuk meg. A félév végén megkérdeztük a hallgatókat, hogy melyek azok a témakörök, melyek a kurzus anyagából/kompetenciafejlesztéséből segítségükre lesznek/lennének egy külföldi munka/szakmai gyakorlat/oktatási félév során, és milyen egyéb témákra/kompetenciafejlesztésre lenne még szükség egy interkulturális kommunikáció kurzuson/tréningen. Összesen 72 db erről szóló esszét elemeztünk tartalomelemzéssel.

A magyarországi felsőoktatási intézmények belföldi hallgatóival készített kvalitatív kutatás másik fázisa mélyinterjúk megkérdezések keretében történt 2013 nyarán. A kutatás során 8 magyar intézményből kértünk fel 10 hallgatót, akik az elmúlt három évben intézményi kereteken belül részt vettek, vagy a következő tanulmányi félév során részt fognak venni külföldi részképzésen/szakmai gyakorlaton. A megkérdezettek közül 9-en voltak korábban ilyen programon, 1 hallgató pedig a 2013/2014-es tanév első félévében tervezi a kiutazást.

A hallgatók kiválasztása során az első számú szempont a minél nagyobb országos lefedettség volt. Az interjúalanyok jellemzőit az 1. sz. melléklet tartalmazza. A mélyinterjúk vázlatának kialakításakor figyelembe vettük a Balassi Intézet korábbi tanulmányának tanulságait.

A hallgatói mélyinterjú vezérfonala 6 kérdéskörre bontható:

- a. A mobilitás előnyei és hátrányai, akadályozó tényezők
- b. A hallgatók véleménye saját intézményük nemzetközi mobilitási törekvéseiről, a tájékoztatás, ösztönzés, felkészítés színvonaláról
- c. A külföldi hallgatók jelenléte a hazai intézményben
- d. A hazai intézményben igénybe vehető idegen nyelvű kurzusok elérhetősége
- e. A hazai és a külföldi felsőoktatás között észlelt különbségek
- f. A külföldi útra felkészítő kurzusokkal kapcsolatos tapasztalatok, vélemények

A kvalitatív kutatás harmadik részfázisa során (2013. június-július) szakértői mélyinterjúkat végeztünk. A hazai egyetemek és főiskolák nemzetköziesedésének vizsgálata során 12 hazai felsőoktatási intézmény hallgatói mobilitásért felelős munkatársát kértük fel szakmai interjúra. Az interjúvázlat kialakításakor figyelembe vettük a Balassi Intézet korábbi kutatásainak eredményeit. A szakmai mélyinterjú alanyainak jellemzőit a 2. sz. melléklet tartalmazza.

A szakmai interjú vezérfonalának főbb kérdéskörei:

- a. A magyar és külföldi hallgatók integrálása az intézményben, integrációs törekvések
- b. A külföldi hallgatókkal való integráció észlelt előnyei és hátrányai, az integrációt akadályozó tényezők és ezek elhárítása

- c. A nemzetközi mobilitás legfőbb ösztönző és akadályozó tényezői, javaslatok a hallgatói mobilitás ösztönzésére, az akadályok elhárítására
- d. Fejlesztési javaslatok
- e. Saját intézmény értékelése a felsőoktatási mobilitás terén
- f. A „jó gyakorlatok” azonosítása

2. Egy interkulturális kommunikáció kurzus tapasztalatai

A vizsgált interkulturális kurzus 13 oktatási hétre lebontott tematikája a következő témákat foglalja magában:

- Kultúrafogalmak, kultúraelemek
- Sztereotípiák, etnocentrizmus
- Mit gondolnak a külföldiek a magyarokról?
- Kulturális sokk, interkulturális incidensek
- Kultúramodellek 1.
- Kultúramodellek 2.
- Az interkulturális kommunikáció alapjai
- Az interkulturális kompetencia, az interkulturális érzékenység fejlesztésének modellje
- Non-verbális kommunikáció
- Verbális kommunikáció
- A világ más szemmel – filmvetítés
- Országismeret – hallgatói prezentációk
- Országismeret – hallgatói prezentációk

Összesen 72 kurzuson résztvevő hallgató esszéjét elemeztük, a kurzus végén a hallgatóknak két kérdést kellett megválaszolniuk:

„Melyek azok a témakörök, amelyek a kurzus anyagából/kompetenciafejlesztéséből segítségével lesznek/lennének egy külföldi munka/szakmai gyakorlat/oktatási félév során?”

„Milyen kompetenciákra, témakörökre lenne még szükség egy interkulturális kommunikáció kurzuson/tréningen?”

A diákok több mint fele említette a kulturális sokk és adaptáció, valamint a sztereotípiák témaköröket mint leginkább hasznos témákat. „Segített abban a kurzus, hogy a sztereotipizálást ne negatív irányba vigyem el”. „Azóta másképp gondolkodom a témáról és talán toleránsabb is vagyok”. „A kulturális sokk, mert jó tudni, hogy mi történik velem, előre fel lehet rá készülni, hogy lesz ilyen”.

Emellett az eltérő érvelési módok és gondolkodásmód, a kulturális különbségek elfogadása, a kultúramodellek tanulságai voltak kiemelt területek, amelyekről úgy érezték, hogy segítségükre lennének/lesznek külföldi tartózkodásuk megkönnyítésére.

A kurzus az operatív tanterv szerint előadások formájában, nagy létszámú csoporttal került indításra, ennek megfelelően bár interaktív volt és kisebb feladatokat is magába foglalt, nem volt lehetőség például szerepjátékokra, szimulációs feladatokra.

Ennek megfelelően nagyon sok hallgató említette, hogy szerepjátékokat (például tárgyalási stílus eljátszását), szimulációs, toleranciafejlesztő gyakorlatokat, gyakorlatiasabb jellegű és kiscsoportos megközelítést igényel a téma (megj.: jövő félévtől változik az operatív tanterv, és szemináriumokat is tartalmaz a kurzus).

A legnagyobb igény a konkrét, ország- és kultúraspecifikus információk megismerése iránt mutatkozott, a hallgatók több mint fele ezt hiányolta leginkább a kurzusból. Az év végi hallgatói prezentációk során 14 kultúrával ismerkedhettek meg, de ezt nem tartották elégségesnek, részletesebb országelemzésre van kereslet, elvárás.

Fontosnak tartják, hogy első kézből is értesülhessenek egy-egy kultúra jellemzőiről, vagy saját tapasztalatokat bemutató hallgatóársuktól, vagy egy itt élő külfölditől, de leginkább külföldi cserediáktól vagy hazatért magyar hallgatótól. Az e típusú integráció a kurzus szempontjából nagyon fontos. Kiemelten jelent meg az is, hogy egy ilyen tantárgyat jó lenne külföldiekkel közösen, angol nyelven indítani, az idegen nyelvű prezentációk, több kultúra jelenléte fokozná a hatékonyságot.

Többen szerettek volna arra vonatkozóan útmutatást kapni, hogy ha hibát követnek el, bakiznak külföldi útjuk során, ezeket hogyan lehet korrigálni, illetve információkat arról, hogy honnan, milyen forrásból lehet felkészülni az adott kultúra szokásaiból.

2. A hallgatói mélyinterjúk eredményei

A külföldi hallgatói mobilitás legfőbb előnyei/hátrányai, a mobilitást akadályozó tényezők

A mélyinterjúk során a hallgatókat megkértük, hogy saját észrevételeik alapján sorolják fel a külföldi tanulás/szakmai gyakorlat legfőbb előnyeit, illetve hátrányait. A válaszok alapján kiderül, hogy a megkérdezettek elsősorban a kiutazás pozitív vonzatait látják. A felsorolt hátrányok tekintetében többen inkább feltételezésekkel éltek, és nem saját tapasztalataikból merítettek. A főbb előnyök felsorolásakor a nyelvtanulás mellett elsőként a látóköriük szélesítését említették. Megfogalmazásuk szerint az utazást követően „kinyílt előttük a világ”, megváltozott a szemléletmódjuk, magabiztosabbnak, önállóbbnak érzik magukat. A személyes fejlődés mellett fontosnak tartották az utazás és kinttartózkodás során szerzett tapasztalatokat és élményeket, illetve magát a lehetőséget, hogy olyan országba utazzanak, ahová másképp nehezen jutnának el. Személyes téren többen is fontosnak tartják a külföldön szerzett kapcsolatokat. Példaként említhetők azok, akik külföldi tartózkodásuk óta több országban látogatták meg helyi barátait, akik segítettek a szálláskeresésben, utazásban és a helyi kultúra megismerésében.

A legfőbb előnyöket a hallgatók elsősorban a személyes fejlődéshez kötötték, de ezeket gyakran összefüggésbe hozták szakmai céljaikkal. Ilyen előny az alkalmazkodóképesség fejlődése, amelyet véleményük szerint később munkahelyükön is kamatoztatni tudnak. Szakmai szempontból a későbbi külföldi munkavállalást megkönnyíti a helyi kultúra, szokások ismerete, a kint szerzett kapcsolatok, illetve a nyelvtudás. A tanulmányok tekintetében a hazai oktatási rendszertől eltérő módszertanok megismerését, az adott szakterületen belül új ismeretek szerzését tartották fontos előnynek.

A külföldi tanulmányok/szakmai gyakorlat legfőbb hátrányaként a magas költségeket említették. Ez elsősorban az Erasmus tanulmányi ösztöndíjjal kiutazókra volt jellemző. Ők az elnyert támogatás meghatározó részét a kollégiumi szoba vagy lakásbérleti díjára költötték. A havi költségek fedezéséhez a családunktól kaptak támogatást vagy saját megtakarításaikból egészítették ki a fennmaradó összeget. Többen is megjegyezték, hogy a pályázat beadása előtt tisztában voltak azzal, hogy az ösztöndíj nem fogja teljes egészében fedezni a havi kiadásait, és a kezdetektől úgy tervezték kiutazásukat, hogy ezt az össze-

get saját forrásokból vagy a család támogatásával kiegészítsék. „Sok tőke kell hozzá, mert ha kiutazol, akkor nem úgy élsz, mint otthon, hanem megpróbálsz színesíteni a programjaidat” (Dóra, 23).

Hátrányt jelent továbbá, hogy a hallgatók a hazai intézményükben csúszhatnak tanulmányaikkal, mivel külföldről nem tudják elvégezni az itthon felvett tárgyakat és a külföldi intézmény által meghirdetett kurzusok nehezen feleltethetőek meg a hazai intézmény kínálatának. Ennek ellenére a válaszadók többsége nem csúszott tanulmányaival, ahol pedig ez előfordult, ott az érintett hallgató ezt tervbe is vette. „Jogon mindenki tudja, hogy ha ki akarsz menni Erasmusra, akkor csúszni fogsz” (Anita, 23).

További lehetséges negatívumként említették a hallgatók a kint felmerülő bizonytalanságokból eredő kiszolgáltatottság-érzetet, a magányosságot, illetve a barátoktól és a családtól való távolságot, bár tapasztalataik alapján úgy érzik, hogy a kiutazással járó előnyök jelentősen meghaladják a hátrányokat.

A nemzetközi mobilitási ösztöndíjak megpályázásának fő akadályaként a már említett költségeket és a hazai tanulmányok megszervezését említették, de a hazai párkapcsolattól, családtól és barátoktól való elszakadás is visszatérő példa volt. Számos esetben felmerült az a gondolat, hogy a hallgatók gátat állítanak maguknak azáltal, hogy nem bíznak kellően önmagukban, illetve saját nyelvtudásukban. A kellő elkötelezettség hiányában inkább nem veszik a fáradságot, hogy elkezdjék a – szintén sokaknak akadályt jelentő – idő- és energiaigényes jelentkezési folyamatot.

A hazai felsőoktatási intézmény szerepe a külföldi mobilitás ösztönzésében

A válaszadók döntően pozitívan értékelték saját intézményük nemzetközi mobilitásra tett törekvéseit. A meghirdetett programokról a hallgatók jellemzően a nemzetközi irodák által a belső levelező rendszerben (Neptun, ETR üzenet) kiküldött pályázati felhívásokon, az intézmény honlapján, más hallgatóktól, ritkább esetben pedig az intézményen belül található faliújságokon, szórólapokon keresztül értesültek. Azokban az esetekben, ahol nem volt kellően széleskörű a tájékoztatás, ott a hallgatók ezt jelentős akadályként említették meg, mivel volt köztük olyan is, aki csak véletlenül lett figyelmes a pályázati kiírásra. Az első számú tájékoztató pontként a belső levelezési rendszeren kiküldött üzenetet említették. Mivel az egyetemmel/főiskolával kapcsolatos főbb információkat a Neptun vagy ETR üzenetben kapják meg, erre a csatornára jobban odafigyelnek. Ezzel szemben kevésbé figyelnek fel a folyosókon kihelyezett hirdetésekre.

Az ösztöndíjak megszerzésével, a pályázás menetével és a leadási határidőkkel kapcsolatos tájékoztatásokkal szintén meg voltak elégedve. A problémát ebben az esetben inkább a sok adminisztratív tennivaló jelentette, amit többen is a mobilitás egyik fontos hátráltató tényezőjeként említettek. Bár elmondásuk szerint ez nem befolyásolta a kiutazás melletti döntésüket, mégis többen úgy érzik, hogy sokak pont a hosszas és fáradalmas ügyintézés miatt kerülnek a nemzetközi mobilitási programokat. Emellett azonban kiemelték a nemzetközi irodák munkatársainak a teljes folyamatban nyújtott segítőkészségét.

A pályázási folyamat alatt és a hazaérkezésnél is a legtöbb nehézséget a hallgatók számára a külföldön elvégzett tantárgyak elfogadtatása volt. Ezen a téren számtalan panasz érkezett a mélyinterjúalanyoktól. A tárgylefogadtatással kapcsolatos nehézségek a megkérdezettek véleménye szerint a hazai intézmény oktatóinak rugalmatlanságából ered, illetve abból, hogy a hazai és a partnerintézmény között nincs meg a kellő együttműködés a kurzusválaszték kialakításában.

Gyakori panasz, hogy a hazai oktatók nem járulnak hozzá ahhoz, hogy a hallgatók külföldről egyéni tanrendben végezzék el az itthon felvett kurzusokat, és gyakran a külföldön elvégzett tárgyak elfogadásában sem elég rugalmasak. Volt olyan hallgató, akinek külföldi tanulmányait meg kellett szakítania ittho-

ni vizsgái miatt. „Anyagi szempontból sem volt túl kellemes, hogy hazajövök és visszamegyek vonattal” (Anna, 23).

A nemzetközi mobilitás ösztönzése érdekében a hallgatók visszajelzései alapján elsősorban a kurzusfelvételnek és a külföldi tárgyak itthoni elfogadtatásának menetét kellene megkönnyíteni. A javaslatok között szerepelt a partneregyetemekkel közösen kialakított kurzusfelvételi rendszer, jobb átjárhatóság a külföldön és itthon kínált tantárgyak között, illetve a hazai intézmények által kínált idegen nyelvű kurzusok választékának bővítése is. Az ösztönzésben kiemelt szerepet tulajdonítottak a külföldi tapasztalatokkal rendelkező hallgatóknak is, mivel beszámolóikon keresztül első kézből kaphatnak hasznos információkat azok, akik a kiutazást fontolgatják.

A felsőoktatás nemzetköziesítése nem csupán a nemzetközi irodák munkatársainak, hanem az oktatóknak is fontos feladata. „Nekem itt ők a főnökeim, úgyhogy fontos, hogy támogassanak” (Dávid, 26). A hallgatókkal való közvetlen kapcsolatuknak, és a feljük mutatott bizalomnak és tiszteletnek köszönhetően a megkérdezettek szerint az oktatóknak fontos szerepük van a hallgatók ösztönzésében. A tanulmányokkal kapcsolatos döntéseket az oktatók véleménye, javaslata is jelentősen befolyásolja, ezért hozzá tudnának járulni a kiutazással kapcsolatos bizonytalanságok eloszlításában. Ennek ellenére többen úgy érzik, hogy tanáraik nem motiváltak abban, hogy hallgatóikat külföldi tanulmányi útra/szakmai gyakorlatra ösztönözzék, sok esetben ráadásul megnehezítik, akadályozzák a folyamatot.

A külföldről érkező hallgatók szempontjából szintén fontosnak tartják az oktatók szerepét, mivel meghatározó tényezőként hatnak abban, hogy milyen kép alakul ki az intézményről. A nemzetköziesítés tekintetében tehát a válaszadók szerint kulcsfontosságú a hazai intézmény oktatóinak elköteleződése.

A külföldi hallgatók jelenléte a hazai intézményben, idegen nyelvű kurzusok

A megkérdezettek a Magyarországra érkező külföldi hallgatókat a magyar hallgatók szempontjából, de intézményi és országos szinten is fontosnak tartják. Úgy gondolják, hogy a nagyobb külföldi hallgatói létszám elősegíti saját intézményükön belül a multikulturális légkör kialakulását, ahol azok is szert tehetnek nemzetközi kapcsolatokra, akinek nincs lehetőségük külföldre utazni. Nagy igény mutatkozott a magyaroknak is meghirdetett idegen nyelvű kurzusok és a külföldi hallgatókkal közösen felvehető tárgyak iránt. Többségüknek nem állt módjában ilyen tárgyakat felvenni, de reményeik szerint intézményük nemzetköziesedésével a jövőben erre több lehetőség lesz. „Nagyon fájó pont nekem, hogy nincsenek angol nyelvű órák” (Eszter, 23).

Intézményi szinten a legtöbbit említett előnyök a hírnév és a külföldi egyetemekkel való jobb kapcsolat kialakítása, fenntartása. „Ahhoz, hogy minket kiküldhessenek, ahhoz nekünk is fogadni kell hallgatókat” (Gertrúd, 22). Országosan pedig a hallgatók fontosnak tartják megismertetni a magyar kultúrát és szokásokat. „Igenis fontos, hogy vigyünk Magyarországh hírért, akár Európa keretein belül, akár Amerikáig eljutva” (Anna, 23).

A magyar és külföldi hallgatók a már említett közös kurzusok, illetve a közösen szervezett programok hiánya miatt észrevehetően nem integrálódnak, de ezt nem tartották magyar sajátosságnak, mivel hasonló tapasztalattal érkeztek haza külföldi utazásukból.

Hazai és külföldi oktatás között észlelt különbségek

A hallgatókat megkérdeztük arról, hogy véleményük szerint miben tér el leginkább a hazai és külföldi felsőoktatás. Az értékelés és a vizsgáztatás módja mellett jellemzően az oktatók tanítási módszereit, előadásmódját emelték ki. Meglátásuk szerint a külföldi oktatók nyíltabbak, közvetlenebbek a hallgatókkal, jobban ösztönzik őket a kérdések feltevésére és viták indítására. Külföldön gyakorlatiasabbak a szemináriumok, míg az itthoni oktatás erősebb elméleti keretet ad.

A felsőoktatási rendszerek különbözősége, az eltérő megközelítésmódok és módszertanok miatt a hallgatók fontosnak tartják, hogy hazai oktatóik is kiutazzanak külföldre oktatni, vagy tanulni annak érdekében, hogy személyesen és szakmailag is fejlődjenek, szélesítsék látókörüket. Az oktatók külföldi tapasztalatszerzése az intézmény nemzetközi versenyhelyzetét is javíthatja azáltal, hogy nagyobb felkészültséggel tudják fogadni a külföldi hallgatókat, emellett a hazai egyetemisták és főiskolások is megismerkedhetnek a külföldi oktatás egyes aspektusaival.

Azok a válaszadók, akiknek volt tapasztalatuk saját intézményükön belül külföldi vagy külföldi tapasztalattal rendelkező magyar oktatóval, azt mondták, elsősorban az attitűdbeli különbségeket vették észre azokhoz az oktatókhoz képest, akik nem rendelkeznek ilyen tapasztalatokkal. A különbségek a hallgatók szerint nem az oktatás színvonalában jelennek meg, hanem sokkal inkább az attitűdjükben: a nyitottságukban, az előadásmódjukban és az oktató hozzáállásában. Egy hallgató szerint a külföldi tapasztalatokkal rendelkező oktató „próbál egy nyitottabb gondolkodást képviselni, kötetlenebb lenni és a hallgatókkal is egyfajta együttműködést kialakítani, mindazonáltal, hogy az óra anyagát számon kéri és leadja” (Dávid, 26). Azonban ez nem minden esetben volt jellemző, mivel volt olyan hallgató is, aki nem észlelt különbséget, többen pedig úgy gondolták, hogy nehéz az összehasonlítás, mivel más szempontokat is figyelembe kell venni.

A hallgatókat felkészítő programok

Az intézmény keretein belül szervezett felkészítő kurzusok közül a megkérdezett hallgatók elsősorban a pályázattal kapcsolatos tájékoztatókon, külügyi börzéken, nemzetközi esteken vettek részt. Tudomásuk szerint motivációs tréningre és interkulturális felkészítésre nem volt lehetőségük kiutazás előtt, de többségük nem érezte ennek szükségességét. A felkészüléshez leginkább a nyelvi felkészítő kurzust tartják fontosnak. A hallgatók szerint hazai intézményükön belül nem volt lehetőség intenzív nyelvi tanfolyamra, de felvehető tárgyként meghirdetett nyelvi kurzuson többen is részt vettek, néhányan pedig a kiutazást követően egy 2 hetes intenzív nyelvtanfolyamot is elvégeztek. A nyelvtanulás lehetőségét azért is tartják fontosnak, mert úgy gondolják, hogy a magyar hallgatók közül sokan nyelvvizsga birtoklása ellenére nem tudják használni az idegen nyelveket. „Nagyon sokan azt gondolják, hogy van egy nyelvvizsgájuk és tudnak nyelveket beszélni, de ez nem így van.” (Ditta, 21)

A megkérdezett hallgatók közül egyik sem vett részt tandemprogramban. Csupán egy hallgató vett részt nyári egyetemen, tapasztalatai szerint ez a fajta program elsősorban nem a szakmai fejlődést segíti elő. Sokkal inkább a következő egyetemi félévre való ráhangolódásként, szellemi felfrissülésként tekintett rá, amely kiegészült némi interkulturális tapasztalatszerzéssel és idegennyelv-tanulással.

Összességében elmondható, hogy a hallgatók a nemzetközi iroda munkájával meg voltak elégedve az információk rendelkezésre állása, a tájékoztatás részletessége és a segítőkészségük tekintetében. A hallgatói mobilitás további ösztönzése érdekében fontosnak tartják a külföldi tapasztalatokkal rendelkező

hallgatók aktivizálását és az oktatók elköteleződését. A külföldi hallgatók jelenléte a hazai intézményben fontos számukra, mivel úgy gondolják, ennek köszönhetően azok is szert tehetnek nemzetközi tapasztalatokra, akiknek nem áll módjukban utazni. Emellett az oktatás színvonalát is javítaná, ha több idegen nyelven tartott kurzust indítanának. Ezzel szorosan összekapcsolódik az oktatói mobilitás kiemelt szerepe, mivel véleményük szerint így az oktatók több külföldi hallgatót tudnának bevezetni az intézménybe, ezzel együtt pedig a magyar hallgatóknak tartott kurzusokat is gazdagíthatják külföldön szerzett tapasztalataikkal.

3. A szakértői mélyinterjúk eredményei

A hallgatók tájékoztatása a nemzetközi mobilitási lehetőségekről, az ösztöndíj módjai

A hallgatói mobilitásban részt vevők számának alakulása a felsőoktatási intézmények nemzetköziesedésének egyik fontos indikátora. Az interjúk tanúsága alapján valamennyi intézményben fontos cél a rendelkezésre álló mobilitási ösztöndíjas helyek maximális kihasználása, amelynek érdekében prioritásként kezelik a hallgatók tájékoztatását, illetve ösztönzését a külföldi tapasztalat szerzésére. A nemzetközi irodák munkatársai az információátadásnak és meggyőzésnek számos módját alkalmazzák, amelyek közül a leggyakrabban az alábbiakat említették: plakátok elhelyezése a campus forgalmas pontjain, szórólapozás, Neptun üzenet küldése az intézmény valamennyi hallgatójának, tanórák elején rövid tájékoztató a mobilitási lehetőségekről, karriernapon szervezett tájékoztatók, fórumok, külügyi börze. Az interjúalanyok közül többen megjegyezték, hogy a plakátok és szórólapok kihelyezése az esetek nagy részében nem hozott átütő eredményt. A leghasznosabbnak ezzel szemben a tanórák elején történő tájékoztatást tartották a hallgatók figyelmének felkeltése szempontjából, valamint kiemelték a barátok, ismerősök ajánlását mint erős toborzási faktort.

„[...] de ami a legeredményesebbnek bizonyult, [...] hogy bemegyünk konkrétan tanórákra [...] és röviden ismertetjük az Erasmus nyújtotta lehetőséget a hallgatóknak. [...] amikor csak lehet, akkor viszünk magunkkal az előző ciklusban visszaérkezett Erasmusos hallgatók közül is egy-egy diákot, és akkor így ők gyorsan két különböző nézőpontból is hallhatják az Erasmus ismertetését. [...] Azt vettük észre, hogy sokkal meggyőzőbb, ha valaki a saját nyelvükön szólítja meg a jelentkezőket, és jobban át tudja adni feléjük ezt az életrézt, amit neki az Erasmus jelentett, és fel tudja kelteni az érdeklődésüket” (Dunaújvárosi Főiskola).

A Széchenyi István Egyetemen az elmúlt tanévben a Marketing Tanszék tervei alapján készült reklámkampány a hallgatók érdeklődésének felkeltésére, amelynek keretében az óriásplakátok kihelyezése és a szórólapozás mellett a nemzetközi iroda munkatársai hetente tartottak szakspecifikus tájékoztatókat. Legújabb kezdeményezésként videó versenyt hirdettek a külföldi féléről hazaérkezők számára, és az ennek során készült legjobb élménybeszámolókat vetítették a hallgatóknak kedvcsinálásképpen.

Több intézményre is jellemző, hogy egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a multimédiás eszközök alkalmazására a hirdetésben és a tájékoztatásban egyaránt. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen a hallgatók a Facebook közösségi oldalon keresztül is felvehetik a kapcsolatot a nemzetközi irodával, ahol nemcsak az intézményi munkatársakkal, hanem más egyetemi hallgatókkal is tudnak beszélni. A Kodolányi János Főiskolán pedig a jövőben nem csupán szöveges tájékoztatókkal, hanem fényképekkel, élménybe-

számolókkal gazdagított interaktív blogokkal szeretnék felkelteni az érdeklődést ezen programok iránt. Több megkérdezett jelezte, hogy a nemzetközi irodák munkatársainak sok esetben nincs elég idejük és energiájuk egy átfogó toborzás megvalósítására, így a hallgatók elérése és a mobilitási lehetőségek kommunikálása terén támaszkodnak a hallgatói képviselők munkájára. A hallgatói önkormányzat a vizsgálatban szereplő intézmények közül például a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen játszik aktív szerepet a hallgatók motiválásában, az Erasmus jelentkezési időszakban rendszeres programokkal igyekszik felkelteni a hallgatók érdeklődését a mobilitási tapasztalatszerzés iránt.

A külföldi hallgatók integrálása az intézményben

A vizsgálatban szereplő felsőoktatási intézmények a nemzetközi koordinátorok beszámolóí alapján a nemzetköziesedés különböző szintjein állnak, amely eltérés a külföldi hallgatók integrálása terén is tetten érhető. Az intézmények egyik csoportja – jellemzően a nagy tudományegyetemek és egyes fővárosi szakegyetemek, pl. a BME – évente 150-300 külföldi hallgatót fogadnak, míg a kisebb intézményekben a beérkező külföldi hallgatók száma rendszerint néhány tucat. A csereprogramokban részt vevő hallgatók mellett a teljes diplomát adó képzésre érkezők száma és jelenléte is fontos tényező a nemzetköziesítés szempontjából. A Debreceni Egyetem például – az intézményben működő Nemzetközi Oktatási Központ igazgatójának elmondása szerint – országosan a legnagyobb reguláris külföldi hallgatói létszámmal rendelkezik, amely jelentősen előmozdítja az intézmény és környezetének nemzetköziesítését, a hallgatói szolgáltatások fejlesztését, amelynek előnyeit a rövidebb tanulmányokra ideérkező cserehallgatók is élvezik (pl. angolul beszélő adminisztratív személyzet és háziorvosi szolgálat).

A felsőoktatási intézmények másik csoportja előtt még hosszabb út áll a nemzetköziesedés és a külföldi hallgatók könnyebb beilleszkedését segítő fejlesztések terén, itt is találhatók azonban említésre érdemes törekvések. Ilyen például a Széchenyi István Egyetemen jelenleg zajló TÁMOP program, amelynek célja az intézmény, az egyetemi campus környezetének nemzetköziesítése. Ennek részeként a Nemzetközi Projekt Központ koordinálásával tervek készültek angol nyelvű kiírások, eligazító táblák kihehelyezésére. A megvalósítandó tervek között szerepel idegen nyelvű képzési modulok összeállítás is, amelyek növelnék a beérkező hallgatók által felvehető kurzusok számát, és idővel, teljes diplomát adó képzéssel fejlődve alkalmassá válnának a tandíjat fizető külföldi hallgatók vonzására. Az intézmény nemzetközi koordinátora az alábbiakban látja az egyetem sikeres nemzetköziesedésének kulcsát:

„És milyen módok lehetnek arra, hogy nemzetközi legyen az egyetem [...]?”

„Ez egyes egyedül az idegen nyelvű oktatási kínálat bővítése. Most ez ráadásul két irányba indult el, egyrészt az elméleti, másik meg a gyakorlatorientált képzések, és mind a kettőben lesznek modulok” (Széchenyi István Egyetem).

Poszítívumként értékelhető, hogy valamennyi intézményben történnek lépések a hazai és a külföldi hallgatók közötti kapcsolatteremtés érdekében, azonban az egyes intézményekben az integráció különböző felfogásai és gyakorlatai jellemzőek. A nagyobb intézmények egy részében a nemzetközi iroda munkatársai kevesebb figyelmet fordítanak a bejövő külföldi hallgatók integrálására, illetve gyakran „kiszervezik” azt a hallgatói képviselőhöz vagy önkéntes diákszervezetekhez (ilyen pl. az Erasmus Student Network, (ESN). Ennek a jelenségnek két oka lehet: egyrészt a külföldi hallgatók ezekben az intézményekben általában „kritikus tömeget” alkotnak, amelynek esetében már felmerül, hogy lehet-e cél a magyar hallgatókkal való integráció. A másik ok a nemzetközi irodák munkatársainak leterheltsége, amely a nagyobb volumenű mobilitást lebonyolító intézményekben fokozottan jellemző. Emiatt előfordul, hogy

bár szívesen foglalkoznának a külföldi hallgatók tanulmányi adminisztráción túli problémáival és „jólétével”, a hallgatók nagy száma és az időhiány miatt kénytelenek ezt a feladatot más egyetemi vagy önszerződő hallgatói szervezetekhez delegálni. Ez a helyzet többek között a BME-n, ahol interjúalanyaink elmondása szerint a kb. 300 külföldi hallgató fogadása nem valósulhatna meg az ESN tevékenysége nélkül. „Az egyetem vezetésének kifejezett célja is, hogy miután nagy a hallgatói mozgás létszámban, és ez egy kétszemélyes iroda, az, hogy mi foglalkozunk a hallgatók adminisztrációjával is, meg a jólétével is, az feldolgozhatatlan. Ezért alakították ki ezt a struktúrát, hogy alapvetően ezt a védőhálót köréjük az ESN adja, a mentorgárda, a jólétükről ők gondoskodnak” (BME).

Ezzel szemben a kevesebb külföldi hallgatót fogadó intézményekben – bár szintén működik mentorrendszer – a nemzetközi irodák munkatársainak több ideje és lehetősége van a beérkező hallgatókkal személyesen foglalkozni, programokat szervezni a magyar és a külföldi hallgatók összeismertetésére. A Kecskeméti Főiskolán például a kiutazás előtt álló magyar hallgatók interkulturális kompetenciáinak fejlesztését és mobilitásra való felkészítését ötletesen összekötik a külföldi hallgatók integrálásával:

„Minden olyan rendezvény, ami a leendő kiutazóknak szól, vagy a mostani bejövőknak, mindegyiken van a másik, tehát vagy a kiutazókból vagy a beutazókból is, tehát őket mindig összeszervezem” (Kecskeméti Főiskola).

A hallgatói mobilitással foglalkozó szakértők elmondása alapján a külföldi hallgatók integrálása a tanórákon kívüli, kötetlenebb programok révén valósul meg elsősorban. A bejövő hallgatók a mentorokkal és más hallgatókkal közösen járnak szórakozni, kirándulásokon vesznek részt, önkéntes munkát vállalnak a magyar hallgatókkal együtt (példaként a SZE nemzetközi koordinátora a 2013-as dunai árvízről említette, ahol a külföldi diákok is részt vettek a védekezésben). Ezzel szemben az egyetemen belüli, tanórák keretében történő integráció az interjúalanyok többsége szerint nem működik túlzottan jól. Ennek legfontosabb oka az idegen nyelven is felvehető kurzusok szűkös kínálata, valamint az, hogy a magyar hallgatókat semmi sem motiválja arra, hogy a külföldieknek meghirdetett tantárgyakat plusz erőfeszítés árán idegen nyelven – az esetek többségében angolul – hallgassák. A nemzetközi koordinátorok elmondása szerint elsősorban nem a nyelvtudás, hanem az érdekltség hiánya és a legkönnyebb út választásának gyakorlata miatt negligálják a hallgatók az idegen nyelvű tantárgyakat, így egyes felsőoktatási intézményekben tanórák keretében nem is találkoznak a magyarok a külföldiekkel. Érdemes kiemelni, hogy az interjúk alapján e tekintetben a kisebb vidéki intézményekben kedvezőbbnek tűnik a helyzet: mind a Dunaújvárosi, mind a Kecskeméti Főiskolán jellemző gyakorlat a magyar hallgatók körében az angol nyelvű kurzusok felvétele, sőt a Dunaújvárosi Főiskolán növekszik is az ilyen irányú érdeklődés. A BME-n és a Széchenyi István Egyetemen ezzel szemben alig valósul meg oktatási téren az integráció. A koordinátorok elmondása alapján megoldást jelentene, ha központi előírás lenne, hogy a diploma megszerzéséhez minden hallgatónak bizonyos számú kreditet idegen nyelven kell teljesíteni. A Széchenyi István Egyetemen a közelmúltban konkrét kezdeményezés is történt a Nemzetközi Projekt Központ részéről az egyetemi szabályozás módosítására:

„Ez volt a javaslatom, hogy minden oktató félévente legalább egy órát ajánljon fel idegen nyelven, és hogy a hallgatóknak félévente legalább egyet kelljen idegen nyelven felvenni. Hát... nem tudom, hogy mi fog ebből megvalósulni. Túlzott reményeket nem fűzök hozzá” (Széchenyi István Egyetem).

A felvehető idegen nyelvű kurzusok korlátozott száma, valamint a hazai hallgatók érdekltségének hiánya mellett az integrációt akadályozó tényezőt jelenthet a magyar hallgatók kulturális zárkózottsága. Ez némileg oldható azáltal, hogy a magyar és a külföldi hallgatókat közös kollégiumban szállásolják el, ami az intézmények egy részében bevett gyakorlat.

A szakértők szerint a magyar hallgatók számára elsősorban a nyelvtudásuk fejlődésében válik kézzel foghatóvá a külföldi hallgatókkal való integráció előnye. Emellett a más kultúrák megismerése, kapcsolatok, barátságok kialakításának lehetősége is fontos ösztönzőt jelent a bejövő hallgatókkal való ismerkedésre. Az említettek kivül a mentorprogramban való részvétel a mobilitási félévet tervező hallgatók számára további előnyökkel jár: az intézmények többségében az önkéntes munka plusz pontot jelent a mobilitási pályázatok elbírálásánál.

A külföldi hallgatók integrációját elősegítő tényezők közül kiemelendő a mentorprogram, amelynek valamennyi megkérdezett szerint pozitív a megítélése, három okból is. Egyrészt jelentős terhet vesz le a koordinátorok válláról, másrészt a magyar hallgatóknak lehetőségük nyílik nyelvygyakorlásra, barátságok kialakítására, harmadrészt jelentős mértékben hozzájárul a külföldi hallgatók jólétének, komfortérzetének növeléséhez. Így az említett közvetlen előnyökön túl hosszabb távon, marketing szempontból nézve további haszna lehet: a jó benyomásokkal, elégedetten távozó külföldi hallgatók szívesen ajánlják majd az országot és az adott intézményt a társaiknak, amely erősíti a magyar felsőoktatás nemzetközi pozícióját és versenyképességét.

A nemzetközi hallgatói mobilitást ösztönző és gátló tényezők, jó gyakorlatok

A szakértői interjúk során arról is megkérdeztük a nemzetközi irodák munkatársait, hogy véleményük szerint mely tényezők ösztönzik, és melyek gátolják a nemzetközi hallgatói mobilitást. Az interjúalanyok válaszait három kategóriába soroltuk, amelyek összefoglalását az alábbi táblázat tartalmazza.

	A mobilitást ösztönző tényezők	A mobilitást gátló tényezők
Egyéni	1. nyelvtanulás, idegen nyelv használata 2. világlátás, önállósodás 3. későbbi karrierelőnyök	1. pénzügyi korlátok 2. nem megfelelő nyelvtudás 3. motiváció, tudatos felkészülés hiánya
Intézményi	1. idegen nyelvű képzések megléte 2. oktatók nemzetközi kapcsolatai 3. az intézmény jó hírneve, speciális képzések	1. kreditelismertetés nehézségei
Rendszerszintű	1. az ország (Budapest) földrajzi elhelyezkedése 2. versenyképes árak, alacsony megélhetési költségek	1. a hazai felsőoktatás átalakulása, bizonytalan helyzet, leépítések 2. az ország, a magyar felsőoktatás nemzetköziesedésének alacsony szintje 3. A mobilitási félév nehezen illeszthető be a bolognai képzési rendszerbe

Forrás: az interjúk alapján saját szerkesztés

A válaszadók a mobilitást ösztönző egyéni – a hallgatói motivációk szintjén értelmezhető – tényezők között első helyen a nyelvtanulás lehetőségét említették, amelyet más országok, kultúrák megismerése és az ismeretlen környezetben való önálló tapasztalatszerzés követ. Az interjúalanyok a későbbi karrier során jelentkező előnyöket is fontosnak tartják, azonban többen kiemelték, hogy a hallgatók közül sokan

nem, vagy csak túl későn ismerik fel a külföldi tapasztalatszerzésben rejlő lehetőségeket, ezért csak kevesekre jellemző ez a fajta gondolkodás, a mobilitási félév tudatos megtervezése. A Széchenyi István Egyetem Nemzetközi Projekt Központjának szakértője szerint részben ennek – a motiváció és a tudatos felkészülés hiányának – tudható be, hogy a hallgatók a mobilitás legnagyobb akadályának a pénzügyi nehézségeket tekintik.

„A másik [...] a pénz. Annyi ösztöndíjat sose fogunk tudni adni, amennyit egy hallgató ne tudna elkölteni, vagy amire azt mondaná, hogy ez elég. De azt hiszem, én a tévhiteket szeretném eloszlatni [...] most már a hazajött diákokkal együtt szoktuk kiabálni azt, hogy igenis elég ez a pénz, hogyha felkészülsz rá tudatosan, és belegondolsz, hogy itthon is költesz rá [a tanulmányokra, szállásra, megélhetésre]” (Széchenyi István Egyetem).

Intézményi szinten a nemzetközi hallgatói mobilitást az intézmény jó hírneve, és a speciális, a régióban egyedülálló idegen nyelvű képzések (ilyen például a BME-n folyó építészmérnök képzés) jelenléte mellett az oktatók nemzetközi kapcsolatai is ösztönzik, amelyek sok esetben kiindulópontul szolgálnak a két intézmény közötti mobilitási partnerkapcsolat kialakításához. A hallgatói mobilitást gátló intézményi tényezők közül a kreditbeszámítás nehézségeit említették a legtöbben. A kreditelismertetést az interjúalanyok véleménye szerint részben a mobilitási félév időzítése akadályozza: a hallgatók jelentős része előbb megszerzi az itthoni tanulmányai lezárásához szükséges krediteket, majd az utolsó félévek egyikében utazik külföldre, és az ott begyűjtött krediteket itthon maximum szabadon választható tantárgyként ismerteti el. A másik probléma a koordinátorok állítása szerint a hazai oktatók tárgyfogadás terén tanúsított merevsége, amennyiben csak az itthoni tematikával tökéletesen egyező tantárgyat ismerik el a sajátjukkal egyenértékűnek. A kreditelismertetés során felmerülő problémák megoldására a Széchenyi Egyetemen a következő újítást vezették be:

„Szeptembertől bevezettük azt, hogy mindegy, hogy mit tanul kint, és mindegy, hogy itthoni tárgyba beszámítja, vagy nem számítja be, a diplomamellékletben fel fog tűnni, hogy ezeket a tárgyakat kint tanulta” (Széchenyi István Egyetem). A mobilitást ösztönző rendszerszintű tényezők közül kiemelendő az ország (elsősorban Budapest) előnyös földrajzi fekvése, könnyű megközelíthetősége, valamint a nyugat-európai árszínvonalhoz viszonyítva alacsony megélhetési költségek. Ellenben a megkérdezettek szerint az ország és a magyar felsőoktatás nemzetköziesedésének alacsony szintje határozottan csökkenti a magyarországi tanulmányok vonzerejét. E negatív hatások mérséklése a jövőben a felsőoktatáshoz kötődő (idegen nyelvű) szolgáltatások fejlesztése, az ország és a magyar felsőoktatás imázsának erősítése révén lehetséges.

A fentiek mellett a szakértők az alábbi fejlesztési területeket jelölték meg, amelyeken a közeljövőben előrelépésre lenne szükség:

- idegen nyelvű modulok, képzési programok kidolgozása, bevezetése
- a hallgatói mobilitás keretében igénybe vehető szakmai gyakorlati helyek számának növelése, vállalati kapcsolatok erősítése
- a mobilitási adminisztráció egyszerűsítése, európai szintű egységesítése
- a nemzetközi irodák munkatársai számának növelése, a leterheltségük csökkentése
- az oktatók motiválása a hallgatói mobilitás aktív ösztönzésére

Az interjúk során arra is kíváncsiak voltunk, hogy a megkérdezett szakértők hogyan ítélik meg saját intézményük helyét, szerepét a nemzetközi hallgatói mobilitás terén a többi hazai felsőoktatási intézményhez viszonyítva. Azt tapasztaltuk, hogy a nemzetközi koordinátorok reálisan látják intézményük pozícióját.

cióját, tudatában vannak a nemzetközi mobilitást korlátozó tényezőknek, de azoknak az erősségeknek is, amelyek kiaknázhatók az intézmény nemzetközi versenyképességének növelése céljából. A legfontosabb megállapítás ezen a téren, hogy a hallgatói mobilitás volumene – egyebek mellett – az intézmény-méret függvénye, a kisebb intézmények számára tehát nem lehet cél a nagy, több tízezres hallgatói létszámú egyetemekkel való konkurálás. A mobilitás terén vívott „számháború” helyett célravezetőbb, ha erősségeik hangsúlyozására, egyedi arculatuk kialakítására törekednek, és erre építik nemzetközi stratégiájukat. A Kecskeméti Főiskolán például a Kodály modulnak nevezett ének-zenei képzési program kifejlesztésére koncentráltak, amely – lévén Kecskemét a zene és Kodály városa – magas szintű elméleti, módszertani és gyakorlati képzést biztosít az ideérkező ének-zene szakos pedagógusjelöltek számára. Interjúalanyunk elmondása szerint ez a képzés az utóbbi években nagyon felfutott, annyira, hogy az ír partnerintézményükből – amelyet ennek köszönhetnek – minden évben 3-4 hallgató érkezik kifejezetten erre a programra. A főiskola másik büszkesége a beérkező tanár szakos külföldi hallgatóknak nyújtott egyedülálló gyakorlati lehetőségek:

„Amiben még nagyon jók vagyunk: gyakorlati helyeket biztosítunk minden bejövő hallgatónak, és taníthatnak is, tehát nem csak hospitálni engedjük őket. [...] Nagyon örülnek a bejövők ennek, ennek híre ment, kifejezetten van, aki erre jön” (Kecskeméti Főiskola).

A nagyobb felsőoktatási intézmények ezzel szemben a nemzetközi hallgatói mobilitás terén elért pozícióik megtartására, javítására törekuszenek. Ennek érdekében például növelik az idegen nyelven elérhető kurzusok számát, illetve double degree programok kialakítását kezdeményezik külföldi felsőoktatási intézményekkel.

A mobilitást szolgáló jó gyakorlatok között több intézmény képviselője említette a hallgatókkal való magas szintű kapcsolattartást, a külföldi hallgatók integrálását, és e feladatok megoldásában a nemzetközi osztály és a hallgatói szervezetek (ESN, HÖK) együttműködését. Egyes intézmények (például a Kodolányi János Főiskola és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem) a hallgatóknak nyújtott kulturális programok terén tűnnek ki versenytársaik közül. A Kodolányin a tanév programjában egy nemzetközi hét szerepel, amelynek keretében nagykövetek, diplomaták tartanak előadást egy-egy országról az érdeklődő hallgatóknak. A PPKE-n a beutazó hallgatók részére szerveznek kulturális programokat, amelyek célja, hogy az ideérkezők jobban megismerjék az ország kultúráját, hagyományait. A BME-n a jó gyakorlatok között egy 15 éve fennálló nemzetközi konzorciumi együttműködést említettek, amelynek révén a 16 tagintézmény összesen 60 villamosmérnök szakos hallgatója évente két hetet tölthet valamelyik intézményben speciális témájú intenzív képzési program keretében.

A nemzetközi hallgatói mobilitást és elsősorban a mobilitás fejlesztését előmozdító jó gyakorlatok között tarthatók számon az Erasmus program keretében zajló nemzetközi koordinátori találkozók. Ezek különösen alkalmasak a felmerülő problémák, nehézségek megvitatására, a nemzetközi tapasztalatcsere és a jó gyakorlatok átadására. Ilyen, eredetileg Svédországból származó ötlet, a nemzetközi mobilitási sarok kialakítása, amely jelenleg éppen folyamatban van a Széchenyi István Egyetemen. Célja az intézmény nemzetköziesedésének és a nemzetközi hallgatói mobilitásnak a láthatóvá, kézzel foghatóvá tétele a külföldi hallgatók által hozott képek, plakátok, emléktárgyak kiállítása, videók bemutatása révén. Ezen jó gyakorlatok egy része nehézségek nélkül adaptálható, illetve pályázati források bevonásával megvalósítható. Érdeemes lenne olyan fórumot létrehozni a nemzetközi irodák igazgatói, koordinátori számára, ahol ezen gyakorlatok módszereit bemutathatnák egymásnak.

B. Kvantitatív kutatás

1. A kvantitatív kutatás módszertana

A kvantitatív kutatás során online kérdőíves megkérdezést alkalmaztunk, melyet azon magyar hallgatók e-mail címére továbbítottunk – a Tempus Közalapítvány segítségével az egyetemi/főiskolai koordinátorokon keresztül –, akik az elmúlt három évben mobilitási ösztöndíjjal külföldi részképzésen vagy szakmai gyakorlaton vettek részt, vagy a következő évben fognak kiutazni.

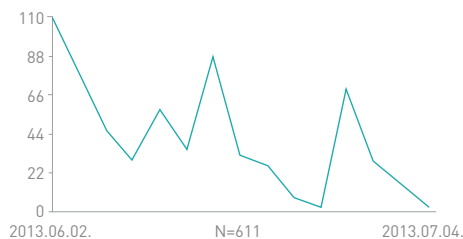
A kérdőív kérdéseinek kialakításakor támaszkodtunk a Balassi Intézet korábbi tanulmányainak kutatási eredményeire.

A felmérés 2013. június 20. és július 4. között két kiküldési hullámban zajlott. A kérdőív kitöltése kb. 20 percet vett igénybe.

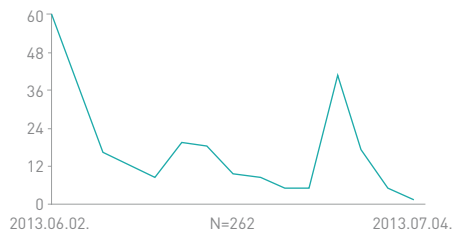
Az adatokat az SPSS.20. statisztikai programcsomag segítségével elemeztük.

A külföldi tanulmányokról/szakmai gyakorlatról már hazaérkezett hallgatóktól, és a közeljövőben kiutazó ösztöndíjasoktól beérkező kérdőívek napi megoszlását a következő két ábra mutatja be.

1. ábra: Az online kérdőívek napi visszaérkezési megoszlása – hazaérkezett ösztöndíjasok

2. ábra: Az online kérdőívek napi visszaérkezési megoszlása – kiutazó ösztöndíjasok

A minta végleges elemszáma összesen 873 fő, ebből hazaérkezett ösztöndíjas 611 fő, kiutazó ösztöndíjas 262 fő.

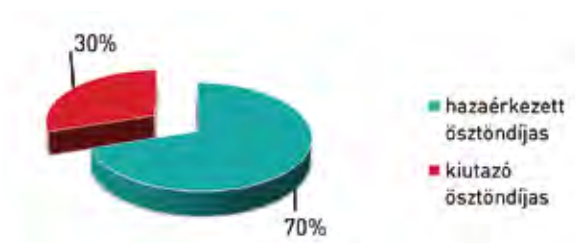
3. Balassi Intézet, tanulmány (2012): Kutatási projekt a konvergencia régiók felsőoktatási intézményeiben korábban mobilitási programban részt vett hallgatói körében a külföldi tapasztalatokról, illetve a mobilitási ösztöndíjzsalakításáról, növeléséről, Soreco Research Kft.

Balassi Intézet, tanulmány (2012): A konvergencia régiókban tanuló hallgatók mobilitási programba történő bevonásának lehetőségeinek modellezése az érintettek körében végzett kutatási tevékenységek alapján, Soreco Research Kft.

Balassi Intézet, tanulmány (d.n.) Nemzeti Kiválóság Program – Campus Hungary K+F projektekhez és képzési programokhoz kapcsolódó nemzetközi hallgatói mobilitás személyi támogatási rendszerének fejlesztése országos program, Online kvantitatív kutatás, kutatási beszámoló

3. ábra: A minta összetétele az ösztöndíjas hallgató típusa szerint

N=873

2. A minta demográfiai és oktatásdemográfiai jellemzői

2.1. A válaszadók neme, életkora

A mintában a férfi-nő megoszlás eltolódik a női válaszadók irányába, a válaszadók 29%-a férfi, 71%-a nő. Ez az arány a hazaérkezett hallgatók körében 30-70%, a kiutazó hallgatók esetében pedig 26-74%.

4. ábra: A válaszadók neme

A kérdőívet kitöltők átlagos életkora 23,8 év (szórás: 3,06, terjedelem: 19 - 45 év, módusz és medián 23 év), a válaszadók 90%-a 20-27 éves.

Az alapképzésben részt vevő diákok átlagéletkora 22,6 év, a mesterképzésre járó hallgatóké 24,8 év, az osztatlan képzésben résztvevőké 24,6 év, a PhD hallgatóké 27,7 év.

2.2. A válaszadók anyagi helyzete a többi hallgatóhoz viszonyítva

A hallgatók 42%-a átlagosnak ítéli meg saját pénzügyi helyzetét diaktársaiéhoz képest. A két szélső kategóriára (átlagnál jóval kedvezőtlenebb és jóval kedvezőbb anyagi helyzet) vonatkozóan kaptuk a legalacsonyabb arányokat (8, illetve 5%), az átlagos körüli két középső kategória (átlagnál kicsit kedvezőtlenebb, illetve kicsit kedvezőbb anyagi helyzet) pedig közepes arányt mutat (23 és 22%).

1. táblázat: A válaszadók pénzügyi helyzete a többi hallgatóhoz képest

„Hogyan értékeled saját pénzügyi helyzetedet hallgatótársaidéhoz képest?”	N=873 100%
Átlagnál jóval kedvezőtlenebb	8
Átlagnál kicsit kedvezőtlenebb	23
Átlagos	42
Átlagosnál kicsit kedvezőbb	22
Átlagosnál jóval kedvezőbb	5

A közép-magyarországi régióban az átlagosnál kicsit vagy jóval kedvezőbbnek érzékeli helyzetét a hallgatók 29%-a, míg a konvergencia régiókban csak 22%-a. Az átlagos kategóriát a közép-magyarországi régióban 38%, a konvergencia régiókban 49% jelölte. A két alsó kategóriában hasonlóak a megoszlások a régiók között.

Intézményi eltérések is megfigyelhetők, a mintában a BCE hallgatói között szignifikánsan több az átlagosnál jóval kedvezőbb anyagi helyzetű hallgató (12% vs. teljes minta 5%), a Nyugat-magyarországi Egyetemen az átlagos pénzügyi jóléttel rendelkező (62% vs. teljes minta 42%), a Képzőművészeti Egyetemen pedig az átlagosnál jóval kedvezőtlenebb helyzetű diák (21% vs. teljes minta 8%).

2.3. A válaszadók önbizalma a többi hallgatóhoz viszonyítva

Önbizalmát illetően a hallgatók jó része (69%-a) az átlagos, illetve az átlagosnál kicsit magasabb kategóriát jelölte meg, átlag alattinak érzékeli önbizalmát a megkérdezettek 22%-a.

2. táblázat: A válaszadók önbizalma a többi hallgatóhoz képest

„Hogyan értékeled saját önbizalmadat hallgatótársaidéhoz képest?”	N=873 100%
Átlagnál jóval alacsonyabb	4
Átlagnál kicsit alacsonyabb	18
Átlagos	40
Átlagosnál kicsit magasabb	29
Átlagosnál jóval magasabb	9

A férfiak jóval nagyobb önértékeléssel rendelkeznek, mint a nők, 50%-uk az átlagnál valamivel vagy jóval nagyobb önbizalomszintet jelölt meg, míg a nőknek csak 33%-a érzékelté így saját önbizalmát hallgatótársaiéhoz képest.

Szignifikáns kapcsolat van az önbizalom és a pénzügyi helyzet között, a nagyon alacsony anyagi helyzetűek alacsonyabb önbizalom kategóriát regisztráltak, míg a legjobb anyagi helyzetben lévők nagyobb önbizalommal rendelkeznek.

A hazaérkezett hallgatók önbizalma magasabb, mint a kiutazóké, a már hazatért ösztöndíjasok 40%-a jelölte önbizalmát átlagosnál kicsit vagy jóval nagyobbak, míg a kiutazóknak csak 32%-a.

2.4. A válaszadók tanulmányi eredményei

A hallgatók kicsit több mint fele jó tanulónak vallja magát, 35%-a pedig a legjobbak közöttinek. Közepes tanuló a válaszadók 12%-a.

3. táblázat: A válaszadók tanulmányi eredménye a többi hallgatóhoz képest

„Milyen tanulónak tartod magad az egyetemen/főiskolán?”	N=873 100%
Gyengébb tanulónak számítok	,5
Közepes tanulónak számítok	12
Jó tanuló vagyok, de nem vagyok a legjobbak között	52
A legjobb tanulók között vagyok	35,5

A magasabb önbizalomszinttel rendelkezők jobb tanulónak tartják magukat az átlagosnál (vagy úgy is értelmezhetjük, hogy a jobb tanulók magasabb önértékeléssel rendelkeznek).

A művészeti képzésben többen (53%), a gazdasági képzésben pedig kevesebben (28%) értékelik magukat a legjobb tanulók közé tartozónak, mint a minta egészében.

A mesterképzésben szignifikánsan több (42% vs. teljes minta 35%) a magát legjobb tanulók közé, az alapképzésben pedig a közepes tanulók közé soroló (15% vs. teljes minta 12%) válaszadó.

2.5. A válaszadók felsőoktatási intézménye

Mintánkban 30 felsőoktatási intézmény hallgatóinak válasza szerepelnek, a legnagyobb arányban (50 fő vagy felett) az ELTE, BCE, BGF, OE, PTE, és a SZTE hallgatói részesednek a mintából.

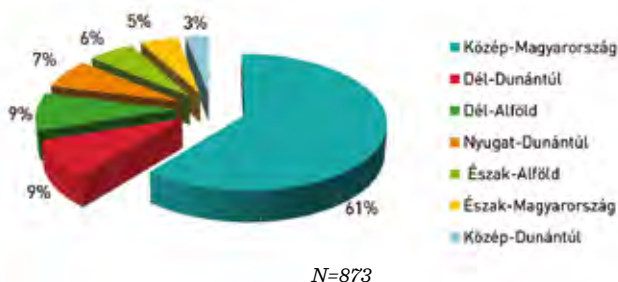
4. táblázat: A válaszadók aránya az egyes felsőoktatási intézményekben

„Jelenleg melyik egyetem/főiskola hallgatója vagy Magyarországon?”	fő N=873	100%
Közép-Magyarország	533	61
Eötvös Lóránd Tudományegyetem	151	17
Budapesti Corvinus Egyetem	128	15
Budapesti Gazdasági Főiskola	77	9
Óbudai Egyetem	53	6
Semmelweis Egyetem	37	4
Magyar Képzőművészeti Egyetem	29	3

Pázmány Péter Katolikus Egyetem	21	2
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	15	2
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	9	1
Szent István Egyetem, Gödöllő	4	,5
Általános Vállalkozási Főiskola	2	,2
Közép-európai Egyetem (CEU),	1	,1
Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola	1	,1
Evangélikus Hittudományi Egyetem	1	,1
Gábor Dénes Főiskola	1	,1
Andrássy Egyetem	1	,1
Wekerle Sándor Üzleti Főiskola	1	,1
Sapientia SZHF	1	,1
Konvergencia régiók	340	39
Nyugat-Dunántúl	62	7
Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron	39	4
Széchenyi István Egyetem, Győr	23	3
Közép-Dunántúl	27	3
Pannon Egyetem, Veszprém	21	2
Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár	6	1
Dél-Dunántúl	77	9
Pécsi Tudományegyetem	71	8
Kaposvári Egyetem	6	1
Dél-Alföld	81	9
Szegedi Tudományegyetem	80	9
Eötvös József Főiskola, Baja	1	,1
Észak-Alföld	48	6
Debreceni Egyetem	48	6
Észak-Magyarország	45	5
Miskolci Egyetem	26	3
Eszterházy Károly Főiskola, Eger	17	2
Sárospataki Református Teológiai Akadémia	2	,2

A válaszadók 61 százalékban közép-magyarországi, 39 százalékban konvergencia régióban található felsőoktatási intézményben tanulnak, az egyes konvergencia régiók aránya a mintában 3 és 9 százalék közötti.

5. ábra: A válaszadók felsőoktatási intézménye régiók szerint

A férfiak és nők megoszlása a kitöltők között a legtöbb felsőoktatási intézményben a mintaarányokhoz hasonló, kivéve a Szegedi Tudományegyetemen a nők, az Óbudai, a Pannon és a Széchényi István Egyetemen a férfiak száma felülreprezentált.

A minta arányaihoz képest – 70% hazaérkezett vs. 30% kiutazó ösztöndíjas – eltolódás van a kérdőívet kitöltők között több intézmény esetében is. A hazaérkezett hallgatók felülreprezentáltak a BGF-ről (80%), a SE (88%), az OE (80%) és a NYME-ről (92%). A kiutazó hallgatók irányában van eltolódás a DE (48%), a SZTE (45%) és a MKE (61%).

Ennek megfelelően valamivel magasabb a hazaérkezett hallgatók aránya (72% vs. 66%) a közép-magyarországi régióban, a kiutazóké pedig a konvergencia régiókban (34% vs. 27%).

2.6. A válaszadók tanulmányának fő területe

A válaszadók nagy része gazdaságtudományok, bölcsészettudományok, társadalom-, illetve műszaki tudományok területén tanul, ők teszik ki a minta 65 százalékát.

A bölcsészek között sok a germanisztika és anglistika szakos, természettudomány területén a biológia szakos hallgató, társadalomtudományi területen a nemzetközi tanulmányok szakra járó diák. Gazdaságtudományok terén jellemző a mintában a nemzetközi gazdálkodás, a gazdálkodási és menedzsment, a turizmus-vendéglátás, valamint a marketing szak, művészeti képzésre járók között pedig a festőművész szak.

5. táblázat: A válaszadók tanulmányainak területe

„Milyen területen végzed tanulmányaidat itthon?”	fő N=873	100%
Gazdaságtudományok	225	26
Bölcsészettudományok	148	17
Társadalomtudomány	109	13
Műszaki tudományok	78	9
Művészeti képzés	59	7
Orvos- és egészségtudományok	56	6
Természettudományok	48	5
Jogi és igazgatási tudományok	46	5

Pedagógusképzés	39	5
Agrártudományok	27	3
Informatika	23	3
Sporttudományok	12	1
Teológia	3	,3

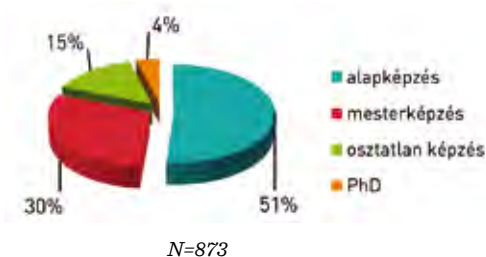
A sporttudományok, műszaki tudományok és az informatika területén tanulók között szignifikánsan több a férfi a mintában, a pedagógus- és a bölcsészettudományi képzésben pedig a nő.

A közép-magyarországi régióban több a társadalomtudományi, művészeti, informatikai és gazdasági területen tanuló válaszadó, a konvergencia régiókban pedig a bölcsészettudományi- és pedagógusképzésben részt vevő.

2.7. A válaszadók képzési programjának szintje

A válaszadók fele (51%-a) alapképzés, közel harmada (30%) mesterképzés, 15%-a osztatlan képzés hallgatója, 4%-a pedig PhD hallgató.

6. ábra A válaszadók képzési programjának szintje

Azokban az intézményekben, ahol megfelelő számú hallgató töltötte ki a kérdőívet, a következő, mintamegoszlástól eltérő arányok figyelhetők meg:

- szignifikánsan több az alapképzéses hallgató: BGF (95%), NYME (69%), OE (89%), PE (76%)
- szignifikánsan több a mesterhallgató: BCE (58%)
- szignifikánsan több az osztatlan képzésben részt vevő hallgató: SE (49%), SZTE (30%), MKE (86%)
- szignifikánsan több a PhD hallgató: ELTE (8%).

A közép-dunántúli régióban a mintához képest nagyobb létszámban vannak jelen az alapképzésre járók (78%), a Dél-Alföldön pedig az osztatlan képzés résztvevői (30%).

Nagyobb az alapképzésben tanuló diákok aránya a gazdasági (61%) és bölcsészettudományi (64%) szakterületeken, a mesterszakon tanuló diákoké pedig a társadalomtudományokban (44%).

A művészeti, orvostudományi és jogtudományi képzésterületeken természetesen felülreprezentált az osztatlan képzés keretében tanulók aránya.

2.8. A válaszadók előzetes külföldi tapasztalatai

A kiutazó ösztöndíjasok zömének, 78%-ának a leghosszabb külföldi tapasztalata egy hónap vagy annál rövidebb idő. Természetesen ez a hazaérkezett hallgatók esetében másképp alakul, náluk a 2-3 hónaptól nagyjából egy évig terjedő időszak a leggyakoribb, 80%-uk e kategóriákat jelölte meg. Ebből 52%-uk a tipikus, standard fél éves ösztöndíjas időtartamot töltötte külföldi országban.

6. táblázat: A hazaérkezett és a kiutazó ösztöndíjas hallgatók külföldi tapasztalatai

„Mennyi volt a leghosszabb idő, amit (bármilyen célból) külföldön töltöttél?”	egész minta N=873 100%	hazaérkezett ösztöndíjas N=611 100%	kiutazó ösztöndíjas N=262 100%
Egy hétnél kevesebb	3	0	9
Egy-két hét	20	8	50
Nagyjából egy hónap	8	3	19
2-3 hónap	11	12	8
Nagyjából fél év	39	52	8
Nagyjából egy év	12	15	5
Több mint egy év	7	10	1

Ezek az egyértelmű eltérések a következő, 7. sz. táblázatban is láthatóak, a külföldi tapasztalatok típusára vonatkozóan. A hazaérkezettek között a felsőoktatásban eltöltött több hónapnyi idő, emellett a közeli külföldi barát és a szakmai gyakorlat szerepeltek magasabb említésszámmal (a kérdésre több választ is adhattak a megkérdezettek).

A megkérdezettek 21%-ának volt már párkapcsolata külföldivel, illetve rövid tanulmányúton vett részt.

A kiutazók között a leggyakoribb típusú tapasztalat a közeli külföldi barát, a rövid tanulmányút, illetve a külföldi családtag.

7. táblázat: A hazaérkezett és a kiutazó ösztöndíjas hallgatók külföldi tapasztalatainak típusa (több válasz adható)

„Milyen típusú külföldi tapasztalatod van?”	hazaérkezett ösztöndíjas fő (százalék) N=611	kiutazó ösztöndíjas fő (százalék) N=262
Felsőoktatásban több hónap tanulás	401 (65%)	22 (8%)
Közeli külföldi barát	208 (34%)	107 (41%)
Szakmai gyakorlat	161 (27%)	19 (7%)
Rövid (néhány hetes) tanulmányút	134 (22%)	91 (35%)
Párkapcsolat külföldivel	131 (21%)	24 (9%)
Konferencia, workshop	102 (17%)	35 (13%)
Egyéb tanulmány külföldön	88 (14%)	22 (8%)
Külföldi családtag	84 (14%)	66 (25%)

2 hónapnál hosszabb turistaút	65 (11%)	21 (8%)
Nyári egyetem	50 (8%)	17 (6%)
Középiskolában több hónap tanulás	23 (4%)	14 (5%)
Egy teljes diplomát adó képzés	16 (3%)	2 (1%)

A hallgatók jelentős részének (81%) a szóban forgó mobilitási ösztöndíja volt/lesz az első ilyen alkalom, 14%-uk töltött/tölt majd külföldön második alkalommal tanulmányi vagy szakmai gyakorlatos időszakot, és csak 5% tette/teszi ezt harmadik vagy ennél többedik alkalommal.

8. táblázat: A válaszadók külföldi tanulmányi ösztöndíjas /szakmai gyakorlatos időszakának gyakorisága

„Hányadik alkalommal tanulsz (tanultál)/végzel (végezted) szakmai gyakorlatot külföldön”	N=873 100%	hazaérkezett ösztöndíjas N=611 100%	kiutazó ösztöndíjas N=262 100%
Ez (volt/lesz) az első alkalom	81	79	85
2. alkalom	14	15	12
3. vagy többedik alkalom	5	6	3

A legjobb és az átlagosnál kicsit jobb anyagi helyzetben lévők szignifikánsan magasabb számban jelölték, hogy 3. vagy többedik alkalommal vesznek részt mobilitási ösztöndíjjal külföldi úton (15% és 8% vs. egész minta 5%). Emellett a PhD hallgatók is gyakrabban utaztak már ösztöndíjjal külföldre, 22%-uk jelölte, hogy három vagy háromnál több alkalommal járt ily módon külföldön.

Az alapszakosok nagyobb részének (88%-ának) most volt vagy lesz először ilyen lehetősége, a mesterszakosok 26%-a már másodszer vagy többedik alkalommal kapott/kap ilyen ösztöndíjat.

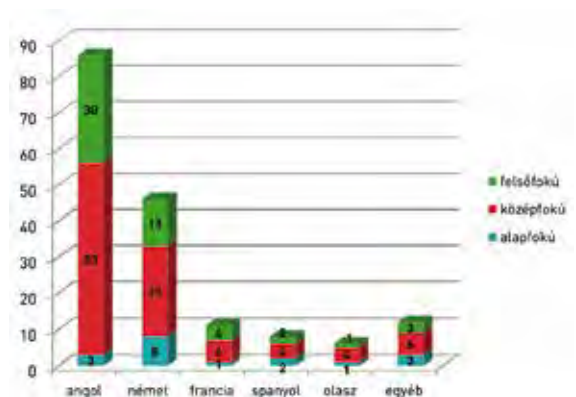
A BCE-n az átlagnál jellemzőbb a 2. alkalom, a SE-en a 3. vagy többedik alkalom megjelölése válaszként.

2.9. A válaszadók nyelvtudása

Angol nyelvből a válaszadók 86%-ának, németből 46%-ának, francia nyelvből 11, spanyolból 8, olaszból 6, egyéb nyelvből 12%-ának van valamilyen szintű nyelvvizsgálata. Angol és német nyelvből legjellemzőbb a középfokú nyelvvizsga.

7. ábra: A válaszadók nyelvtudása a nyelvvizsga szintje szerint

N=873

A már hazaérkezett hallgatók esetében az angol nyelvtudás – nyelvvizsgával mérhető – magasabb szintje észlelhető, 32%-uknak van felsőfokú nyelvvizsgálata, míg a most kiutazók között csak 24%-nak.

A BCE-n szignifikánsan magasabb (54 százalékos) a felsőfokú, a NYME-en a középfokú (59%) angol nyelvvizsgálattal rendelkezők aránya, mint a többi intézményben.

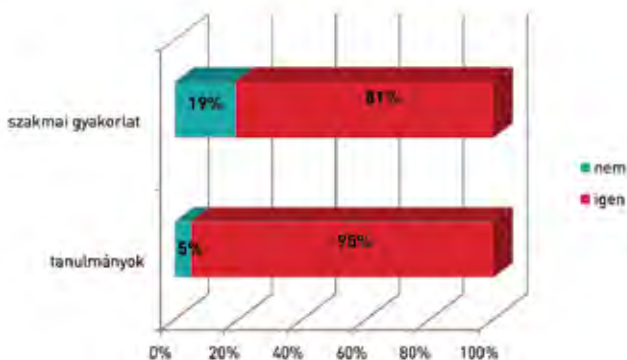
A német nyelvvizsgálattal rendelkezők között nem találtunk ilyen jellegű szignifikáns eltéréseket, kivéve, hogy nők nagyobb arányban jelölték azt, hogy felsőfokú német nyelvvizsgájuk van, mint a férfiak (15%-uk rendelkezik felsőfokú német nyelvvizsgálattal, míg a férfiaknak csak 8%-a).

3. A magyarországi oktatási intézmény nemzetköziesedéséről alkotott vélemények

3.1. Intézményi, oktatói támogatás a mobilitáshoz

A hallgatók 95%-a tudja, hogy kihez kell fordulnia az intézményében, ha külföldön szeretne tanulni, szakmai gyakorlat esetében ez az arány csak 81 százalék.

9. ábra: Az intézmény mobilitási ösztöndíjakkal kapcsolatos információforrásának azonosíthatósága

N=873

Egyes intézményekben (ahol a megfelelő elemszám miatt vizsgálható volt a kérdés) magasabb azon hallgatók száma, akik nem tudják, hogy hova kell fordulniuk abban az esetben, ha külföldön szeretnének tanulni: az ELTE-n és a DE-en ez az arány 12-12% az átlagos 5 százalék helyett.

A szakmai gyakorlatot illetően szintén az ELTE-n és a DE-en, valamint a SZTE-en bizonytalanabban a hallgatók abban, hogy hova kell fordulniuk. Az ELTE-n 32, Debrecenben 33, Szegeden 38%-uk nem tudta beazonosítani, hogy kitől kellene érdeklődni, ha szakmai gyakorlatra szándékozna kiutazni. Pécsen és Óbudán tájékozottabbak a hallgatók, 90, illetve 98%-uk tudja, hogy kihez kell fordulnia, a minta egészének 81 százalékaéhoz képest.

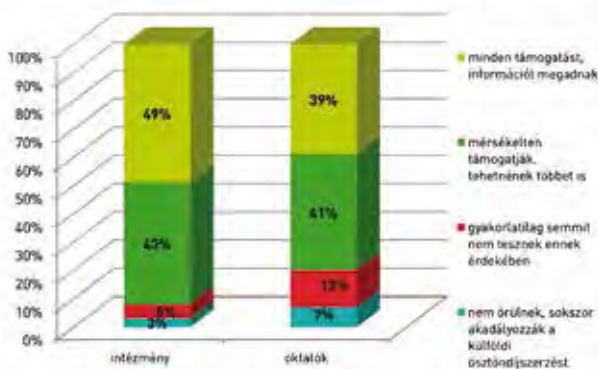
Az önbizalom szintje is befolyásolja a szakmai gyakorlatra vonatkozó kérdésre adott választ, az átlagosnál alacsonyabb önbizalmúak a többiekhez képest nagyobb arányban (28%) jelezték azt, hogy nem tudják, hol lehet informálódniuk.

A megkérdezettek 49%-a úgy érzi, hogy intézményétől minden támogatást és információt megkap a mobilitási ösztöndíjak megszerzéséhez, közel hasonló arány – 43 százalék – szerint mérsékelt a támogatás és többet is tehetnének ezzel kapcsolatban az intézményben.

5 százalék érzi úgy, hogy egyetemén/főiskoláján semmit nem tesznek, 3 százalék szerint pedig akadályozzák a külföldi ösztöndíjszerzést.

Az oktatókat illetően valamivel magasabb azok száma, akik szerint az oktatók nem örülnek, ha a hallgató külföldre megy ösztöndíjjal (7%), vagy semmit nem tesznek ennek érdekében (13%). 80%-uk szerint oktatóik mérsékelt (41%) vagy teljes mértékben (39%) támogatják a mobilitást.

10. ábra: Az intézmény és az oktatók támogatása a mobilitási ösztöndíjak megszerzéséhez (N=873)

A Semmelweis Egyetemen és a Szegedi Tudományegyetemen – a hallgatói vélemények szerint – valamivel kevésbé támogató az intézményi légkör, a Pázmányon és az Óbudai Egyetemen, valamint az informatikai szakterületeken támogatóbb, mint a minta egészét tekintve.

9. táblázat: Intézményi támogatás a mobilitási ösztöndíjak megszerzéséhez – oktatásdemográfiai különbségek

„Megítélésed szerint hazai felsőoktatási intézményed mennyire támogatja a hallgatókat a nemzetközi mobilitási ösztöndíjak megszerzésében?”	minta N=873 100%	szignifikánsan alacsonyabb arány	szignifikánsan magasabb arány
Nem örülnek, sokszor akadályozzák a külföldi ösztöndíjszerzést	3		Semmelweis (11%)
Gyakorlatilag semmit nem tesznek ennek érdekében	5	-	-
Mérsékelt támogatják, tehetnének többet is	43		ELTE (52%) Semmelweis (62%), Szegedi TE (56%) jogtudományok (63%)

Minden támogatást, információt megadnak	49	SZE (16%), SZTE (34%), jogtudományok (30%)	PPKE (71%), OE (81%) informatikai szakterület (74%)
---	----	--	--

Az oktatók legkevésbé a gazdaságtudományi (kiemelten a BGF és a BCE hallgatói szerint) és az orvostudományi képzésben (kiemelten a SE hallgatói szerint) támogatóak. Az informatika, társadalom- és bölcsészstudományok terén tanulók, valamint az Óbudai, Nyugat-magyarországi és a Pannon Egyetem hallgatói nagyobb arányban érzik úgy, hogy minden támogatást és információt megkapnak tanáraiktól.

A konvergencia régiókban nagyobb arányban érzékelhető a támogatás az oktatók részéről, a közép-magyarországi régióban (melyhez hozzájárul a BCE nagy hallgatói aránya a mintában) kevésbé.

10. táblázat: Oktatói támogatás a mobilitási ösztöndíjak megszerzéséhez – oktatásdemográfiai különbségek

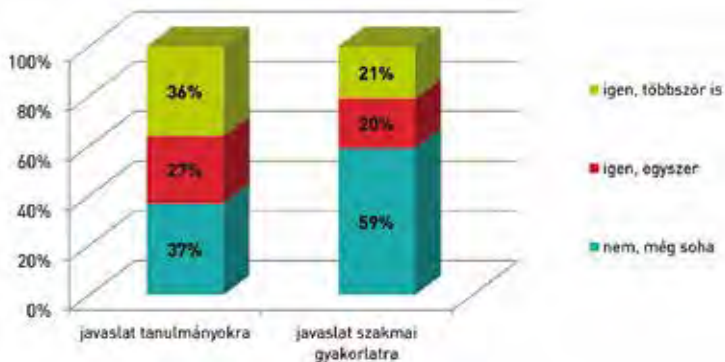
„Megítélésed szerint oktatóid mennyire támogatják a hallgatókat a nemzetközi mobilitási ösztöndíjak megszerzésében?”	minta N=873 100%	szignifikánsan alacsonyabb arány	szignifikánsan magasabb arány
Nem örülnek, sokszor akadályozzák a külföldi ösztöndíjszerzést	7		BGF (16%) SE (16%) gazdaságtudományok (12%) orvostudományok (14%)
Gyakorlatilag semmit nem tesznek ennek érdekében	13	konvergencia régiók (8%)	BCE (25%) közép-magyarországi régió (16%)
Mérsékelten támogatják, tehetnének többet is	41		jogtudományok (59%)
Minden támogatást, információt megadnak	39	BCE (31%) BGF (18%) SE (16%) közép-magyarországi régió (35%) gazdaságtudományok (29%) orvostudományok (20%)	OE (59%) NYME (49%) PE (62%) konvergencia régiók (45%) informatika (70%) társadalomtudományok (50%) bölcsészettudományok (54%)

A kérdőív kitöltőit megkérdeztük arról is, hogy előfordult-e már, hogy valamelyik tanárunk konkrétan javasolta, hogy külföldre menjenek tanulni vagy szakmai gyakorlatra.

Eredményeink azt mutatják, hogy a tanulmányi utakat gyakrabban javasolják az oktatók, a hallgatók 63 százalékát már ösztönözték erre egyszer vagy többször oktatói.

Ezzel szemben szakmai gyakorlatra 59 százalék még sosem kapott ajánlást, ez az arány tanulmányi ösztöndíjra vonatkozóan csak 37 százalék.

11. ábra: Külföldi tanulmányokra/szakmai gyakorlatra való javaslatok oktatók részéről

N=873

Az egyes intézményekben és szakterületeken a teljes mintától való következő eltérések mutatkoznak.

Tanulmányokra vonatkozóan:

- tanára még soha nem javasolta (teljes minta 37%): BCE 52%, BGF 46%, SE 51%, műszaki tudományok 47%, orvostudományok 59%.
- tanára többször is javasolta (teljes minta 36%): DE 54%, OE 60%, bölcsészettudományok 45%

Szakmai gyakorlatra vonatkozóan:

- tanára még soha nem javasolta (teljes minta 59%): BCE 70%, ELTE 74%, jogtudományok 76%, bölcsészettudományok 68%.
- tanára többször is javasolta (teljes minta 21%): DE 31%, OE 51%, műszaki tudományok 35%, agrártudományok 37%.

A közép-magyarországi régióban tanulók 41 százalékát még soha nem ösztönözte oktatója külföldi tanulásra, a konvergencia régiókban ez az arány csak 30%. A konvergencia régiókban többször is javaslatot kapott a hallgatók 41%-a, míg a közép-magyarországi régióban csak 31%-a. Szakmai gyakorlatra vonatkozóan nincs különbség a régiók között.

A középfokú angol nyelvvizsgálóval rendelkezők 40%-ának már többször ajánlotta oktatója a külföldi tanulmányokat, míg a felsőfokú nyelvvizsgát letevők csak 28 százalékban számoltak be erről.

Minél magasabb az önbizalma a hallgatónak, annál inkább javasolták tanárai, hogy külföldön töltsön szakmai gyakorlatot, a legmagasabb önbizalommal rendelkezők közül 31%-nak, a legkevesebbel rendelkezők közül viszont csak 8%-nak javasolták többször is.

3.2. Vélemények a mobilitási ösztöndíjakról és az intézmény nemzetközi kapcsolatairól

A nemzetköziesedés tényezői közül a legelégedettebbek a hallgatók a koordinátorok segítőkészségével, 4-es átlagot kaptunk e kérdésre az ötös skálán.

Az egyetem/főiskola nemzetközi kapcsolatainak számát közel jónak értékelik, 3,81-es átlaggal, 34%

5-öst, 31% 4-est adott e kérdésre, 31% viszont 2-est vagy 3-ast. A nemzetközi kapcsolatok intenzitásának mértékéről a hallgatók 18%-a nem tudott véleményt formálni, akik igen, azok 3,46-ra értékelték.

A mobilitási ösztöndíjak számát a hallgatók negyede tartja teljes mértékben megfelelőnek, 31%-a jónak, 20% szerint viszont egyáltalán vagy inkább nem megfelelő a rendelkezésre álló ösztöndíjak mennyisége. Az ösztöndíjakról szóló tájékoztatás megítélése 3,46-os átlagértéket kapott, 52% értékelt 4-esre vagy 5-ösre a tájékoztatás minőségét.

A megfelelő intézményekkel, illetve a célországokkal való intézményi kapcsolatról szóló vélekedés közepes és jó közötti, 3,54-es és 3,48-as átlaggal.

Az oktatók segítőkészsége a hallgatók szerint közepes szintű, 3,33-as átlaggal, 28 százalék 1-essel vagy 2-essel, 25% 3-assal osztályozta oktatói segítőkészségét.

A legalacsonyabb átlagértékeket a külföldi hallgatókkal való integrációt érintő kérésekre kaptuk. A külföldi hallgatók számát illetően 3,11-es, a közös szabadidős vagy kurzusprogramokat illetően pedig csak 2,29 és 2,22-es átlagot mutatnak az eredmények, ez utóbbi kettőre 60% feletti az elégtelen vagy elégséges osztályzatot adók aránya.

11. táblázat: Az intézmény nemzetköziesedésének megítélése

„Mennyire tartod megfelelőnek hazai intézményedben a külföldi mobilitási ösztöndíjakat, nemzetközi kapcsolatokat illetően a következőket?” 1: egyáltalán nem megfelelő 5: teljesen megfelelő	mintaátlag (akik tudják)	nem tudom százalék N=873
A koordinátorok segítőkészségét a külföldi mobilitási ösztöndíjlehetőségekkel kapcsolatban	4,07	4%
Az egyetem/főiskola nemzetközi kapcsolatainak számát	3,81	7%
A külföldi mobilitási ösztöndíjlehetőségek számát	3,55	7%
A megfelelő külföldi egyetemekkel/főiskolákkal való kapcsolatot	3,54	12%
A megfelelő célországokkal való intézményi kapcsolatot	3,48	14%
A külföldi ösztöndíjlehetőségekről való tájékoztatást	3,46	2%
Az egyetem/főiskola nemzetközi kapcsolatainak intenzitását	3,46	18%
Az oktatók segítőkészségét a külföldi mobilitási ösztöndíjlehetőségekkel kapcsolatban	3,33	5%
A külföldi hallgatók számát az egyetemen/főiskolán	3,11	7%
A magyar és a külföldi hallgatók közötti kapcsolat kialakítását, erősítését közös szabadidős programokkal	2,29	12%
A magyar és a külföldi hallgatók közötti kapcsolat kialakítását, erősítését közös kurzusokkal	2,22	12%

A konvergencia régiókban tanuló hallgatók minden nemzetköziesedési tényezőre magasabb átlagot adtak, mint a közép-magyarországi régió diákjai. Ezek között szignifikáns különbségeket a következőkben találtunk:

- tájékoztatás az ösztöndíjlehetőségekről: 3,56 vs. 3,39
- oktatók segítőkészsége: 3,58 vs. 3,17
- külföldi hallgatók száma: 3,31 vs. 3,05
- kapcsolat kialakítás közös kurzusokkal: 2,45 vs. 2,05
- kapcsolat kialakítás szabadidős programokkal: 2,47 vs. 2,17

Az alapszakosok és a PhD hallgatók jobbnak ítélik meg az elérhető ösztöndíjlehetőségek számát, emellett az alapszakosok megfelelőbbnek látják a kapcsolaterősítést közös kurzusokkal, mint a többi képzési szint tanulói.

A következő táblázatban ismertetjük azon felsőoktatási intézmények eredményeit, ahol megfelelő számú hallgató töltötte ki a kérdőívet. A Debreceni Egyetem, az Óbudai Egyetem és a BCE a 11 felsorolt tényező közül 7-9-re vonatkozóan az átlagnál jobb eredményeket ért el.

12. táblázat: Az intézmény nemzetköziesedésének megítélése intézményenként

„Mennyire tartod megfelelőnek hazai intézményedben a külföldi mobilitási ösztöndíjakat, nemzetközi kapcsolatokat illetően a következőket?” 1: egyáltalán nem megfelelő 5: teljesen megfelelő	minta átlag (akik tudják)	BCE	BGF	Debreceni Egyetem	ELTE	Pécsi T.egyetem	Semmelweis E	Szegedi T.egyetem	Nyugat-mo-i E.	Óbudai Egyetem
Az egyetem/főiskola nemzetközi kapcsolatainak számát	3,81	4,19	3,64	4,09	3,49	3,79	3,29	3,89	3,54	4,12
Az egyetem/főiskola nemzetközi kapcsolatainak intenzitását	3,46	3,81	3,28	3,83	3,07	3,30	2,97	3,55	3,35	3,91
A külföldi ösztöndíjlehetőségekről való tájékoztatást	3,46	3,79	3,08	3,46	2,90	3,48	3,03	3,29	3,45	4,04
A megfelelő célszágokkal való intézményi kapcsolatot	3,48	3,70	3,42	3,76	3,02	3,53	2,67	3,27	3,35	4,22
A megfelelő külföldi egyetemekkel/főiskolákkal való kapcsolatot	3,54	3,71	3,48	3,65	3,05	3,65	3,00	3,42	3,54	4,21
Az oktatók segítőkészségét a külföldi mobilitási ösztöndíj-lehetőségekkel kapcsolatban	3,33	2,94	2,70	3,65	3,26	3,42	2,44	3,51	3,63	3,89

A koordinátorok segítőkészségét a külföldi mobilitási ösztöndíj-lehetőségekkel kapcsolatban	4,07	4,06	4,05	3,85	3,65	4,16	4,15	4,00	4,24	4,81
A külföldi mobilitási ösztöndíj-lehetőségek számát	3,55	3,75	3,37	3,81	3,27	3,55	2,91	3,46	3,73	4,17
A külföldi hallgatók számát az egyetemen/főiskolán	3,11	3,47	2,77	3,62	2,80	3,38	3,47	3,68	2,64	2,84
A magyar és a külföldi hallgatók közötti kapcsolat kialakítását, erősítését közös kurzusokkal	2,22	2,15	1,81	2,32	1,99	2,28	1,44	2,14	2,81	2,61
A magyar és a külföldi hallgatók közötti kapcsolat kialakítását, erősítését közös szabadidős programokkal	2,29	2,21	1,84	2,31	2,23	2,40	1,83	2,10	2,72	2,89

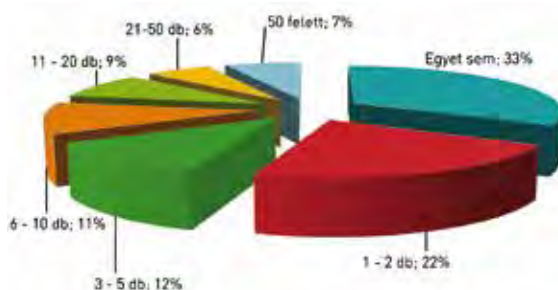
4. A hazai és a külföldi hallgatók integrációja

4. 1. Idegen nyelvű kurzusok az oktatási intézményekben

A következőkben arról érdeklődtünk, hogy a hazai intézményben egy átlagos félévben hány kötelezően feladott cikket, irodalmat kell a hallgatóknak idegen nyelven elolvasniuk (ahol kb. 10 oldalnyi egyéb anyag számít egy cikknek).

A hallgatók egyharmadának egy átlagos szemeszterben egy cikket sem kell olvasnia idegen nyelven, további egyharmadának 1-5 között, és csak egyharmaduknak kell 6 vagy annál több ilyen szakirodalmat olvasnia.

12. ábra: Kötelezően feladott idegen nyelvű szakcikkek/irodalom száma (db)

N=873

A konvergencia régiókban tanulók között gyakoribb (42%), hogy egy idegen nyelven íródott cikket sem kell a hallgatóknak olvasniuk, mint a közép-magyarországi régióban (27%).

A Semmelweis (56%), az Óbudai (51%), és a Nyugat-magyarországi (51%) Egyetemeken gyakrabban előfordul, hogy egy félévben egy idegen nyelvű cikket sem olvasnak a hallgatók (a teljes mintában ez az arány 33%). Ez az orvosi (67%), a műszaki (55%) és az agrártudományi (67%) területeken jellemző leginkább.

A BCE-n szignifikánsan magasabb azoknak az aránya, akiknek 6-50 cikket kell félévente idegen nyelven elolvasniuk (43% vs. teljes minta 26%), az ELTE-n pedig azoké, akiknek 6-50 cikket (34% vs. minta 26%) és akiknek ötven darab felett (16% vs. minta 7%) olvasnak. Ennek megfelelően (az ELTE és a BCE nagy mintabeli aránya miatt is) a társadalomtudományi és a gazdaságtudományi képzésekben gyakoribb, hogy 6-50 db vagy 50 db feletti számban kell ilyen cikket elolvasniuk a hallgatóknak egy átlagos félévben. Az alapszakon és az osztatlan képzésben 41-43 százalékos azok aránya, akiknek nincs feladva külföldi cikk, a mester, és PhD. szakon alacsonyabb (16-16%).

Tanrendbe épített, kötelezően idegen nyelven felveendő kurzus – a hallgatók tudomása szerint – nincs a megkérdezettek 43%-ának szakán, ahol van, ott 17% nem járt ilyen kurzusra, 19% 1-2 ilyen kurzuson vett részt, további 21 százalék 3 vagy annál több ilyen kurzust látogatott.

A kötelező tantárgyakat illetően szintén magas (38%) azoknak a száma, akik szerint nincs a szakon idegen nyelven tanulható tárgy, választható tárgyak esetében viszont csak 19 százalékos ez az arány.

A nyelvórák csak a hallgatók 10%-a számára nem elérhetők, a válaszadók háromnegyede (74%-a) járt egy vagy több ilyen kurzusra.

Legkevésbé gyakoriak a külföldi vendégprofesszorok által tartott kurzusok vagy előadások, 45, illetve 42% nyilatkozott úgy, hogy nincs ilyen kurzusa a szakon. Ha van, akkor is alacsony arányban vesznek részt ezeken, legalább 3 ilyen típusú kurzusnak csak a hallgatók 8-9%-a volt résztvevője.

13. táblázat: Idegen nyelvű kurzuskínálat

„Van-e intézményedben, és ha igen, jár-sz-e /jártál-e a következő típusú kurzusokra?”	nincs a szakon százalék N=873	Ha van, hány ilyen kurzuson vettél részt? százalék N=873			
		egyén sem	1-2	3-5	5+
Kötelezően idegen nyelven felveendő kurzus a tanrendbe építve	43	17	19	8	13
Idegen nyelven hallgatható kötelező tárgy	38	25	17	6	14
Idegen nyelven hallgatható szabadon választható tárgy	19	28	28	11	14
Nyelvóra kurzus	10	16	34	18	22
Külföldi vendégprofesszor által tartott kurzus, amit felvehet	45	30	16	4	5
Külföldi vendégprofesszor által tartott előadás magyar kurzusba építve	42	19	21	5	3

A konvergencia régiókban jellemzőbb válasz, hogy nincs idegen nyelven hallgatható kötelező, szabadon választott vagy tanrendbe épített kötelező tárgy a hallgató szakján, mint a közép-magyarországi régióban.

Intézményi szinten elmondható, hogy ezen felsorolt típusú kurzusok a többi oktatási intézményhez képest jellemzőbben kevésbé elérhetőek a válaszadók szakján a Semmelweis Egyetemen (és ezáltal az osztatlan képzésben) és Pécsen, nyelvórák pedig az ELTE-n (16%-nak nincs vs. minta 10%).

Leginkább a BCE, a BGF, az ELTE és a Debreceni Egyetem hallgatói járnak idegen nyelven hallgatható kötelező vagy szabadon választható tárgyakra, az ELTE és a Debreceni Egyetem diákjai külföldi vendégprofesszor óráira is.

Alapszakon kevesebb a külföldi vendégprofesszor által tartott előadás, mint a többi képzési szinten.

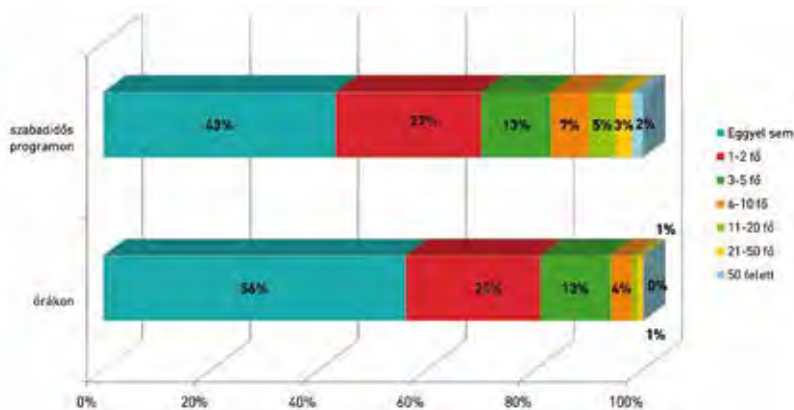
4.2. A külföldi hallgatókkal kapcsolatos tapasztalatok

A következőkben arra kérdeztünk rá, hogy a megkérdezettek hazai intézményükben egy átlagos félévben hány külföldi hallgatóval találkoznak órákon, illetve órákon kívüli közös programokon.

A hallgatók 56%-ának egy külföldi hallgatóval sincs lehetősége találkozni órák keretében, negyedük félévente 1-2 fővel találkozik, 17%-uk 3-10 fő között, és csak 6%-uk találkozik az óráin több mint 10 külföldi hallgatóval egy átlagos félévben.

Órákon kívül, egyéb programokon kicsivel több lehetőség kínálkozik, de ez esetben is 43 százalékos azoknak az aránya, akik egy külföldi diákkal sem találkoznak egy átlagos félévben, és a közös órákhoz képest csak minimálisan több az alkalom órán kívül több diákkal is találkozni.

13. ábra: A külföldi hallgatókkal való találkozások előfordulása órákon és órákon kívül (N=873)

Intézményenként eltérő a külföldi hallgatókkal való találkozások gyakorisága. A BCE-n szignifikánsan többen találkoznak órák keretében külföldi diákokkal, mint a többi intézményben. A BGF-en 74%-nak, a SE-en 70%-nak, a PE-en 61%-nak nincs közös órája külföldiekkel.

A szabadidős programokon sok külföldi diákkal találkoznak a Pécsi Tudományegyetem hallgatói (több mint 6 hallgatóval egy átlagos félévben 35%-uk találkozik vs. a teljes mintában ez az arány csak 17%).

A konvergencia régiókban jellemzőbb a félévente 6 fő feletti külföldi diákkal való közös szabadidős program (21% vs. közép-magyarországi régió 14%).

A válaszadók nagy részének nincs közeli tapasztalata külföldi hallgatókkal, 70 és 80% közötti azoknak az aránya, akik nem vettek részt teljes idős külföldi hallgatókkal közös kurzuson, nem volt külföldi szobatársuk, párkapcsolatuk, nem vettek részt tandemprogramon, orientációs héten vagy közös projekt-munkán.

65 százalék közös (intézmény által szervezett) informális programon sem vett részt, 56%-nak közeli, 46%-nak távoli barátja nincs külföldi hallgató közül. A megkérdezettek 49%-a (nem egyetemi/főiskolai szervezésű) partin, bulin sem találkozott külföldi hallgatókkal.

A leggyakoribb tapasztalat a felsoroltak közül a külföldi vendégelőadó előadása, bár ilyeneken sem vett részt még soha a hallgatók 44%-a. (A korábbi kérdésben a magyar kurzusba épített külföldi előadó vendégelőadására kérdeztünk rá, ott 61 százalék válaszolt úgy, hogy nem vett részt ilyeneken, vagy nincs ilyen a szakján. Tehát feltételezhető, hogy nem kurzusba épített, hanem egyéb, intézmény által szervezett előadásra látogattak el a hallgatók).

Cserhallgatókkal közös órát illetően nincs tapasztalata a hallgatók 53%-ának. Eredményeink közül azonban a legmeglepőbb az, hogy akiknek volt tapasztalatuk a fentiekkel kapcsolatban, meglehetősen negatívan élték meg azt, 2,26 és 3,7 közötti átlagokat kaptunk az egyes tényezőkre. A tapasztalattal rendelkezők közepesnél valamivel elégedettebbek illetve közepesnél valamivel jobb a tapasztalatuk a külföldi hallgatókkal való távoli vagy közeli barátságot, a külföldi vendégelőadó előadását, és a nem iskolán belüli informális programokat illetően.

Közepesnek ítélték meg az intézmény által szervezett informális programokat, a külföldi vendégelőadó kurzusát és a cserediákokkal közös órákat. A közös projektmunka, az orientációs hét, a tandemprog-

ram, a teljes idős hallgatókkal közös kurzus, a párkapcsolat és a lakótársi kapcsolat külföldi hallgatóval már 3-as alatti átlagot kapott.

14. táblázat: Külföldi hallgatókkal kapcsolatos tapasztalatok

„Van-e tapasztalatod hazai intézményedben a következőket illetően, ha igen, hogyan értékeled ezeket?” 1: egyáltalán nem elégedett/negatív tapasztalat 5: nagyon elégedett/pozitív tapasztalat	mintaátlag (akinek van tapasztalata)	nincs tapasztalata százalék N=873
Távoli barátság külföldi hallgatóval	3,70	46%
Külföldi vendégelőadó órája (1-2 előadás)	3,66	44%
Informális programok, bulik, partik külföldi hallgatókkal (nem egyetemi/főiskolai szervezésben)	3,58	49%
Közeli barátság külföldi hallgatóval	3,54	56%
Külföldi oktató kurzusa (egész szemeszterben)	3,16	67%
Közös kurzus külföldi cserediákokkal (akik 1-2 szemesztert tanulnak nálunk)	3,1	53%
Informális programok külföldi hallgatókkal (egyetem/főiskola által szervezett)	3,03	65%
Közös projektmunka külföldi hallgatókkal	2,78	72%
Orientációs hét külföldi hallgatók számára	2,75	76%
Tandemprogram	2,62	78%
Közös kurzus teljes idős külföldi hallgatókkal (akik diplomát szereznek nálunk)	2,52	74%
Párvkapcsolat külföldi hallgatóval	2,35	79%
Külföldi hallgató szobatárs	2,26	80%

A tapasztalat hiánya a többi intézményhez képest a leginkább jellemző a következő intézmények hallgatóira:

- közös kurzus cserediákokkal: BGF
- közös projektmunka, tandemprogram, orientációs hét, informális programok (egyetemi és nem egyetemi szervezésben): ELTE
- külföldi vendégelőadó órája (1-2 előadás): BCE, SE

A BCE hallgatói között gyakoribb a tandemprogramban való részvétel, és átlagaik alapján jóval elégedettebbek is a közgazdosok e programmal (3,58 vs. mintaátlag 2,62).

Az alapszakon jellemzőbb, hogy nem vesznek részt külföldi vendégelőadó előadásán a hallgatók, emellett a mesterszakosok inkább részesei a tandemprogramnak, mint a többi képzési szint hallgatói.

A konvergencia régiókban a diákok inkább találkoznak intézményi és nem intézményi szervezésű informális programokon külföldi hallgatókkal, mint a közép-magyarországi régióban.

5. A külföldi hallgatókkal kapcsolatos attitűdök

A külföldi hallgatók jelenlétének pozitív és negatív vonzataira intézményi és egyéni szinten is rákérdeztünk, a következő mondat kiegészítések keretében: „A külföldi hallgatók jelenléte pozitív/negatív az intézmény számára, mert...”, „A külföldi hallgatók jelenléte pozitív/negatív számomra, mert...”. A 873 válaszadó 2-2 mondat kiegészítéssel válaszolt bekódolva a következő eredmények születtek.

A megkérdezettek közül a legtöbben (a hazaérkezettek 30, a kiutazók 37%-a) azt emelték ki fő pozitívumként az intézmény számára, hogy a külföldi diákok a hazájukba visszatérve elmesélik majd, hogy milyen jól érezték magukat Magyarországon, illetve az adott intézményben. Így nő az intézmény hírneve, presztízse, elismertsége, sőt a külföldi hallgatók jelenléte az intézmény színvonalát is növeli: „hazájukban is terjesztik az egyetem hírnevét”.

Szintén sokan említették a külföldiek által teremtett nemzetközi légkört az intézményekben, illetve hogy a külföldiek színesebbé teszik az előadásokat, a napokat, érdekesek, izgalmasak, akár még a folyosói légkört is javítja a jelenlétük: „színesebbé teszik az órákat”, „színt hoznak az egyetem kapuin belülre” (ez mind intézményi mind személyes szintű pozitívumként is megjelent a válaszokban).

Szintén nagy pozitívum, hogy a külföldi hallgatók új szemlélettel, gondolkodásmóddal ismertetik meg a magyarokat, akik így sok újat tanulhatnak tőlük, új tapasztalatokkal gazdagodhatnak általuk. Lehetőség van új kultúrák, illetve a külföldi országok munka- és egyetemi kultúrájának megismerésére: „a hallgatóknak lehetősége nyílik a saját egyetemükön belül új kultúrát megismerni”, „megmutatják, hogy náluk mennyiben más az oktatás”. (A fentiek szintén mind intézményi, mind személyes szintű pozitívumként is felmerültek.)

A megkérdezettek kiemelték még a nemzetközi kapcsolatokat, azt, hogy a külföldi vendégszereplők fogadásával az intézmény is nemzetközi kapcsolatokat szerez, emellett a magyar hallgatók is külföldi ismerősökre tesznek szert.

A hazaérkezettek 12%-a, a kiutazók 7%-a szerint a külföldiek jelenléte ösztönzi a magyar diákokat, megadva a magyar intézménynek a diákcserék lehetőségét: „nyitottságra neveli az itthoni hallgatókat”, „biztosítja a magyar hallgatók kiutazási lehetőségét”.

9% nem érzi pozitívnak a külföldi hallgatók jelenlétét az intézmény szempontjából: volt, aki csak nem találkozott még az intézmény keretein belül külföldi hallgatóval, emiatt nem érzékelte a pozitívumokat, illetve volt, aki inkább negatívnak tartja a jelenlétüket.

Néhányan (a kiutazók 6, a hazaérkezők 10%-a) azt emelték ki, hogy jelenlétük nyelvgyakorlást biztosít a hallgatók számára, valamint hogy a külföldi hallgatók sok pénzt hoznak az egyetemekre, illetve miattuk van lehetőség jobb minőségű órák felvételére is: „sokat fizetnek”, „az órák színvonala megemelkedik”.

15. táblázat: A külföldi hallgatók jelenléte pozitív az intézmény számára, mert...

A külföldi hallgatók jelenléte pozitív az intézmény számára, mert...	említette fő N=873	említette százalék
pozitív, hogy Magyarországot választották, jó hírnév az egyetemnek, az országnak, megismerik az országot, növelik a színvonalat	282	32%
színesebbek az előadások, a napok, mindig van valami új; nemzetközi légkör, jó programok	197	23%
új szemléletmód, gondolkodásmód, tapasztalatok, ismeretek	136	16%
idegen kultúra, munkakultúra, egyetemi kultúra megismerése	123	14%
nemzetközi kapcsolatok	97	11%
motiváció a kiutazásra	93	11%
nem az, nem érzi a pozitívumokat	81	9%
idegen nyelv gyakorlása, kommunikáció	78	9%
pénz, jobb kurzusok	70	8%
szakmai haszon; szakmailag gazdagítják az egyetemet	28	3%

A válaszadók kb. negyedének a legfontosabb személyes szintű pozitívum az idegen nyelv gyakorlásának lehetősége, az új kultúra megismerése és a kellemes társaság, barátkozási lehetőség a külföldiekkel.

A jövőben kiutazó hallgatók közel egyharmada (31%), a hazatérő hallgatóknak közel egynegyede (23%) vallotta, hogy azért örül a külföldiek jelenlétének, mert így új kultúrát, országot ismerhet meg anélkül, hogy elutazna: „más kultúrák gyermekeivel ismerkedhetünk meg”, „új szokásokkal ismerkedhetek meg”.

15% nem érzi a külföldi hallgatók jelenlétének pozitív mivoltát személyes szinten sem: van, aki még sosem találkozott az intézmény keretein belül külföldivel – „nincs külföldi hallgatóval óránk” –, illetve van, aki szerint egyszerűen a jelenlétük nem pozitív.

A megkérdezettek 9%-a szerint van személyiségfejlesztő, motiváló hatása a külföldiek jelenlétének, általuk az itthoni hallgatók empatikusabbak, nyitottabbak lesznek, illetve a külföldiek ösztönzik őket, hogy ők is merjenek utazni, világot látni: „nyitottabb lettem más vallású/gondolkodású emberek felé”, „motiválnak abban, hogy érdemes ösztöndíjprogramban részt venni”.

Néhány válaszadó szerint így az itthoni hallgatók diplomája is értékesebb lesz, mivel a külföldi hallgatók jelenléte növeli az intézmény presztízsét, vagy éppen büszkeséggel tölti el a válaszadót, hogy pont az ő hazáját választották a külföldiek egy hosszabb tartózkodásra: „hozzájárulnak az intézmény által kiadott diploma értékének növeléséhez”, „hírét vihetik intézményünknek a nagyvilágban”, „jó érzés tudni, hogy az én hazámat választották”. Emellett említésre került a szakmai haszon is, akár a későbbi nemzetközi kapcsolatok nyújtotta lehetőségekről, vagy a külföldi szakmai viszonyok megismeréséről legyen szó: „mert munkám során külföldiekkel fogok foglalkozni”, „olyan előnyökhöz juthatok, amelyek elősegítik későbbi pályafutásom, karrierem”.

16. táblázat: A külföldi hallgatók jelenléte pozitív számomra, mert...

A külföldi hallgatók jelenléte pozitív számomra, mert...	említette fő N=873	említette százalék
idegen nyelv gyakorlása, kommunikáció	250	29%
kultúra, országismeret	223	26%
barátok, kellemes társaság	210	24%
új gondolkodásmódokat ismerhetek meg, ismeretek	162	19%
nem az, nem érzi a pozitívumokat	128	15%
színesebbek az előadások, a napok, mindig van valami új; nemzetközi légkör, jó programok	104	12%
személyiségfejlesztő hatása van (empátia, nyitottság, stb.), motiváció utazásra	78	9%
szakmai haszon; az ottani szakmai viszonyok megismerése	62	7%
pozitív, hogy Magyarországot választották, presztízs	41	5%

A hallgatók 68%-a szerint a külföldiek jelenléte nem negatív az intézmény számára. A megkérdezettek 14%-a szerint probléma, hogy a külföldi hallgatók túl sok erőforrást foglalnak le, a tanároknak többet kell velük foglalkozniuk, az egyetem számára ez többletköltséggel járhat, és emiatt nagyon sokszor a magyar hallgatók kerülnek hátrányba. Például: „több idő- és energiaráfordítást követel többek között a tanárok-tól is, akik így még kevesebbet foglalkoznak a saját diákokkal” – írták.

6% vallotta, hogy a külföldi hallgatók tudása gyakran elmarad a magyarokéhoz képest, emiatt nem tudják tartani az órai tempót, illetve előfordul, hogy nem figyelnek, ezáltal hátráltatják az óra menetét, így a többi diákot is. „Bizonyos órák színvonala alacsonyabb lesz”, „nem lehet tőlük eleget követelni”, „hátráltatják a kurzusokat, mert nem motiváltak”. „a külföldi diákok miatt lassabban vesszük az anyagot”.

5% szerint okoznak nehézséget a kommunikációs, illetve az egyéb, nyelvtudás hiányából fakadó problémák. Nehéz a magyar anyanyelvű tanároknak angolul tartaniuk az órát, ráadásul sem a magyar, sem a külföldi diákok nem értik mindig az órák anyagát egy idegen nyelven: „ha nem értik a használt nyelvet, hátráltathatják az előrehaladást”, „a nyelvi akadályok esetlegesen megnehezíthetik a közös munkát az hazai oktatókkal és hallgatókkal”.

Említésre került még, hogy sok külföldi hallgató nem a tanulás, hanem a szórakozás, bulizás miatt jön Magyarországra, gyakran viselkednek tiszteletlenül a többi hallgatóval, egyáltalán nem tanulnak, nem veszik komolyan az egyetemet, csak a bulizásnak élnek.

A külföldiek az egyetem vagy az ország rossz hírnevét kelthetik, különösképpen, mivel a válaszadók egy része szerint az egyetem nem nyújt a külföldieknek megfelelő színvonalat az oktatás terén.

Néhányan kiemelték még a kulturális különbségek miatti konfliktusokat: „sok hallgató és sok oktató elítéli más kultúrák képviselőit, ami feszültséget okozhat”, „az eltérő szokásaik zavarhatják a belföldieket”, „a külföldi diákoknak időre van szükségük, hogy hozzászokjanak az új követelményekhez”.

17. táblázat: A külföldi hallgatók jelenléte negatív az intézmény számára, mert...

A külföldi hallgatók jelenléte negatív az intézmény számára, mert...	említett fő N=873	említett százalék
nem negatív	598	68%
túl sok erőforrást lefoglalnak, emiatt a magyarok kerülnek hátrányba	123	14%
hátráltatják az órát, nem tartják a tempót, nem figyelnek	50	6%
nehéz kommunikáció, nyelvi különbségek	42	5%
nem veszik elég komolyan, folyton buliznak, nem tanulnak, tiszteletlenek	36	4%
rossz hírnév az egyetemnek/országnak; az egyetem nem nyújt nekik megfelelő színvonalat	33	4%
kulturális különbségek	30	3%

A Magyarországra visszatérő korábbi cserediákok 79%-a vallotta, hogy számára személyesen egyáltalán nem negatív a külföldi hallgatók jelenléte, a kiutazás előtt állók esetében ez az arány kicsivel alacsonyabb 76%.

A negatívumokat észlelők a következőket említették problémaként: a külföldiekkel sok helyzetben kivételeznek, például könnyebben adnak nekik jobb jegyeket, jobban figyelnek rájuk a tanárok, könnyebben kerülnek be egy-egy szakra, órára, így a magyar diákok jelentős hátrányba kerülnek. Néhány válaszadónak nehéz a velük való kommunikáció. Egyrészt azért, mert gyakran az egy nemzetből valóak klikkekben járnak, nem szólnak másokhoz („nehezen veszem fel velük a kontaktust, mivel inkább egymás közt szeretnek kommunikálni”), vagy a nyelvi nehézségek miatt is, ami főként a külföldi diákok nyelvtudásának hiányából adódik („nem mindig tudnak elég jól angolul”, „néha nem tudják elmagyarázni, mit szeretnének pontosan, mert nem elég jó a nyelvtudásuk”).

18. táblázat: A külföldi hallgatók jelenléte negatív számomra, mert...

A külföldi hallgatók jelenléte negatív számomra, mert...	említett fő N=873	említett százalék
nem negatív	680	78%
kivételeznek velük, a magyarok miattuk hátrányba kerülnek	38	4%
nem lehet velük kommunikálni: klikkek, más nyelv	35	4%
nincs tapasztalatom, nem találkozom velük	25	3%
hátráltatják a tanórákat, nem dolgoznak	27	3%
beképzettek, lenéznek a magyarokat, tiszteletlenek, folyton isznak, buliznak, rongálnak	22	3%
konkrét személyes tapasztalat, negatív kép az országról	14	2%
nehéz a kulturális különbségek miatt velük	19	2%
látják Mo. alacsony színvonalát/rávilágítanak	10	1%
folyton segítséget kérnek, elvonják a figyelmet	9	1%

A következő mondat, amelyre kiegészítést vártunk: „Szeretek külföldi hallgatókkal barátkozni, mert....” A megkérdezettek 23%-a azért szeret külföldi hallgatókkal barátkozni, mert ezáltal személyisége fejlődhet, hiszen sokat lehet tőlük tanulni. Másféle világképeket ismerhetnek meg, új élményekkel, tapasztalatokkal gazdagodhatnak: „Többet megtudhatok a világról”, „Hasznos ily módon szélesíteni a látókörünket”, „Érdekes dolgokat lehet megtudni.”

Több válaszadónak (21%) fontos, hogy a külföldiekkel együtt töltött idő alatt nyelvtudásuk fejlődhet, gyakorolhatják az idegen nyelvet. A külföldi hallgatók nyitottsága, közvetlensége, kedvessége szintén pozitívum a válaszadók szerint: „Közvetlenek, élvezem a társaságukat”.

Sokak azért szeretnek külföldi hallgatókkal barátkozni, mert ezáltal új kultúrákat ismerhetnek meg: „Lehetőséget biztosít, hogy bepillantsak az ő kultúrájukba”, „érdekel a kultúrájuk”.

Többen szóba hozták emellett a külföldiek sokszínűségét, széles látókörüket, világról alkotott eltérő látásmódjukat: „Sok mindenben máshogy gondolkoznak, és ez számomra érdekes”, „egész másként gondolkodnak, mint én”.

A külföldi hallgatókkal kötött barátságokat, ismeretségeket, kapcsolatokat is említették a válaszadók: „Alkalmam a kapcsolatépítésre”, „szeretek új embereket megismerni”.

19. táblázat: Szeretek külföldi hallgatókkal barátkozni, mert....

Szeretek külföldi hallgatókkal barátkozni, mert...	említette fő N=873	említette százalék
sokat lehet tőlük tanulni, kinyílik a világ, tapasztalat, új élmények	205	23%
idegen nyelv fejlesztése/gyakorlása/használata	184	21%
más kultúra	169	19%
nyitottak, közvetlenek, kedvesek, pozitívak	143	16%
sokszínűek, mindenki más, sok világkép, máshogy gondolkoznak	128	15%
barátság, ismertség, kapcsolat	128	15%
érdekesekek, különlegesekek, izgalmasak	66	8%
jó velük szórakozni, közös pillanatok	12	1%
jó kedvűek, viccesek	7	1%
motiváltak, lelkesek, értelmesek, kreatívak	5	1%

A kérdés negatív változatát is megkérdeztük, azt a mondatot kellett a válaszadóknak kiegészíteniük, hogy számukra miért terhes a külföldi hallgatók jelenléte. A diákok nagy többsége (77%-a) számára nem terhes a külföldi hallgatók jelenléte, sőt inkább pozitív dolognak tartják: „Inkább előny, mint teher”, „Egyáltalán nem terhes, sőt inkább pozitívum”.

Néhányuk említette a kommunikációs nehézségeket, azt hogy hátráltatják a munkát, az óra menetét, esetleg az eltérő mentalitást, de ezen válaszok száma elenyésző volt.

„A nyelvi különbségek néha gátat szabnak”, „Bonyolultabb gondolatok kifejtése számomra nehézkes idegen nyelven.” – írták problémaként.

20. táblázat: Számomra terhes a külföldi hallgatók jelenléte, mert...

Számomra terhes a külföldi hallgatók jelenléte, mert...	említett fő N=873	említett százalék
semmi (nem terhes)	670	77%
nehéz kapcsolatfelvétel, kommunikációs/kulturális akadályok	58	7%
akadályoztak, hátráltattak, plusz munkát jelentett nekem, több időt kell rájuk fordítani, értetlenek, megakasztják a kurzust	37	4%
mentalitás, hangosak a könyvtárban, figyelmetlenek, nem alkalmazkodnak, lenézőek, bulizósak, hangosak, nem tiszteletudóak	30	3%
túl sok belőlük, nem hall magyar szót, teher	13	1%
máshogy kezelik őket, kivételezés, jobb helyzetben vannak	8	1%
zárkóztak, zárt csoportot alkotnak	7	1%

6. A külföldi tartózkodásra felkészítő kurzusok és a velük kapcsolatos elégedettség

Az általunk felsorolt felkészítő programok nagy részén a hallgatók alig 2-11%-a vett részt. Ez alól a külföldi Erasmus intenzív program, a nyelvi előkészítő külföldön és az Erasmus intenzív nyelvi kurzus kivétel, ahol 32%, 16%, 23% vett részt.

Ennek megfelelően az elégedettséget mérő mutatószámok (átlagok) a legtöbb program esetében csak iránymutatóak, mert a mintához képest csak kevés hallgató (30-80 fő) véleményét mutatják.

Összességében elmondható, hogy minden programtípus esetében a külföldi programmal való elégedettség magasabb, mint az itthonival (kivéve a tandemprogram, ahol minimális az eltérés).

Azon kurzustípusok esetében, ahol az elemezhetőséghez megfelelő számú hallgató vett részt, az alábbi eredmények mutatkoztak.

A külföldi Erasmus intenzív programmal 62% nagyon elégedett (5-ös osztályzattal), 29% adott 4-est. Az intenzív nyelvi kurzussal is elégedettek a hallgatók, 57%-uk 5-öst, 26%-uk 4-est jelölt meg e tényező esetében. A külföldi nyelvi előkészítőt illetően szintén jó szintű elégedettséget mértünk, 74%-tól 4-est vagy 5-öst kapott e program színvonala.

21. táblázat: A külföldi tartózkodásra felkészítő kurzusokon való részvétel és elégedettség

„Részt vettél-e a következők valamelyikén, ha igen, mennyire voltál elégedett? (1: egyáltalán nem elégedett 5: teljes mértékben elégedett)		mintaátlag (aki részt vett)	részt vett százalék N=873
Tandemprogramban	itthon	3,37	9%
	külföldön	3,34	11%
Erasmus intenzív programon	itthon	3,35	5%
	külföldön	4,47	32%
Nyári egyetemen	itthon	3,69	5%
	külföldön	4,16	9%
Interkulturális felkészítő tréningen	itthon	3,20	5%
	külföldön	3,81	6%
Motivációs felkészítő tréningen	itthon	2,61	3%
	külföldön	2,67	2%
Nyelvi előkészítőn	itthon	3,45	9%
	külföldön	4,06	16%
Erasmus intenzív nyelvi kurzuson külföldön		4,25	23%

A hazai tandemprogramban szignifikánsan több közép-magyarországi régióban tanuló hallgató vesz részt, mint konvergencia régiós (13% vs. 2%). A tandempartnerség leginkább a mesterképzésre (15%-uk vett már részt ilyenén), valamint a gazdasági képzésre (14%) járók között jellemzőbb. A BCE-n és a SE-en kiemelkedő az arány, a diákok 37, illetve 20%-a volt már tandempartner itthon.

Minél többedik alkalommal utazott/utazik a hallgató mobilitási ösztöndíjjal külföldre, annál jellemzőbb, hogy részt vesz itthoni tandemprogramban (3. vagy többedik alkalommal utazók 23%-a volt már részese).

Minél magasabb fokú nyelvvizsgálója van a hallgatónak angolból, annál valószínűbb, hogy részt vesz tandemprogramban itthon (felsőfokú nyelvvizsgálóval rendelkezők 15%-a, míg a középfokkal rendelkezőknek csak 7%-a).

Külföldi tandemprogramban szintén elsősorban a közép-magyarországi régió hallgatói, valamint a már többedik alkalommal kiutazók vesznek részt.

Erasmus intenzív programon itthon a BME hallgatóinak 12%-a vett részt, szemben a minta 5%-os arányával. Külföldön a Nyugat-Magyarországi Egyetem válaszadó hallgatóinak 44 százalékos aránya magasabb, a mintabeli 32 százalékos aránynál.

Nyári egyetemen külföldön a BCE hallgatói nagyobb számban vesznek részt (15% vs. teljes minta 9%).

Az itthoni motivációs felkészítő tréningen a legrosszabb anyagi helyzetűek aránya magasabb, 10%-uk vett részt ilyenén, míg az egész mintában csak 3%-os az arány.

A többi program esetében nem találtunk szignifikáns különbségeket az egyes demográfiai-oktatásdemográfiai változók között.

C. Összegzés – jó gyakorlatok, javaslatok

Az általunk azonosított jó gyakorlatok (részletesen lásd a szakértői interjúknál) egy része nehézségek nélkül adaptálható, illetve pályázati források bevonásával megvalósítható. Érdemes lenne olyan fórumot létrehozni a nemzetközi irodák igazgatói, koordinátorai számára, ahol ezeket a jó gyakorlatokat, módszereiket bemutatathatnák egymásnak.

A kutatási eredmények és a jó gyakorlatok azonosítása alapján a következő javaslatok fogalmazhatók meg:

Tárgyfelvétel, adminisztráció:

- a partneregyetemekkel közösen kialakított kurzusfelvételi rendszer, jobb átjárhatóság a külföldön és itthon kínált tantárgyak között, standardok az oktatók számára a tárgyelfogadáshoz
- a külföldön felvett tárgyak feltüntetése a diplomamellékletben (kreditelismeréstől függetlenül)
- a mobilitási adminisztráció egyszerűsítése, európai szintű egységesítése
- a nemzetközi irodákban dolgozók számának növelése, leterheltségük csökkentése

Mobilitásösztönzés:

- a hallgatók intenzívebb tájékoztatása a kiegészítő ösztöndíjakról
- az ösztönzésben kiemelt szerepet kapjanak a külföldi tapasztalatokkal rendelkező, visszatért hallgatók és a beérkező külföldi hallgatók is
- az oktatók külföldi mobilitásának elősegítése (nemzetközi tapasztalatok szerzése, kapcsolatteremtés, ösztönzés a hallgatók motiválására)
- kiemelt kommunikáció az oktatók felé, motiválásuk a hallgatói mobilitás aktív ösztönzésére
- „mobilitási sarok” az intézményben, főként a jelentkezési időszakban (képek, tárgyak, beszámolók, programok stb.)
- magyar hallgatóknak nyújtott kulturális programok pl. nemzetközi hét, nagykövetek, diplomaták előadása egy-egy országról
- nemzetközi konzorciumi együttműködések pl. a tagintézmények hallgatói évente egy-két hetet tölthetnek valamelyik intézményben speciális témájú intenzív képzési programon
- a hallgatói képviselőkkel (ESN, HÖK) való közös munka kereteinek kialakítása
- szakspecifikus tájékoztatók a nemzetközi irodák munkatársainak bevonásával
- a hallgatói mobilitás keretében igénybe vehető szakmai gyakorlati helyek számának növelése, vállalati kapcsolatok erősítése, hallgatói tájékoztatás hatékonyabbá tétele
- a célországokról országspecifikus információcsomagok, információs forrásgyűjtemény készítése országos szinten
- a multimédiás és online eszközök alkalmazására a hirdetésben és a tájékoztatásban egyaránt, pl.:
  - videóverseny a külföldi félévéről hazaérkezők számára, a legjobb élménybeszámolók levetítésével
  - Facebook közösségi oldalon felvehető kapcsolat a nemzetközi irodával, kiutazó-visszaérkezett egyetemi hallgatókkal
  - fényképekkel, élménybeszámolókkal, videókkal gazdagított interaktív blogok

Kurzusok:

- a hazai intézmények által kínált idegen nyelvű kurzusok választékának bővítése
- idegen nyelvű cikkek beépítése tananyagként a magyar nyelvű kurzusokba is
- interkulturális, motivációs és nyelvi felkészítő kurzusok, nyári egyetemek népszerűsítése

- a nyelvi felkészülés elősegítése külön kurzusokkal vagy a kiutazók nyelvi felkészítésének integrálása a meglévő nyelvórákba
- interkulturális felkészítő kurzusok gyakorlati szimulációs játékokkal, szerepjátékokkal, a kulturális sokkra való felkészítéssel és a sztereotípiák kezelési módjainak bemutatásával
- több külföldi vendégelőadó bevonása az oktatásba

A hazai és a külföldi hallgatók integrációja:

- közös kurzusok, idegen nyelvű képzési modulok
- közös informális programok (pl. beérkező külföldi hallgatók ismerkedési estjére a kiutazó és visszaérkezett magyar hallgatók meghívása)
- „interkulturális találkozások” a kiutazó ösztöndíjasok és az intézményben tanuló külföldi cserehallgatók között
- közös projektek egy-egy óra keretében, akár külföldi intézménnyel közösen
- „mobilitási sarok”, találkozási pont az intézményben
- közös fórumok közösségi oldalakon, interaktív blogokon
- közös önkéntes munka (pl. dunai árvíz, szemétszedés stb.)
- a magyar hallgatók kulturális zárkózottságának oldására a magyar és a külföldi hallgatók közös kollégiumban való elszállásolása
- az interkulturális felkészítő kurzusba külföldi hallgatók bevonása
- a tandemprogram népszerűsítése, a középfokú nyelvvizsgával rendelkezők bátorítása
- egyetemi campus környezetének nemzetköziesítése (pl. angolul beszélő adminisztratív személyzet és háziorvosi szolgálat, angol nyelvű feliratok)

Mellékletek

1. sz. melléklet

A hallgatói mélyinterjúk alanyainak jellemzői

Név	Kor	Intézmény	Mobilitási program	Célország	Kiutazás időpontja
Anita	23	Eötvös Loránd Tudományegyetem	Erasmus tanulmányi út	Finnország	2012/13. I-II. félév
Anna	23	Szegedi Tudományegyetem	Erasmus tanulmányi út, Campus Hungary szakmai gyakorlat	Németország	2012/13. II. félév
Dávid	26	Pécsi Tudományegyetem	Erasmus szakmai gyakorlat, CEEPUS, Erasmus tanulmányi út	Szlovákia	2012/13. II. félév
Ditta	21	Pázmány Péter Katolikus Egyetem	Erasmus tanulmányi út	Németország	2012/13. I. félév
Dóra	24	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Erasmus tanulmányi út	Dánia	2010/11. II. félév
Eszter	23	Nyugat-Magyarországi Egyetem	Erasmus tanulmányi út	Törökország	2012/13. II. félév
Gertrúd	22	Nyugat-Magyarországi Egyetem	Erasmus tanulmányi út	Franciaország	2011/12. I. félév
Panni	22	Kaposvári Egyetem	Erasmus tanulmányi út	Norvégia	2012/13. I. félév
Tamás	29	Széchenyi István Egyetem	Erasmus tanulmányi út	Belgium	2013/14. I. félév
Virág	22	Pázmány Péter Katolikus Egyetem	CEEPUS	Csehország	2012/13. II. félév

2. sz. melléklet

A szakértői mélyinterjúk alanyainak jellemzői

Név	Intézmény	Munkahely	Beosztás
Balogné Molnár Gabriella	Szegedi Tudományegyetem	Nemzetközi Mobilitási Iroda	igazgató
Gáspár Marcell	Miskolci Egyetem	Hallgatói Önkormányzat	külső referens
Horváti Éva	Kodolányi János Főiskola	Nemzetközi Szolgáltató Központ	nemzetközi kapcsolatok igazgató
Jenei Attila	Debreceni Egyetem	Nemzetközi Oktatási Központ	igazgató
Mészáros Márta	Széchenyi István Egyetem	Nemzetközi Projekt Központ	ügyvivő szakértő
Németh Judit	Pécsi Tudományegyetem	Oktatási Igazgatóság	intézményi Erasmus koordinátor
Ódor Mónika	Pázmány Péter Katolikus Egyetem	Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar Nemzetközi Osztály	nemzetközi referens, intézményi CEEPUS koordinátor

Székely Ágnes	Eötvös Loránd Tudományegyetem	Nemzetközi Képzési és Mobilitási Osztály	Erasmus intézményi koordinátor
Szenczi Anna	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Erasmus és csereprogramok irodája	tanulmányi szakértő (kimenő hallgatók)
Vágó József	Dunaújvárosi Főiskola	Nemzetközi Kapcsolatok Iroda	szakreferens, Erasmus koordinátor
Váriné Dósa Eszter	Kecskeméti Főiskola	Külügyi Iroda	külügyi referens
Zsadányi Gabriella	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Erasmus és csereprogramok irodája	tanulmányi szakértő (beérkező hallgatók)

Személyes és interkulturális kompetenciák, a külföldi mobilitással kapcsolatos motivációk, felkészültség és tapasztalatok a belföldi hallgatók körében

Kutatási tanulmány

Készítette:

Dr. Malota Erzsébet egyetemi docens

A kutatás a TÁMOP-4.2.4.B/2-11/1-2012-0001 projekt keretében valósult meg.

A kutatásban közreműködtek:

Bander Katalin Ph.D. hallgató

(szakértői mélyinterjúk)

Bereczki Nóra egyetemi hallgató

(nyílt kérdések)

Borgström Márk egyetemi hallgató

(szakértői és hallgatói mélyinterjúk)

Futó Judit egyetemi hallgató (nyílt kérdések)

A kutatást az ISC Alapítvány végezte.

Projektvezető: Dr. Berács József egyetemi tanár

2013. augusztus 30.

A. KVALITATÍV KUTATÁS

1. A kvalitatív kutatás módszertana

A magyarországi felsőoktatási intézmények belföldi hallgatóival készített kvalitatív kutatás egyik fázisa (2013. június-július) hallgatói mélyinterjúk megkérdezések keretében zajlott. A kutatás során 8 magyar intézményből kértünk fel 10 hallgatót, akik az elmúlt három évben intézményi kereteken belül részt vettek vagy a következő tanulmányi félév során részt fognak venni külföldi részképzésen/szakmai gyakorlaton. A megkérdezettek közül 9-en voltak korábban ilyen programon, 1 hallgató pedig a 2013/2014-es tanév első félévében tervezi a kiutazást.

A hallgatók kiválasztása során az első számú szempont a minél nagyobb országos lefedettség volt. Az interjúalanyok jellemzőit az 1. sz. melléklet tartalmazza. A mélyinterjúk során a módszernek megfelelően elsősorban nyílt kérdéseket tettünk fel a hallgatóknak, melyek gondolatébresztőként szolgáltak és segítettek a rejtett problémák feltárásában, valamint a további kutatási kérdések meghatározásában.

A hallgatói mélyinterjú vezérfonala 3 kérdéskörre bontható:

1. Interkulturális attitűdök
  - a. A hallgatók interkulturális nyitottsága, más kultúrákhoz kapcsolódó tapasztalatai, élményei
  - b. A hallgatók alkalmazkodó és konfliktuskezelő képessége idegen kulturális környezetben
2. Hallgatói motivációk, kompetenciák
  - a. A kiutazás motiváló tényezői, a hallgatók céljai, elvárásai
  - b. A kiutazáshoz, kint tartózkodáshoz szükséges készségek és azok fejlődése
3. A külföldi tartózkodásra való felkészültség
  - a. A kiutazáshoz szükséges információk jellege, elérhetősége, az információkeresés fő forrásai
  - b. A kiutazással kapcsolatos félelmek, a külföldi tartózkodás során észlelt nehézségek

A kvalitatív kutatás másik fázisában (2013. június-július) szakértői mélyinterjúkat végeztünk. A hazai egyetemek és főiskolák nemzetköziesítésének vizsgálata során 12 hazai felsőoktatási intézmény hallgatói mobilitásért felelős munkatársát kértük fel szakmai interjúra. Az egyes intézmények nemzetközi koordinátorait és a mobilitási irodák vezetőit az alábbi témakörökről kérdeztük meg. Az interjúalanyok jellemzőit a 2. sz. melléklet tartalmazza.

A szakmai interjú vezérfonala:

1. Mobilitási programok
  - a. Az intézményekben elérhető nemzetközi mobilitási programok és képzési kimenetük
2. Hazai hallgatók, motivációik
  - a. A különböző típusú programokra jelentkezők számának és a résztvevők arányának változása az elmúlt években
  - b. A legkedveltebb célországok és intézmények, a választást befolyásoló főbb szempontok, a kiutazás ideje és hossza
  - c. A kiutazással kapcsolatos tévhit
3. A hazai hallgatók felkészültsége a külföldi tanulmányokra

- a. Nyelvi felkészültség és a felkészülést elősegítő nyelvi kurzusok elérhetősége
- b. Személyes és interkulturális felkészültség, motivációs tréningek, az interkulturális felkészítő kurzusok elérhetősége
- c. A kiválasztás fő szempontjai (nyelvtudás, motivációs levél, tanulmányi átlag, személyes kompetenciák), a kiválasztás és elbírálás igazságossága, javaslatok a kiválasztási folyamattal fejlesztésére
4. A magyar hallgatók tapasztalatai külföldi ösztöndíjas/szakmai gyakorlatos időszakuk során
  - a. A hallgatókon tapasztalt változások
  - b. A visszajelzések begyűjtésének módja, változtatások a beérkezett hallgatói vélemények alapján
  - c. A külföldi ösztöndíjjal kapcsolatos főbb pozitív visszajelzések
  - d. A külföldön felmerülő nehézségek

2. A hallgatói mélyinterjúk eredményei

Interkulturális attitűd és tapasztalatok

A mélyinterjú során szerettük volna felmérni a hallgatók interkulturális attitűdjeit, ezért megkértük őket, hogy meséljenek idegen kultúrákhoz kapcsolódó tapasztalataikról. Utazásaik során többnyire pozitív élményeket szereztek. Országtól és nemzettől függetlenül úgy érezték, hogy az emberek kedvesek és segítőkészek voltak velük, kevesen tapasztaltak jelentősebb gondokat külföldi tartózkodásuk alatt. A rossz tapasztalatok leginkább a nyelvhasználatból adódó nehézségekből és az eltérő vallási és kulturális szokásokból eredtek. Az említett példák között szerepelt a csehek túlzott közvetlensége, az olaszok és spanyolok késésre való hajlama vagy a dánok rendetlensége. Mivel ezek egyedi esetek voltak, ezért nem lehet a különböző kultúrákra vonatkozó általános következtetéseket levonni, az viszont elmondható, hogy a hallgatók kulturális különbségek miatt nem kerültek nyílt konfliktusba.

A néhány kellemetlen élmény ellenére az interjúalanyok többnyire pozitív attitűdökkel rendelkeztek. Nyitottnak tartják magukat más kultúrák tekintetében, és ez a nyitottság a külföldi tanulmányi út/szakmai gyakorlat óta felerősödött bennük. Fontosnak tartják más nemzetek kultúráinak megismerését, mert szélesíti látókörüket, toleranciára nevel, és segít az emberek megértésében. „Szerintem ahhoz, hogy elmondhasd magadról, hogy széles látókörrel rendelkezel, ahhoz fontos más kultúrák megismerése” (Gertrúd, 22).

A kulturális alkalmazkodást hosszú távon, illetve egyes helyzetekben, a kultúra bizonyos aspektusaiiban tartják fontosnak: ilyen a megfelelő kommunikáció, a rendhez, precizitáshoz való hozzáállás vagy az időérzés. Bár elmondásuk szerint még nem voltak olyan helyzetben, ahol elvárták tőlük az alkalmazkodást, ennek ellenére úgy gondolják, hogy ez segítheti a beilleszkedést. „Nem feltétlenül várják el az alkalmazkodást, de megnyithat bizonyos kapukat” (Tamás, 29). A kultúrában azonban vannak olyan érzékeny elemei, mint a vallás, amit tisztelnek és elfogadnak, de nem alkalmazkodnának hozzá.

Külföldi mobilitással kapcsolatos célok, motivációk

A kiutazás melletti főbb motivációk között szerepelt a nyelvtudás fejlesztése, a világlátás, önállósodás, szórakozás, felfrissülés, kiszakadás a mindennapokból. Szakmai célok tekintetében elhangzott az új módszertanok megismerése, az alkalmazkodó képesség fejlesztése, illetve a későbbi külföldi munkavá-

lalás megalapozása. A hallgatók emellett úgy gondolták, hogy karrierjük előmenetelében is segíteni fog, ha önéletrajzukban feltüntethetik külföldi tapasztalataikat. Úgy gondolják, hogy a tartósabb külföldi tanulmányi út/szakmai gyakorlat a munkáltató számára azt sugallja, hogy talpraesettek, jó kommunikációs és szervező készségekkel rendelkeznek, és könnyen be tudnak illeszkedni egy idegen környezetbe.

Az Erasmus tanulmányi útra készülő hallgatók céljai elsősorban a személyes fejlődésükhöz voltak köthetők, mivel sokan úgy álltak hozzá a programhoz, hogy az „úgysem a tanulásról szól”. Az a hallgató, aki pedig komoly szakmai célokkal jelentkezett, úgy érezte, hogy ezek a célok nem igazán teljesültek. A külföldi intézményben véleményük szerint alacsonyabb volt az elvárás, mint a hazai intézményben vagy akár a helyi hallgatókkal összehasonlítva (hasonlóan ahhoz, amit kutatásaink szerint a nálunk tanuló külföldi hallgatók éreznek az oktatás színvonalát illetően). Személyes fejlődés szempontjából viszont a megkérdezettek többsége úgy érezte, hogy teljesültek elvárásai. Magabiztosabban használják az idegen nyelveket, nyitottabbak más kultúrák iránt, és önállóbbnak érzik magukat. Akik viszont később külföldi szakmai gyakorlatra is kiutaztak, már sokkal világosabb célokkal rendelkeztek. Ezekben az esetekben előtérbe került a karrier tudatos tervezése, a versenyképesebb önéletrajz és külföldi munkavállalás lehetősége, mint motiváció.

A hallgatók felkészültsége

Megkértük a hallgatókat, hogy sorolják fel, milyen készségekre van szükség a kiutazáshoz, mennyire tartották magukat felkészültnek, és milyen mértékben fejlődtek ezen készségeik a kint tartózkodásuk során. A nyelvtudást elsők között említették, és úgy érezték, ezen a téren nagy fejlődésen estek át. Többen úgy gondolták, nem lesz elegendő nyelvtudásuk a boldoguláshoz, de a korai nehézségek ellenére az utazás végére már magabiztosan tudtak beszélni. Félelmeik ellenére különböző okokra hivatkozva kevesen vettek részt nyelvi felkészítőn. Volt olyan eset, amikor a hazai intézmény nem kínált nyelvi kurzust, vagy a hallgató a pályázati eredmények kihirdetése után már nem tudott jelentkezni rájuk. Volt, aki úgy érezte, hogy egy néhány hetes vagy hónapos nyelvi felkészítés nem nyújt elegendő nyelvtudást, ezért nem jelentkezett. A nyelvi kurzusok, intenzív nyelvi felkészítők hasznosságáról megoszló vélemények érkeztek, de mégis elmondható, hogy a hallgatók szerint a nyelvtudás az egyik legfontosabb készség, ami a kiutazáshoz szükséges. Visszatekintve, többen is úgy gondolták, hogy a korai nehézségeket elkerülhették volna, ha jobban felkészülnek ezen a téren.

A szükséges készségek között említették még az önállóságot, a nyitottságot, a jó kommunikációs készséget és a szervezőképességet. Sokuknak a tanulmányi út volt az első alkalom, amikor ténylegesen önállóan kellett megszervezniük mindennapjaikat. Az utazás előtti tennivalók, a lakáskeresés, a biztosítás megkötése, a külföldi bankszámla nyitása, a kiút megtervezése és a kinti élet megszervezése, a főzés, takarítás mind ahhoz járultak hozzá, hogy a hallgatók önállóbbak legyenek. Az alkalmazkodó készség a beilleszkedést segítheti, mivel a hallgatók egy idegen környezetbe kerülnek, ahol egyedül vannak, ezért rá vannak kényszerülve arra, hogy új kapcsolatokat alakítsanak ki. Ezt többen pozitívan ítélték meg, mivel ennek köszönhetően sokkal nyitottabbnak érzik magukat.

A pályázathoz és a kiutazáshoz szükséges információkat a hallgatók elsősorban a nemzetközi irodák munkatársaitól, az egyetem vagy főiskola honlapjáról, a külföldi intézmény koordinátoraitól vagy az interneten keresték meg. A pályázással kapcsolatos teendők tekintetében véleményük szerint kellő tájékoztatást kaptak a hazai intézménytől. A tájékoztatást érhetőnek és részletesnek tartották. Bár úgy gondolták, hogy a pályázással kapcsolatos teendők sok időt és energiát vesznek igénybe, a nemzetközi irodák munkatársai nagyon segítőkészek voltak ebben a folyamatban.

A felkészülés során felmerülő problémák között említették a külföldön elvégzendő kurzusok felvételével kapcsolatos nehézségeket. A külföldön felvett tárgyak itthoni elfogadtatását véleményük szerint elsősorban a hazai oktatók rugalmatlansága nehezítette meg. Emellett nem mindig volt egyértelmű a hallgatók számára, hogy melyik kurzusok közül választhatnak a külföldi intézmény választékából, és a kurzusfelvételi lap kitöltésével is akadtak gondok. „Megkaptam a papírt, és rajta volt egy olyan kurzus, amit fel sem vettem, de nem volt rajta egy olyan kurzus, amit viszont felvettem” (Anna, 23).

Kisebbségi problémát jelentett, de szintén többen említették a lakáskereséssel kapcsolatos nehézségeket. Elsősorban azok a hallgatók panaszkodtak, akiknek a külföldi intézmény nem tudott kollégiumi szállást biztosítani, és nem kaptak segítséget az információkeresésben. A kérés az időpontjáig azonban minden megkérdezett talált magának szálláshelyet.

A nehézségek ellenére kevesen készültek volna fel másképpen a kiútra, és úgy érezték, hogy viszonylag problémamentes volt a folyamat. A két gyakran említett nehézség, a nyelvhasználat és a lakáskeresés tekintetében jobban felkészülnének. A lakáskeresés során többen említették, hogy felkeresnék azokat a hallgatókat, akik korábban ugyanott tartózkodtak, annak reményében, hogy hasznos tanácsokat tudnak nyújtani a lakás vagy kollégiumi szoba lefoglalásával kapcsolatban.

3. A szakértői mélyinterjúk eredményei

Nemzetközi mobilitási trendek

Az elérhető nemzetközi ösztöndíjak közül a jelentkezők száma alapján az Erasmus tanulmányi út tekinthető a legnépszerűbb mobilitási programnak. Ennek oka egyrészt az, hogy a hallgatók szemében „az Erasmus már egy bevezetett márkánév”, vagyis jóval nagyobb ismertséggel rendelkezik a többi ösztöndíjjal szemben. Másrészt talán azzal is magyarázható, hogy a megkérdezettek elmondása szerint a legnépszerűbb célországok még mindig Nyugat-Európában találhatóak. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem CEEPUS-os koordinátora szerint erősen él a hallgatókban az a tévhit, mely szerint „Nyugat-Európa a kultúra fellegvára”, és a közép- és kelet-európai országok kevesebb lehetőséggel kecsegtetnek.

Annak ellenére, hogy az intézmények többségében az Erasmus program dominál, többen is beszámoltak arról, hogy egyre nő más ösztöndíjak (pl. a CEEPUS vagy a Campus Hungary) népszerűsége. Az Erasmusra jelentkezők száma ezzel szemben sok esetben az elmúlt években csökkent vagy stagnált, amit többek között a kiutazás magas költségeivel és a gazdasági válság hatásaival magyaráztak. Jellemző tévhit a hallgatók között, hogy az elnyert ösztöndíjnak fedeznie kell a kint tartózkodás során felmerülő összes költséget. Így az ösztöndíjról való lemondás egyik oka lehet, hogy nem tartják elegendőnek az elnyert összeget, a költségek fennmaradó részét pedig nem tudják saját forrásból finanszírozni. Az intézményi koordinátorok szerint a tájékoztatók során igyekeznek felhívni a jelentkezők figyelmét erre, illetve hogy mód van kiegészítő ösztöndíjak megpályázására is. Ezekről a lehetőségekről azonban sok esetben nem tudnak a hallgatók.

„Elmondjuk nekik, hogy úgy képzeljük el a kiutazást, hogy ha az ösztöndíjhoz hozzáadják azt, amivel a család itthon támogatja őket, úgy már ki lehet hozni egy külföldi félévet” (Miskolci Egyetem).

Az ELTE mobilitási programjainak intézményi koordinátora a bolognai rendszerre való átállást emelte ki a csökkenő létszám okaként. Az új rendszerben ugyanis még nem sikerült zökkenőmentesen megoldani a külföldi tanulmányok elfogadtatását, beszámítását. „Azt vesszük észre, hogy ahogy minden szak át-

állt a bolognai rendszerre, úgy egyre nehezebb beilleszteni a tanulmányokba az Erasmus félévet” (ELTE). Egyre több az olyan hallgató is, aki több ösztöndíjat is igénybe vesz, mert az első útja után ismét külföldre vágyik, vagy a kezdetektől tudatosan tervezi meg karrierjét, így tanulmányai korai szakaszában külföldre utazik tanulás céljából, később pedig külföldi szakmai gyakorlatot is vállal.

A célország kiválasztásában a hallgatókat leginkább érzelmi szempontok vezérik. Jellemzően olyan országot választanak, ahova van érzelmi kötődésük, vagy egyszerűen régóta vágnak az adott országba. Az ország kiválasztásánál döntő szempont még, hogy milyen meglévő nyelvtudással rendelkeznek a leendő ösztöndíjasok, és milyen nyelven szeretnének külföldön tanulni. Mivel egyre több külföldi partneregyetem kínál angol nyelvű kurzusokat, ezért gyakran fordul elő, hogy a hallgatók a célországban nem a helyi nyelven, hanem angolul végzik el tanulmányaikat.

Az intézmény kiválasztása során már előtérbe kerülnek a szakmai motivációk is. Sok esetben a hallgatók utólag módosítanak tervükön aszerint, hogy az egyes intézmények milyen kurzusokat kínálnak. Fontos szerepet játszik az is, hogy a hazai intézmény mely partneregyetemekkel áll szoros kapcsolatban, mivel ez kihatással van arra, hogy az adott célországban milyen lehetőségek állnak rendelkezésre, és mennyire széleskörű a kurzusválaszték. „Attól függ, hogy az adott tanszékre milyen kapcsolatok jellemzőek, a hallgató ezáltal választ intézményt” (PTE).

Hallgatói motivációk

A hallgatóktól érkező visszajelzések alapján az intézményi munkatársak a kiutazás melletti főbb motivációk közt a nyelvtanulást, szakmai fejlődést, tudatos karrierépítést említették. A hallgatók többsége úgy gondolja, hogy egy tartós külföldi út versenyképesebbé teszi önéletrajzukat, és jobb elhelyezkedési lehetőséget biztosít. Vannak olyan hallgatók is, akik tanulás szempontjából fontosnak tartják, hogy szakmájukat más nézőpontból is megismerjék, új módszertanokkal találkozzanak.

Személyes motivációk között, a koordinátorok szerint, szerepel a tapasztalatszerzés, új kultúrák megismerése, kiszakadás a megszokott otthoni rutinból, élményszerzés, önállósodás. Elmondásuk szerint az Erasmus tanulmányi úton résztvevő hallgatóknál erősebben jelennek meg ezek a motivációk, míg a CEEPUS-ra és a külföldi szakmai gyakorlatra jelentkezők esetében fontosabbak a szakmai célok. A tanulmányaik későbbi szakaszában kiutazókra szintén jellemző, hogy a szakmai motivációk kerülnek előtérbe.

A hallgatók felkészültsége

A hallgatók felkészültségének felmérése intézményenként, de némely esetben karonként és szakonként is változhat. Ezt elsősorban a pályázati feltételek határozzák meg, melyek kialakítása részben attól függ, hogy mennyi a meghirdetett helyek száma és mekkora a túljelentkezés aránya.

Olyan intézményekben, ahol több a jelentkező (mint pl. az ELTE-n vagy PTE-n), az előírt nyelvvizsga például gyakran szűrőként működik.

„Vannak olyan szakok, ahol megkövetelik a nyelvtudást, és vannak olyan szakok, ahol nyelvi felmérés is van. Annyi energia nincs a rendszerben, hogy a felvételi bizottság minden hallgatóval elbeszélgessen” (ELTE).

Az elvárt tanulmányi átlagot szintén befolyásolja, hogy a hallgató melyik szakról jelentkezik. „Vannak

olyan szakok, ahol egyszerűen nem lehet 4-es, 5-ös átlagot elérni, és ezt is számba kell venni. Sok esetben viszont azt mondják, hogy 3,5-ös átlag alatt nem küldenek ki hallgatót, mert egy hallgató képviseli az országot, a várost és az egyetemet is” (PTE).

Azokban az intézményekben, ahol a jelentkezők száma vagy azonos, vagy kevesebb a meghirdetett helyeknél, ott kisebb hangsúly van a formális követelményeken annak érdekében, hogy ösztönözni tudják a kiutazásokat.

„A jelentkezési lapon, ami döntő, az egy oktatói javaslat. Tehát egy oktatóval kell, hogy kapcsolatba kerüljön a hallgató, aki őt ajánlani tudja, vagy ezért, vagy azért. [...] Tanulmányi átlagot nem kérünk, nyelvvizsgát sem kérünk. A jelentkezési lapon meg kell jelölje, hogy [...] ha nincs nyelvvizsgálója, akkor milyen szintűnek érzi a nyelvtudását. [...] Nem nézzük a tanulmányi átlagot, de többnyire, 90%-ban olyan hallgatók jelentkeznek, akik dupla szakon vannak, akik kiválóak.” (Kecskeméti Főiskola).

A hallgatók tényleges nyelvi felkészültsége a visszajelzések alapján szintén aszerint változik, hogy melyik intézményről vagy melyik szakról volt szó. Jellemző például, hogy a műszaki szakokon a hallgatók felkészültsége ezen a téren elmarad a gazdasági szakokhoz képest. Olyan intézményekben, ahol magas a jelentkezési arány, ott a nyelvvizsga alapkövetelmény.

Máshol viszont – jellemzően a kisebb, vidéki intézményekben (pl. a Kodolányi János Főiskolán, a Dunaujvárosi Főiskolán és a Kecskeméti Főiskolán) – az intézmény a kiutazást sokkal inkább a nyelvtanulás eszközeként szeretné alkalmazni, és úgy gondolják, hogy a nyelvvizsga-követelmény akadályozó tényezőt jelenthet a jelentkezésnél.

„Ha kikötés lenne a nyelvvizsga megléte, 4-5 hallgatót tudnék utaztatni. Tehát hogy kinézzé magából, hogy kint helyt tud állni... Egyébként egyre többnek van meg már a nyelvvizsgálója, a jövő évi jelentkezőknek majdnem a felének megvan, de ez egy új jelenség” (Kecskeméti Főiskola).

Ahol van rá kapacitás, ott a nyelvtudást a pályázási folyamat során személyes meghallgatásokon is felmérik.

A megkérdezettek tapasztalatai alapján nagyon ritkán fordul elő, hogy egy hallgató a nyelvtudás hiánya miatt nem tudja külföldön elvégezni tantárgyait. Állításuk szerint azok a hallgatók, akik nem rendelkeznek megfelelő nyelvtudással, nem adják be jelentkezésüket, vagy a pályázási folyamat során kiszűrik őket, mert nem felelnek meg a minimum elvárásoknak, vagy a meghallgatás során kiderül, hogy nem tudnak kellően kommunikálni az adott idegen nyelven.

„A hallgatók nyelvtudása változó, de olyan még nem volt, hogy valaki azért dobta be a törülközőt, mert akadályozta a nyelvtudás hiánya” (Kodolányi János Főiskola).

A nyelvi felkészültség javítására tett törekvések közt említették a tanrendbe beépített idegen nyelvű tárgyakat, a külföldről érkező hallgatókkal közösen felvehető kurzusokat, de volt olyan intézmény, ahol egyedi kezdeményezésként külföldi partneregyetemekkel közösen indítottak szabadon felvehető kurzusokat.

Példaként említhető a Kodolányi János Főiskola, amely ilyen kezdeményezésként indított olyan kurzusokat, ahol hallgatók a külföldi intézmény hallgatóival készítettek közös projektmunkákat. A kurzus részét képezi a partneregyetemen töltött kététes külföldi út is. Azoknál az intézményeknél, ahol jelenleg elérhetőek ilyen jellegű programok, ott a visszajelzések alapján nagy népszerűségnek örvendenek a hazai hallgatók körében, és egyre nő a jelentkezők száma.

Az intézmények munkatársai fontosnak tartják a hallgatók nyelvi felkészültségét, azonban a legtöbb esetben nem indítanak külön nyelvi felkészítőt. A legtöbb egyetemen és főiskolán a hallgatóknak lehetőségük van szabadon választható tárgyként nyelvi kurzust felvenni, azonban sok esetben úgy érzik, hogy

nem érdeklődnek kellően a lehetőségek iránt, további programok kialakításához pedig nem elegendők a rendelkezésre álló pénzügyi erőforrások.

„Nincs konkrét nyelvi felkészítő, de ha valaki be szeretne ülni egy nyelvórára, akkor nem lenne akadálya, de szerintem a hallgatók ebbe gyakran nem gondolnak bele. Nem próbálnak célzottan gondolkodni, vagy nem mernek aktívak lenni” (PPKE).

A személyes és interkulturális felkészültség elősegítésére rendszeresen tartanak tájékoztatókat a külföldi tapasztalatszerzés lehetőségeiről, amelynek során a nemzetközi koordinátorok válaszolnak a hallgatók kérdéseire, és tanácsaikkal segítik a nemzetközi mobilitásra való felkészülést. Emellett a népszerű kezdeményezések között szerepelnek az intézmények által rendezett nemzetközi hetek, külügyi börszék, melyek keretében külföldi hallgatók és olyan magyar hallgatók tartanak előadásokat, akik korábban voltak külföldön. Itt lehetőségük van a résztvevőknek jobban megismerkedni az idegen kultúrákkal, illetve első kézből ismerhetik meg azok tapasztalatait, akik korábban már részt vettek nemzetközi mobilitási programokon.

Az interkulturális felkészülést elősegítő kurzusok, tréningek nem jellemzőek, bár több helyen is vannak már kezdeményezések ilyen jellegű programokra.

Az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kara a kiutazó Erasmus hallgatók számára nyújt lehetőséget arra, hogy zárt, labor körülmények között megtapasztalják azokat a lehetséges problémákat, hatásokat, amelyek a kinn tartózkodás során érhetik őket.

Emellett a Széchenyi István Egyetemen is volt alkalomszerűen példa interkulturális kurzus tartására, amelyről pozitívak voltak a visszajelzések: interjúalanyunk elmondása szerint, akik részt vettek a felkészítésen, hamarabb megértették a rájuk váró adminisztratív teendőket, nyitottabbnak mutatkoztak ezek iránt. A tréning alapvetően három téma köré szerveződött: érzékenyítés a nemzetközi tapasztalatszerzés iránt, adminisztratív teendők, nyelvi rész (szakszavak megismerése).

A Pécsi Tudományegyetemen és a Kecskeméti Főiskolán is szervezik interkulturális felkészítő program elindítását, bár erről még nem tudtak részletes információkat nyújtani.

Ahol a külföldi hallgatók beilleszkedését segítő mentorprogramok is rendelkezésre állnak, ott sok esetben a magyar hallgatók kiutazás előtt mentorként fejleszthetik nyelvtudásukat, és bővíthetik nemzetközi tapasztalataikat. Ennek a programnak a keretében a hallgatók feladata a külföldről érkező ösztöndíjasokat fogadni, támogatni és segíteni őket a beilleszkedésben. A mentorprogramban való részvétel plusz pontot is érhet a pályázás során, tovább ösztönözve a részvételt.

A hallgatók tapasztalatainak mérése

A visszaérkező hallgatók tapasztalatainak begyűjtése a legtöbb esetben a Tempus Közalapítvány által készített online kérdőív formájában történik. A kérdőív alkalmazása mellett előfordul, hogy az intézmények külön kérnek egy részletes beszámolót, amely arra szolgál, hogy a később ugyanabba az országba utazó hallgatók tájékozódni tudjanak az ottani árakról, lehetőségekről, esetleges nehézségekről. Egyéb módszert ritkán alkalmaznak, mivel a válaszok szisztematikus begyűjtésére és elemzésére nincs kapacitása a nemzetközi irodáknak. Azonban több helyen is vannak kezdeményezések a hallgatói vélemények interaktív bemutatására, például blogokon keresztül, ahol nem csupán a szöveges információkat osztogatják meg a hazaérkező ösztöndíjasok, hanem képekkel és videókkal is gazdagíthatják a tartalmat. A megkérdezettek reményei szerint ezekkel az eszközökkel jobban felkelthető az érdeklődés a nemzetközi ösztöndíjak iránt. Egyéb forrást jelent még a hallgatókkal folytatott informális beszélgetés hazatértük

után, (erre elsősorban a kevesebb hallgatót kiküldő intézményekben van kapacitás), vagy a már említett külügyi börzék, ahol részletesen beszámolnak az élményeikről.

A hallgatói visszajelzések alapján több esetben is történtek változtatások az intézmények nemzetközi mobilitási tevékenységében. Jellemző példa volt, hogy a partnerintézményekről érkező információk alapján döntöttek a kétoldalú szerződések meghosszabbításáról, de előfordult, hogy a hallgatók igényei szerint új partnerszerződéseket is kötöttek. A hallgatói véleményeknek köszönhetően érezhető az is, hogy egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek az intézmények az online kommunikációra és az interaktív internetes felületek alkalmazására (blogok, Facebook). Emellett viszont volt, aki megjegyezte, hogy óvatosság ezekkel az eszközökkel, mivel a közösségi oldalak a hivatalos ügyek intézése és a személyes adatok védelme szempontjából sem megfelelőek.

Megkérdeztük, hogy a hallgatók – beszámolóik alapján – jellemzően milyen élményekkel, tapasztalatokkal érkeznek haza. A visszajelzések többnyire pozitívak voltak. Elsőként szokták említeni, hogy milyen barátságosak voltak az ország lakói, valamint hogy sok baráti kapcsolatra tettek szert. Gyakran hangzott el, hogy szakmailag is fejlődtek, mivel új módszertanokat ismertek meg, más látószögéből tanulhatták szakmájukat. Emellett új kultúrákat ismerhettek meg, önállósodtak, megnyíltak, aktívabbak lettek.

A megkérdezett intézményi koordinátorok saját tapasztalatuk alapján is arról számoltak be, hogy a hallgatók nagy változáson estek át. Magabiztosabbak, önállóbbak, nyitottabbak lettek. Az is észrevehető rajtuk, hogy sok esetben aktívabban részt vesznek az intézmény életében, fejlődnek szakmailag, és sokkal inkább tisztában vannak céljaikkal, jövőbeli elképzeléseikkel.

Az utazással kapcsolatos negatívumok és nehézségek az esetek döntő többségében nem az idegen kultúrával, a beilleszkedéssel kapcsolatosak, sokkal inkább a lakáskereséssel, tárgyfelvétellel vagy a külföldi intézménnyel.

Az intézmények munkatársai úgy érzik, hogy egyre több olyan esetben kérnek segítséget a hallgatók, mikor elvárt lenne, hogy saját maguk járjanak utána az információknak.

„Egyre több segítséget kell nyújtani olyan dolgokban, amiről úgy gondolnánk, hogy a hallgató magától meg tudja csinálni, mert felnőtt ember” (Kodolányi János Főiskola). A legjellemzőbb ilyen példa a szálláshelyek felmérése. A problémák abból eredhetnek, hogy a hallgatók későn kezdenek neki a lakáskeresésnek, lemaradnak a kollégiumi helyekről, és nem találnak megfelelő szállást. Kirívó esetekben a kiutazás után derül ki, hogy gond van a szállással, de ezeket a problémákat a többségnek sikerül megoldania.

A másik jellemző nehézség a külföldön végzett tárgyak felvételével, a kurzusok elvégzésével és itthoni elfogadtatásával kapcsolatos. Ennek több okát is említették az intézményi koordinátorok. Gyakran fordul elő, hogy a hallgatók nem járnak kellően utána annak, hogy milyen tárgyak lesznek elérhetőek a külföldi egyetemen, így előfordul, hogy amit előzetesen kiválasztottak, végül nem indul el. Figyelmetlenségéből történhet meg az is, hogy a kint elvégzett kurzust később itthon nem tudják elfogadtatni, mivel az nem felel meg a kreditbeszámításhoz szükséges feltételeknek. Ilyen problémák azonban nemcsak a hallgatók figyelmetlenségéből származtak, hanem több esetben a külföldi intézmény pontatlan tájékoztatása miatt. Példaként említette az egyik nemzetközi iroda igazgatója egy Spanyolországba utazó hallgató esetét, aki angol nyelvű képzésre jelentkezett, de csak a kiérkezés után derült ki, hogy a korábban angolul is meghirdetett kurzusok csak katalán nyelven végezhetőek el.

A tárgyak elfogadtatásával kapcsolatban volt olyan, aki a hazai tanárok rugalmatlanságát tartotta akadálynak. Ez olyan esetekben jelenik meg, amikor az oktatók nem fogadják el a külföldön elvégzett tár-

gyakat, vagy nem engedélyezik, hogy az itthoni tárgyakat a kiutazók egyéni tanrendben végezzék el. Nehézséget okozhat bizonyos esetekben az is, ha a hallgatónak a külföldi és hazai intézményben is vizsgáznia kell a félév végén.

Az említett akadályok ellenére a megkérdezettek szerint a kinntartózkodásról a hallgatók túlnyomó többsége pozitívan számol be. Kevesen beszélnek kifejezetten rossz élményekről és csak ritka esetekben vannak olyan problémák, melyeket nem sikerül megoldani.

B. KVANTITATÍV KUTATÁS

1. A kvantitatív kutatás módszertana

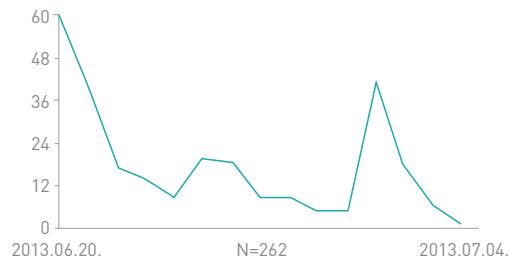
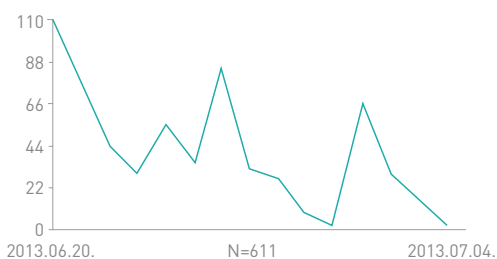
A kvantitatív kutatás során online kérdőíves megkérdezést alkalmaztunk, melyet azon magyar hallgatók email címére továbbítottunk – a Tempus Közalapítvány segítségével az egyetemi/főiskolai koordinátorokon keresztül –, akik az elmúlt három évben mobilitási ösztöndíjjal külföldi részképzésen vagy szakmai gyakorlaton vettek részt, vagy a következő évben fognak kiutazni. A kérdőív tervezése során támaszkodtunk a Balassi Intézet kutatási tanulmányainak eredményeire.

A felmérés 2013. június 20. és július 4. között két kiküldési hullámban zajlott. A kérdőív kitöltése kb. 20 percet vett igénybe.

Az adatokat az SPSS.20. statisztikai programcsomag segítségével elemeztük. A külföldi tanulmányokról/szakmai gyakorlatról már hazaérkezett hallgatóktól és a közeljövőben kiutazó ösztöndíjasoktól beérkező kérdőívek napi megoszlását a következő két ábra mutatja be.

1. ábra: Az online kérdőívek napi visszaérkezési megoszlása – hazaérkezett ösztöndíjasok

2. ábra: Az online kérdőívek napi visszaérkezési megoszlása – kiutazó ösztöndíjasok

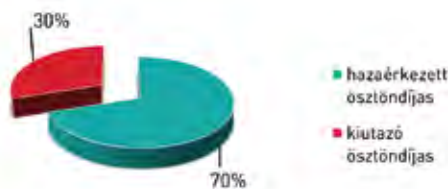

1. Balassi Intézet (2013): A kétirányú mobilitást ösztönző Campus Hungary Program támogatása: a kiutazott magyar hallgatók pályakövetése, valamint elégedettségének és kompetenciafejlődésének mérése, Eu-Synergon Kft

A minta végleges elemszáma összesen 873 fő, ebből hazaérkezett ösztöndíjas 611 fő, kiutazó ösztöndíjas 262 fő.

3. ábra: A minta összetétele az ösztöndíjas hallgató típusa szerint

N=873

2. A minta demográfiai és oktatásdemográfiai jellemzői

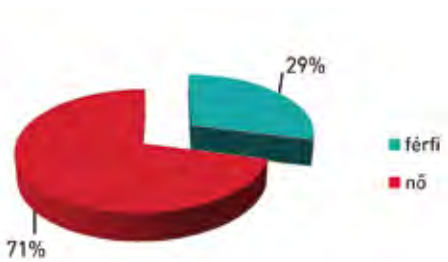
2.1. A válaszadók neme, életkora

A mintában a férfi-nő megoszlás eltolódik a női válaszadók irányába, a válaszadók 29%a férfi, 71%-a nő. Ez az arány a hazaérkezett hallgatók körében 30-70%, a kiutazó hallgatók esetében pedig 26-74%.

A kérdőívet kitöltők átlagos életkora 23,8 év (szórás 3,06, terjedelem: 19-45 év, módusz és medián 23 év), a válaszadók 90%a 20-27 éves.

Az alapképzésben részt vevő diákok átlagéletkora 22,6 év, a mesterképzésre járó hallgatóké 24,8 év, az osztatlan képzésben résztvevőké 24,6 év, a PhD. hallgatóké 27,7 év.

4. ábra: A válaszadók neme

N=873

2.2. A válaszadók anyagi helyzete a többi hallgatóhoz viszonyítva

A hallgatók 42%-a átlagosnak ítéli meg saját pénzügyi helyzetét diaktársaiéhoz képest. A két szélső kategóriára (átlagnál jóval kedvezőtlenebb és jóval kedvezőbb anyagi helyzet) vonatkozóan kaptuk a legalacsonyabb arányokat (8, illetve 5%), az átlagos körüli két középső kategória (átlagnál kicsit kedvezőtlenebb, illetve kicsit kedvezőbb anyagi helyzet) pedig közepes arányt mutat (23 és 22%).

1. táblázat: A válaszadók pénzügyi helyzete a többi hallgatóhoz képest

„Hogyan értékeled saját pénzügyi helyzetedet hallgatótársaidéhoz képest?”	N=873 100%
Átlagnál jóval kedvezőtlenebb	8
Átlagnál kicsit kedvezőtlenebb	23
Átlagos	42
Átlagosnál kicsit kedvezőbb	22
Átlagosnál jóval kedvezőbb	5

A közép-magyarországi régióban az átlagosnál kicsit vagy jóval kedvezőbbnek érzékeli helyzetét a hallgatók 29%-a, míg a konvergencia régiókban csak 22%-a. Az átlagos kategóriát a közép-magyarországi régióban 38%, a konvergencia régiókban 49% jelölte. A két alsó kategóriában hasonlóak a megoszlások a régiók között.

Intézményi eltérések is megfigyelhetők, a mintában a BCE hallgatói között szignifikánsan több az átlagosnál jóval kedvezőbb anyagi helyzetű hallgató (12% vs. teljes minta 5%), a Nyugat-magyarországi Egyetemen az átlagos pénzügyi jóléttel rendelkező (62% vs. teljes minta 42%), a Képzőművészeti Egyetemen pedig az átlagosnál jóval kedvezőtlenebb helyzetű diák (21% vs. teljes minta 8%).

2.3. A válaszadók önbizalma a többi hallgatóhoz viszonyítva

Önbizalmát illetően a hallgatók jó része (69%-a) az átlagos, illetve az átlagosnál kicsit magasabb kategóriát jelölte meg, átlag alattinak érzékeli önbizalmát a megkérdezettek 22%-a.

2. táblázat: A válaszadók önbizalma a többi hallgatóhoz képest

„Hogyan értékeled saját önbizalmadat hallgatótársaidéhoz képest?”	N=873 100%
Átlagnál jóval alacsonyabb	4
Átlagnál kicsit alacsonyabb	18
Átlagos	40
Átlagosnál kicsit magasabb	29
Átlagosnál jóval magasabb	9

A férfiak jóval nagyobb önértékeléssel rendelkeznek, mint a nők, 50%-uk az átlagnál valamivel vagy jóval nagyobb önbizalomszintet jelölt meg, míg a nőknek csak 33%-a érzékelté így saját önbizalmát hallgatótársaiéhoz képest.

Szignifikáns kapcsolat van az önbizalom és a pénzügyi helyzet között, a nagyon alacsony anyagi helyzetűek alacsonyabb önbizalom-kategóriát regisztráltak, míg a legjobb anyagi helyzetben lévők nagyobb önbizalommal rendelkeznek.

A hazaérkezett hallgatók önbizalma magasabb, mint a kiutazóké, a már hazatért ösztöndíjasok 40%-a jelölte önbizalmát átlagosnál kicsit vagy jóval nagyobbának, míg a kiutazóknak csak 32%-a.

2.4. A válaszadók tanulmányi eredményei

A hallgatók kicsit több mint fele jó tanulónak vallja magát, 35%-a pedig a legjobbak közöttinek. Közepes tanuló a válaszadók 12%-a.

3. táblázat: A válaszadók tanulmányi eredménye a többi hallgatóhoz képest

„Milyen tanulónak tartod magad az egyetemen/főiskolán?”	N=873 100%
Gyengébb tanulónak számítok	,5
Közepes tanulónak számítok	12
Jó tanuló vagyok, de nem vagyok a legjobbak között	52
A legjobb tanulók között vagyok	35,5

A magasabb önbizalomszinttel rendelkezők jobb tanulónak tartják magukat az átlagosnál (vagy úgy is értelmezhetjük, hogy a jobb tanulók magasabb önértékeléssel rendelkeznek).

A művészeti képzésben többen (53%), a gazdasági képzésben pedig kevesebben (28%) értékelik magukat a legjobb tanulók közé tartozónak, mint a minta egészében.

A mesterképzésben szignifikánsan több (42% vs. teljes minta 35%) a magát legjobb tanulók közé, az alapképzésben pedig a közepes tanulók közé soroló (15% vs. teljes minta 12%) válaszadó.

2.5. A válaszadók felsőoktatási intézménye

Mintánkban 30 felsőoktatási intézmény hallgatóinak válaszai szerepelnek, a legnagyobb arányban (50 fő vagy e felett) az ELTE, BCE, BGF, OE, PTE, és a SZTE hallgatói részesednek a mintából.

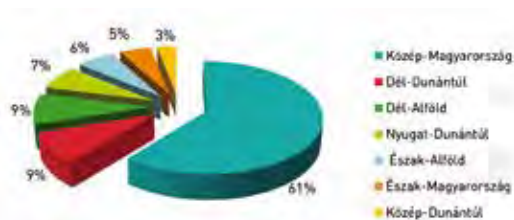
4. táblázat: A válaszadók aránya az egyes felsőoktatási intézményekben

„Jelenleg melyik egyetem/főiskola hallgatója vagy Magyarországon?”	fő N=873	100%
Közép-Magyarország	533	61
Eötvös Lóránd Tudományegyetem	151	17
Budapesti Corvinus Egyetem	128	15
Budapesti Gazdasági Főiskola	77	9
Óbudai Egyetem	53	6
Semmelweis Egyetem	37	4
Magyar Képzőművészeti Egyetem	29	3
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	21	2
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	15	2
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	9	1
Szent István Egyetem, Gödöllő	4	,5
Általános Vállalkozási Főiskola	2	,2
Közép-európai Egyetem (CEU),	1	,1
Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola	1	,1
Evangélikus Hittudományi Egyetem	1	,1
Gábor Dénes Főiskola	1	,1
Andrássy Egyetem	1	,1
Wekerle Sándor Üzleti Főiskola	1	,1
Sapientia SZHF	1	,1
Konvergencia régiók	340	39
Nyugat-Dunántúl	2	7
Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron	39	4
Széchenyi István Egyetem, Győr	23	3
Közép-Dunántúl	27	3
Pannon Egyetem, Veszprém	21	2
Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár	6	1
Dél-Dunántúl	77	9
Pécsi Tudományegyetem	71	8
Kaposvári Egyetem	6	1
Dél-Alföld	81	9
Szegedi Tudományegyetem	80	9

Eötvös József Főiskola, Baja	1	,1
Észak-Alföld	48	6
Debreceni Egyetem	48	6
Észak-Magyarország	45	5
Miskolci Egyetem	26	3
Eszterházy Károly Főiskola, Eger	17	2
Sárospataki Református Teológiai Akadémia	2	,2

A válaszadók 61 százalékban közép-magyarországi, 39%-ban konvergencia régióban található felsőoktatási intézményben tanulnak, az egyes konvergencia régiók aránya a mintában 3 és 9% közötti.

5. ábra: A válaszadók felsőoktatási intézménye régiók szerint

A férfiak és nők megoszlása a kitöltők között a legtöbb felsőoktatási intézményben a mintaarányokhoz hasonló, kivéve a SZT-en ahol a nők, az Óbudai, a Pannon és a SZIE pedig a férfiak száma felülreprezentált.

A minta arányaihoz képest – 70% hazaérkezett vs. 30% kiutazó ösztöndíjas – eltolódás van a kérdőívet kitöltők között több intézmény esetében is. A hazaérkezett hallgatók felülreprezentáltak a BGF-ről (80%), a SZE-ről (88%), az OE-ről (80%) és a NYME-ről (92%). A kiutazó hallgatók irányában van eltolódás a DE-ről (48%), a SZTE-ről (45%) és a MKE-ről (61%).

Ennek megfelelően valamivel magasabb a hazaérkezett hallgatók aránya (72% vs. 66%) a közép-magyarországi régióban, a kiutazóké pedig a konvergencia régiókban (34% vs. 27%).

2.6. A válaszadók tanulmányának fő területe

A válaszadók nagy része gazdaságtudományok, bölcsészettudományok, társadalom-, illetve műszaki tudományok területén tanul, ők teszik ki a minta 65 százalékát.

A bölcsészek között sok a germanisztika és anglisztika szakos, természettudomány területén a biológia szakos hallgató, társadalomtudományi területen a nemzetközi tanulmányok szakra járó diák. Gazdaságtudományok terén jellemző a mintában a nemzetközi gazdálkodás, a gazdálkodási és menedzsment, a turizmus-vendéglátás, valamint a marketing szak, művészeti képzésre járók között pedig a festőművész szak.

5. táblázat: A válaszadók tanulmányainak területe

„Milyen területen végzed tanulmányaidat itt-hon?”	fő N=873	100%
Gazdaságtudományok	225	26
Bölcsészettudományok	148	17
Társadalomtudomány	109	13
Műszaki tudományok	78	9
Művészeti képzés	59	7
Orvos- és egészségtudományok	56	6
Természettudományok	48	5
Jogi és igazgatási tudományok	46	5
Pedagógusképzés	39	5
Agrártudományok	27	3
Informatika	23	3
Sporttudományok	12	1
Teológia	3	,3

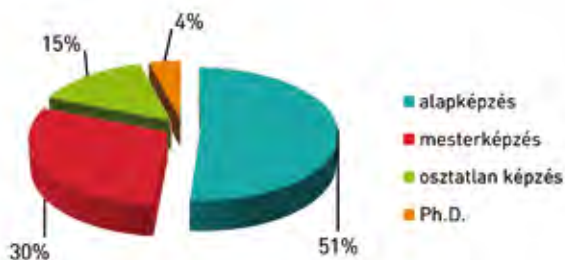
A sporttudományok, műszaki tudományok és az informatika területén tanulók között szignifikánsan több a férfi a mintában, a pedagógus- és a bölcsészettudományi képzésben pedig a nő.

A közép-magyarországi régióban több a társadalomtudományi, művészeti, informatikai és gazdasági területen tanuló válaszadó, a konvergencia régiókban pedig a bölcsészettudományi és pedagógusképzésben részt vevő.

2.7. A válaszadók képzési programjának szintje

A válaszadók fele (51%-a) alapképzés, közel harmada (30%) mesterképzés, 15%-a osztatlan képzés hallgatója, 4%-a pedig PhD hallgató.

6. ábra: A válaszadók képzési programjának szintje

N=873

Azokban az intézményekben, ahol megfelelő számú hallgató töltötte ki a kérdőívet, a következő mintamegoszlástól eltérő arányok figyelhetők meg:

- szignifikánsan több az alapképzéses hallgató: BGF (95%), NYME (69%), OE (89%), PE (76%)
- szignifikánsan több a mesterhallgató: BCE (58%)
- szignifikánsan több az osztatlan képzésben részt vevő hallgató: SE (49%), Szegedi TE. (30%), MKE (86%)
- szignifikánsan több a PhD. hallgató: ELTE (8%).

A közép-dunántúli régióban a mintához képest nagyobb létszámban vannak jelen az alapképzésre járók (78%), a Dél-Alföldön pedig az osztatlan képzés résztvevői (30%).

Nagyobb az alapképzésben tanuló diákok aránya a gazdasági (61%) és bölcsészettudományi (64%) szakterületeken, a mesterszakon tanuló diákoké pedig a társadalomtudományokban (44%).

A művészeti, orvostudományi és jogtudományi képzésterületeken természetesen felülreprezentált az osztatlan képzés keretében tanulók aránya.

2.8. A válaszadók előzetes külföldi tapasztalatai

A kiutazó ösztöndíjasok zömének, 78%-ának a leghosszabb külföldi tapasztalata egy hónap vagy annál rövidebb idő. (Ez az arány nem meglepő, hiszen 85%-uknak ez lesz az első alkalom, hogy külföldre utazik mobilitási ösztöndíjjal, lásd 2.10 fejezet, 8. sz. táblázat). Természetesen ez a hazaérkezett hallgatók esetében másképp alakul, náluk a 2-3 hónaptól nagyjából egy évig terjedő időszak a leggyakoribb, 80%-uk e kategóriákat jelölte meg. Ebből 52%-uk a tipikus, standard féléves ösztöndíjas időtartamot töltötte külföldi országban.

6. táblázat: A hazaérkezett és a kiutazó ösztöndíjas hallgatók külföldi tapasztalatai

„Mennyi volt a leghosszabb idő, amit (bármilyen célból) külföldön töltöttél?”	egész minta N=873 100%	hazaérkezett ösztöndíjas N=611 100%	kiutazó ösztöndíjas N=262 100%
Egy hétnél kevesebb	3	0	9
Egy-két hét	20	8	50
Nagyjából egy hónap	8	3	19
2-3 hónap	11	12	8
Nagyjából fél év	39	52	8
Nagyjából egy év	12	15	5
Több mint egy év	7	10	1

Ezek az egyértelmű eltérések a következő, 7. sz. táblázatban is láthatóak, a külföldi tapasztalatok típusára vonatkozóan. A hazaérkezettek között a felsőoktatásban eltöltött több hónapnyi idő, emellett a közeli külföldi barát és a szakmai gyakorlat szerepeltek magasabb említésszámmal (a kérdésre több választ is adhattak a megkérdezettek).

A megkérdezettek 21%-ának volt már párkapcsolata külföldivel, illetve rövid tanulmányúton vett részt. A kiutazók között a leggyakoribb típusú tapasztalat a közeli külföldi barát, a rövid tanulmányút, illetve a külföldi családtag.

7. táblázat: A hazaérkezett és a kiutazó ösztöndíjas hallgatók külföldi tapasztalatainak típusa (több válasz adható)

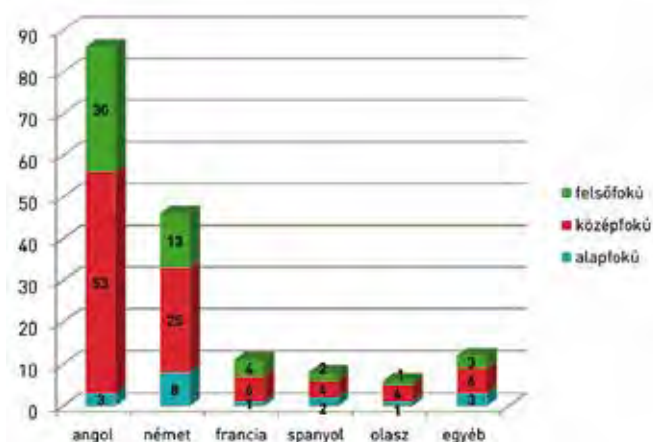
„Milyen típusú külföldi tapasztalatod van?”	hazaérkezett ösztöndíjas fő (százalék) N=611	kiutazó ösztöndíjas fő (százalék) N=262
Felsőoktatásban több hónap tanulás	401 (65%)	22 (8%)
Közeli külföldi barát	208 (34%)	107 (41%)
Szakmai gyakorlat	161 (27%)	19 (7%)
Rövid (néhány hetes) tanulmányút	134 (22%)	91 (35%)
Párkapcsolat külföldivel	131 (21%)	24 (9%)
Konferencia, workshop	102 (17%)	35 (13%)
Egyéb tanulmány külföldön	88 (14%)	22 (8%)
Külföldi családtag	84 (14%)	66 (25%)
2 hónapnál hosszabb turistaút	65 (11%)	21 (8%)
Nyári egyetem	50 (8%)	17 (6%)
Középiskolában több hónap tanulás	23 (4%)	14 (5%)
Egy teljes diplomát adó képzés	16 (3%)	2 (1%)

2.9. A válaszadók nyelvtudása

Angol nyelvből a válaszadók 86%-ának, németből 46%-ának, francia nyelvből 11, spanyolból 8, olaszból 6, egyéb nyelvből 12%-ának van valamilyen szintű nyelvvizsgája.

Angol és német nyelvből legjellemzőbb a középfokú nyelvvizsga.

7. ábra: A válaszadók nyelvtudása a nyelvvizsga szintje szerint

N=873

A már hazaérkezett hallgatók esetében az angol nyelvtudás – nyelvvizsgával mérhető – magasabb szintje észlelhető, 32%-nak van felsőfokú nyelvvizsgálója, míg a most kiutazók között csak 24%-nak.

A BCE-n szignifikánsan magasabb (54%-os) a felsőfokú, a Nyugat-magyarországi Egyetemen a középfokú (59%) angol nyelvvizsgálóval rendelkezők aránya, mint a többi intézményben.

A német nyelvvizsgálóval rendelkezők között nem találtunk ilyen jellegű szignifikáns eltéréseket, kivéve, hogy nők nagyobb arányban jelölték azt, hogy felsőfokú német nyelvvizsgájuk van, mint a férfiak (15%-uk rendelkezik felsőfokú német nyelvvizsgálóval, míg a férfiaknak csak 8%-a).

2.10. A válaszadók külföldi tanulmányainak/szakmai gyakorlatának gyakorisága, időtartama, ideje és helye

A hallgatók jelentős részének (81%-nak) a szóban forgó mobilitási ösztöndíja volt/lesz az első ilyen alkalom, 14%-uk töltött/tölt majd külföldön második alkalommal tanulmányi vagy szakmai gyakorlatos időszakot, és csak 5 százalék tette/teszi ezt harmadik vagy ennél többedik alkalommal.

8. táblázat: A válaszadók külföldi tanulmányi ösztöndíjas /szakmai gyakorlatos időszakának gyakorisága

„Hányadik alkalommal tanulsz (tanultál)/végzel (végeztél) szakmai gyakorlatot külföldön”	N=873 100%	hazaérkezett ösztöndíjas N=611 100%	kiutazó ösztöndíjas N=262 100%
Ez (volt/lesz) az első alkalom	81	79	85
2. alkalom	14	15	12
3. vagy többedik alkalom	5	6	3

A legjobb és az átlagosnál kicsit jobb anyagi helyzetben lévők szignifikánsan magasabb számban jelölték, hogy 3. vagy többedik alkalommal vesznek részt mobilitási ösztöndíjjal külföldi úton (15% és 8% vs. egész minta 5%). Emellett a PhD hallgatók is gyakrabban utaztak már ösztöndíjjal külföldre, 22%-uk jelölte, hogy három vagy háromnál több alkalommal járt ily módon külföldön.

Az alapszakosok nagyobb részének (88%-ának) most volt vagy lesz először ilyen lehetősége, a mesterzakosok 26%-a már másodszor vagy többedik alkalommal kapott/kap ilyen ösztöndíjat.

A BCE-n az átlagnál jellemzőbb a 2. alkalom, a SE-en a 3. vagy többedik alkalom megjelölése választéknént.

A legjellemzőbb a 4-5 hónapos kint tartózkodás, 63 százalék ezt az időtartamot jelölte meg a kérdésre adott válaszában. 10 hónapnál hosszabb ösztöndíjas időszakot töltött hallgató nincs a mintában. Fél évet a hallgatók 15%-a, 7-10 hónap közötti időszakot 8%-a, 2-3 hónapot pedig 11%-a töltött/vagy szándékozik kint tölteni.

9. táblázat: A válaszadók külföldi tanulmányi ösztöndíjas /szakmai gyakorlatos időszakának időtartama

„Mennyi ideig tartott/fog tartani legutóbbi/legközelebbi tanulmányi ösztöndíjas/szakmai gyakorlatos időszakod?”	N=873 100%
1 hónap vagy annál kevesebb	3
2-3 hónap	11
4-5 hónap	63
6 hónap	15
7-8 vagy 9-10 hónap	8
11-12 hónap	0
Több mint 12 hónap	0

A képzési szint szerinti eltérésekről elmondható, hogy a PhD. hallgatók általában rövidebb időt töltenek külföldön, 21%-uk 1 hónapos vagy annál rövidebb ösztöndíjas időszakot jelölt meg, a mintában ez az arány csak 3%. Az osztatlan képzésre járó hallgatóknál a 2-3 hónapos ösztöndíj a jellemzőbb, a bachelor hallgatók esetében pedig kevésbé gyakori a 7 hónapos vagy annál hosszabb külföldi tartózkodás (5%, míg a többi típusú képzésnél ez az arány 10-15%).

Az intézményi szintű szignifikáns különbségek azt mutatják, hogy a 2-3 hónapos kint tartózkodás a Semmelweis Egyetemen (ennek megfelelően az orvostudományi területen) (36%) és a Magyar Képzőművészeti Egyetemen (ennek megfelelően a művészeti képzésben) (35%) jellemzőbb. A Semmelweisen kevésbé szokásos a 4-5 hónapos (41%) külföldi út, mint a többi intézményben.

A pedagógusképzésben a 4-5 hónapos külföldi ösztöndíjasok aránya magasabb (80%-os a minta 63%-os arányához képest), a műszaki tudományok és a jogtudományok területén tanulók pedig a minta egészéhez képest gyakrabban (27%, illetve 28%) tartózkodnak 6 hónapos ösztöndíjjal külföldön.

A közép-magyarországi régióban valamivel magasabb (69%-os) azoknak az aránya, akik fél évet töltenek kint.

A következő táblázat bemutatja a félévenkénti megoszlásokat arra vonatkozóan, hogy melyik félévben és milyen típusú ösztöndíjjal voltak külföldön a válaszadók.

10. táblázat: A válaszadók külföldi tanulmányi ösztöndíjas /szakmai gyakorlatos időszakának ideje (több válasz is adható)

szemeszter	hazaérkezett ösztöndíjas N=611		kiutazó ösztöndíjas N=262	
	tanulmányi ösztöndíj fő	szakmai gyakorlat fő	tanulmányi ösztöndíj fő	szakmai gyakorlat fő
Egyikben sem	91 (15%)	446 (73%)	22 (8%)	214 (82%)
2010 tavasz	26 (4%)	10 (2%)	-	-
2010 ősz	54 (9%)	19 (3%)	-	-
2011 tavasz	57 (9%)	12 (2%)	-	-
2011 ősz	78 (13%)	16 (3%)	-	-

2012 tavasz	81 (13%)	34 (6%)	-	-
2012 ősz	164 (27%)	51 (8%)	-	-
2013 tavasz	160 (26%)	45 (7%)	8 (3%)	7 (3%)
2013 ősz	-	-	183 (70%)	28 (11%)
2014 tavasz	-	-	66 (25%)	16 (6%)

A megkérdezettek 35 országot jelöltek meg fogadó országgént. 10 országra vonatkozóan találtunk nagyobb számú válaszadót a mintában, a hallgatók háromnegyede (77%-a) ebben a 10 országban töltött vagy fog tölteni mobilitási ösztöndíjjal szakmai gyakorlatos vagy tanulmányi időszakot. (A további elemzésekben ezt a 10 országot tudjuk statisztikailag elfogadható módon elemezni). Németországba kiemelkedően magas arányban utaztak/utaznak a minta alanyai (23%), a többi 9 főbb célországra vonatkozóan 4-9%-os megoszlások jellemzőek.

Emellett 25 ország 1-3%-os arányban van jelen fogadó országgént a mintában.

11. táblázat: A válaszadók külföldi tanulmányi ösztöndíjas/szakmai gyakorlatos időszakának helye

fogadó ország	N=873 100%
Németország	23
Franciaország	9
Spanyolország	8
Ausztria	7
Finnország	6
Hollandia	6
Olaszország	6
Belgium	4
Egyesült Királyság	4
Lengyelország	4
Portugália, Törökország	3-3%
Csehország, Észtország, Svédország	2-2-2%
Dánia, Görögország, Írország, Norvégia, Románia, Svájc, Szlovákia, Szlovénia	1-1%
Bulgária, Ciprus, Horvátország, Korea	összesen 8%
Lettország, Litvánia, Luxemburg, Málta, Mexikó, Monaco, Oroszország, USA	kevesebb, mint 1-1%, összesen 3%

A további elemzésekben tehát csak azokat az országokat vizsgáltuk meg, amelyekbe a minta több mint 5%-a utazott (táblázat első 10 ország).

Bizonyos célországok jellemzőbbek egyes intézményekben, mint a minta egészében:

- Ausztria: Nyugat-Magyarországi Egyetem, Debreceni Egyetem
- Franciaország: BCE, BGF
- Spanyolország: BGF, Nyugat-Magyarországi Egyetem
- Olaszország: Szegedi Tudományegyetem
- Németország: Óbudai Egyetem

Holland és francia fogadóintézmény megjelölése gyakoribb a közép-magyarországi régió hallgatói körében, ausztriai pedig a konvergencia régiókban.

Az alapképzéses hallgatók között jellemzőbb a holland fogadóintézmény, az osztatlan képzések között a lengyelországi.

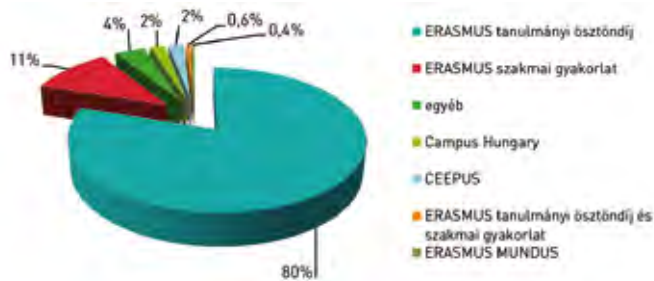
A magukat az átlagosnál rosszabb anyagi helyzetűnek kategorizáló hallgatók között szignifikánsabb több a Németországba és a Belgiumba kiutazó, a legjobb pénzügyi helyzetű kategóriába sorolók között pedig a Spanyolországba utazó.

2.11. A válaszadók külföldi ösztöndíjának típusa

A mintában szereplők túlnyomó többsége (91%) ERASMUS ösztöndíj igénybe vételével járt/vagy fog járni külföldön, 80%-uk tanulmányi ösztöndíj, 11%-uk pedig szakmai gyakorlat keretében.

2-2 százalék jelölte a Campus Hungary és a CEEPUS ösztöndíjat, 4 százalék egyéb ösztöndíjat (pl. MÖB, DAAD, Velux, Archimedes), elenyésző számban pedig Erasmus Mundus vagy Erasmus tanulmányi ösztöndíj és szakmai gyakorlatot együttesen.

8. ábra: A válaszadók mobilitási ösztöndíjának típusa

N=873

A kiutazó hallgatók között nagyobb arányban vannak a szakmai gyakorlatot megjelölők, mint a hazaérkezettek között (13 vs. 7%).

3. Interkulturális attitűdök

A válaszadók interkulturális attitűdjeit 23 állítás keretében, 7 fokozatú szemantikus differenciálskálával vizsgáltuk. Az állítások kiválasztásakor korábban már tesztelt, validált skálát, az Intercultoolt használtuk.

Az elemzés során megvizsgáltuk az egyes állításokra kapott mintaátlagot, emellett külön figyelmet fordítottunk a hazaérkezett és a kiutazó ösztöndíjasok attitűdjei közötti eltérésekre (melyeket a táblázatban kiemeléssel szemléltetünk).

A legmagasabb átlagot a 23 állítás közül az „Úgy érzem, hogy a helyek, amiket meglátogatok, a nyelv-

vek, amiket beszélek, új szempontokat adnak ahhoz, aki én vagyok” állításra kaptuk, a 7-es skálán 6,18-as értékkel. Emellett magas (5 feletti) átlagértéket mutatnak azok az állítások, melyek arról szólnak, hogy a hallgatók nem bánják, ha új hiedelmeket, új nézőpontokat, új helyeket ismernek meg, nyitottak a bonyolultabb feladatokra, új kihívásokra.

3 alatti átlagot mértünk azokat az állításokat illetően, melyek zártágot foglalnak magukban a homoszexuálisokra, a konfliktusos interkulturális kommunikációra és a rossz helyzetek pozitív szempontú megvizsgálására vonatkozóan.

Természetesen sok különbséget észlelhetünk a kiutazó hallgatók és a már visszatért diákok attitűdjei között. A már hazaérkezett hallgatók a kiutazás előtt álló hallgatóknál szignifikánsan nagyobb arányban értettek egyet azzal, hogy nem bánják, ha meg kell változtatniuk a saját kultúrájukról kialakult képet, illetve ha egy hely eltér attól, amit előre elképzelték róla.

Ezzel szemben a kiutazás előtt állók világképe kevésbé érzékeli a kulturális különbségeket, jobban egyetértenek azzal, hogy mivel mindannyian emberi lények vagyunk, képesek vagyunk ugyanúgy gondolkodni, a józan ész a világon mindenhol ugyanazt diktálja, és a testbeszéd mindenhol hasonló.

A bizonytalanabb viselkedés, a félnétség, az aggodás és a külföldön az otthonihoz hasonló helyek keresése is rájuk jellemzőbb, a külföldről már hazatértek ezen állításokra adott válaszaik alapján magabiztosabbnak tűnnek.

Emellett az interkulturális kommunikáció konfliktus esetén való berekesztése szintén inkább a kiutazás előtt állók választott stratégiája, a hazaérkezettek kevésbé értenek egyet ezen állítással.

A fentiek bizonyítják azt, hogy a nyitottság, az interkulturális tanulási vágy és a kulturális különbségek észlelése jellemzőbb azokra, akik már ösztöndíjas külföldi tapasztalattal rendelkeznek.

12. táblázat: A válaszadók interkulturális attitűdjei – skálakérdések átlagai

állítások (7 fokozatú szemantikus differenciál skála)	minta átlag N=873	szórás	haza- érke- zettek N=611 átlag	kiuta- zók N=262 átlag
Úgy érzem, hogy a helyek, amiket meglátogatok, a nyelvek, amiket beszélek, új szempontokat adnak ahhoz, aki én vagyok.	6,18	1,59	6,23	6,06
Megvan a saját hitbéli meggyőződés, de nem bánom, ha új világnézeteknek vagyok kitéve, és új hiedelmekről tanulhatok.	5,88	1,37	5,86	5,94
Nem bánom, hogy vannak és voltak olyan események az életemben, amik arra készítettek, hogy megváltoztassam a kultúrámról alkotott képet.	5,61	1,38	5,72	5,34
Nem bánom, ha egy hely, ahol még soha nem jártam, nagyon különbözik attól, ahogyan elképzelttem.	5,45	1,39	5,53	5,29
Azt gondolom, hogy egy bonyolult feladat bármi másnál alkalmasabb arra, hogy tanuljak.	5,30	1,62	5,33	5,23
Amikor egy új, nehéz feladatot kapok, inkább a lehetőségekre gondolok, mint a veszélyekre.	5,27	1,38	5,30	5,18
Még ha az emberi test a világon mindenhol ugyanolyan is, az, ahogyan használjuk és gondolkodunk róla, nagyban különbözik.	5,05	1,87	4,95	5,27

Olyan emberekkel szeretek lenni a legjobban, akik ugyanúgy gondolkodnak, mint én, és az enyémhez hasonló az életstílusuk.	4,95	1,40	4,97	4,93
Mivel az én kultúráim szokásai a világon mindenhol elfogadottak, ezért nem okoz problémát, hogy hogyan üdvözljek külföldieket.	4,20	1,72	4,20	4,20
Nem szeretem, ha valaki túl közel akar jönni hozzám, mert ez a személyes terem megsértése.	4,14	1,72	4,08	4,26
Az, hogy egy multinacionális csapatban dolgozom, nem indokolja, hogy változtassak a beszédmódomon és az általában hatékony szervezésemem.	3,73	1,75	3,78	3,62
A józan ész a világon mindenhol ugyanazt diktálja.	3,64	1,93	3,54	3,88
Amikor bizonytalanság vesz körül, a legrosszabbat várom.	3,58	1,74	3,52	3,73
Irritál, ha informális stílusban kapok hivatalos üzeneteket. A hivatalos kommunikációt a megfelelő formális szabályok szerint kell bonyolítani.	3,56	1,94	3,57	3,55
Az a jó a testbeszédben, hogy mindenhol ugyanolyan.	3,51	2,00	3,44	3,66
Amikor külföldön vagyok, az olyan helyeken érzem magam a legjobban, amiket otthon is szeretek.	3,46	1,66	3,40	3,62
Mivel mindannyian emberi lények vagyunk, képesek vagyunk ugyanúgy gondolkozni.	3,36	1,85	3,30	3,51
Gyakran féltéken viselkedem akár egyszerűbb társas tevékenység során is.	3,35	1,78	3,28	3,52
Általában eléggé aggódom, amikor egy olyan országba utazom, aminek a kultúrája nagyon más, mint az enyém.	3,01	1,68	2,91	3,24
Stresszes számomra, amikor olyan értékekkel szembesülök, amelyek az enyémtől nagyon különböznek.	3,00	1,58	2,96	3,08
Nem szeretek homoszexuális emberekkel érintkezni.	2,55	1,85	2,56	2,52
Interkulturális helyzetekben be kell rekeszteni a kommunikációt, mielőst komolyabb konfliktus merülne fel.	2,53	1,71	2,46	2,69
Semmi értelme azon erőlködni, hogy egy rossz helyzet pozitív oldalát keressem. Egy rossz helyzet egyszerűen rossz.	2,47	1,68	2,46	2,50

A további elemzésekhez a 23 állításból néhány főbb dimenzió kirajzolódását kerestük. Ehhez a feltárási faktoranalízis módszerét választottuk, a főkomponens elemzést és a VARIMAX rotációt alkalmaztuk. Az elemzésbe bevont változók korrelációjáról a KMO mutató (0,76) és a Barlett-teszt (sig. = 0.000) alapján győződünk meg.

Az anti-image mátrix szerint minden változó MSA (measures of sampling adequacy) értéke a megfelelő intervallumban helyezkedik el, ez bizonyítja az egyes változók elemzésbe való bevonásának jogosságát. A dimenziók számának kialakításánál csak az 1-nél nagyobb sajátértékkel rendelkező faktorokat fogadtuk el. Az így kapott 7 faktor által magyarázott teljes variancia 52%. A faktorok jól értelmezhetők, a hét faktor jól mutatja az interkulturális attitűdök mögött rejlő dimenziókat. A dimenziók elnevezését és az egyes dimenziókra összevont átlagokat a 13. táblázat mutatja be. (A negatív előjelű állítások a faktor értelmezésekor ellentétesen érvényesülnek).

13. táblázat: A válaszadók interkulturális attitűdjei – a skálakérdések faktordimenziói, átlagai

dimenziók /állítások	átlag N=873
KOCKÁZATKERÜLŐ SZORONGÁS	3,77
Amikor bizonytalanság vesz körül, a legrosszabbat várom.	
Gyakran félénken viselkedem akár egyszerűbb társas tevékenység során is.	
Amikor egy új, nehéz feladatot kapok, inkább a lehetőségekre gondolok, mint a veszélyekre. (negatív előjelű)	
Általában eléggé aggódom, amikor egy olyan országba utazom, aminek a kultúrája nagyon más, mint az enyém.	
Stresszes számomra, amikor olyan értékekkel szembesülök, amelyek az enyémtől nagyon különböznek.	5,51
NYITOTTSÁG A KIHÍVÁSOKRA	
Úgy érzem, hogy a helyek, amiket meglátogatok, a nyelvek, amiket beszélek, új szempontokat adnak ahhoz, aki én vagyok.	
Azt gondolom, hogy egy bonyolult feladat bármi másnál alkalmasabb arra, hogy tanuljak.	
Semmi értelme azon erőlködni, hogy egy rossz helyzet pozitív oldalát keresgessem. Egy rossz helyzet egyszerűen rossz. (negatív előjelű)	
Interkulturális helyzetekben be kell rekeszteni a kommunikációt, mihelyest komolyabb konfliktus merülne fel. (negatív előjelű)	3,50
Még ha az emberi test a világon mindenhol ugyanolyan is, az, ahogyan használjuk és gondolkodunk róla, nagyban különbözik.	
KULTURÁLIS UNIVERZALIZMUS	
A józan ész a világon mindenhol ugyanazt diktálja.	
Az a jó a testbeszédben, hogy mindenhol ugyanolyan.	
Mivel mindannyian emberi lények vagyunk, képesek vagyunk ugyanúgy gondolkodni.	5,65
NYITOTTSÁG A KULTURÁLIS TANULÁSRA	
Nem bánom, hogy vannak és voltak olyan események az életemben, amik arra készítettek, hogy megváltoztassam a kultúrámról alkotott képemet.	
Megvan a saját hitbéli meggyőződés, de nem bánom, ha új világnézeteknek vagyok kitéve, és új hiedelmekről tanulhatok.	
Nem bánom, ha egy hely, ahol még soha nem jártam nagyon különbözik attól, ahogyan elképzeltem.	
IGÉNY A KOMFORTZÓNÁKRA	4,05
Olyan emberekkel szeretek lenni a legjobban, akik ugyanúgy gondolkodnak, mint én, és az enyémhez hasonló az életstílusuk.	
Amikor külföldön vagyok, az olyan helyeken érzem magam a legjobban, amiket otthon is szeretek.	
Az, hogy egy multinacionális csapatban dolgozom, nem indokolja, hogy változtassak a beszédmódomon és az általában hatékony szervezésemen.	
ZÁRTSÁG A MÁSSÁGRA	3,42
Irritál, ha informális stílusban kapok hivatalos üzeneteket. A hivatalos kommunikációt a megfelelő formális szabályok szerint kell bonyolítani.	
Nem szeretem, ha valaki túl közel akar jönni hozzám, mert ez a személyes terem megsértése.	
Nem szeretek homoszexuális emberekkel érintkezni.	

KULTURÁLIS ETNOCENTRIZMUS	4,20
Mivel az én kultúrám szokásai a világon mindenhol elfogadottak, ezért nem okoz problémát, hogy hogyan üdvözöljek külföldieket.	

A szórásat a táblázat első faktora magyarázza leginkább, vagyis az interkulturális attitűdök közül a kockázatkerülő szorongás szolgál leginkább magyarázatként egy adott személy esetében az interkulturális hozzáállására. Ennek szintje a hallgatók esetében közepes, 7-es skálán 3,77-es átlagot mértünk az ide sorolódó állításokra. Ez a faktor a kudarc, a kockázat kerüléséről szól, aggodalommal társulva, mind a mindennapi tevékenységek, mind az új kultúrába való kerülés esetén. Az újdonság, a bizonytalanság stresszt okoz azoknak, akik e faktorhoz sorolódó állításokra magas értéket adtak.

A következő faktor a nyitottság a kihívásokra elnevezést kapta, az ide tartozó állításokra magas értéket adók nyitottak arra, hogy egy rossz helyzet pozitív oldalát is megvizsgálják, új szempontokat vegyenek figyelembe, bonyolult feladatokat megoldjanak, folytassák az interkulturális kommunikációt akkor is, ha konfliktus adódik. A válaszadó hallgatók esetében ez a faktor kapta a második legmagasabb értéket (5,51), a hozzá hasonló „nyitottság a kulturális tanulásra” faktor után (5,65).

A kulturális univerzalizmus szerint a világon mindenki hasonlóan gondolkodik, a józan ész mindenhol ugyanazt diktálja, és a testbeszéd is hasonló a világ minden táján. Ezen állításokkal közepes mértékben értettek egyet a megkérdezettek, 3,5-ös átlagot kaptunk a hetes skálán.

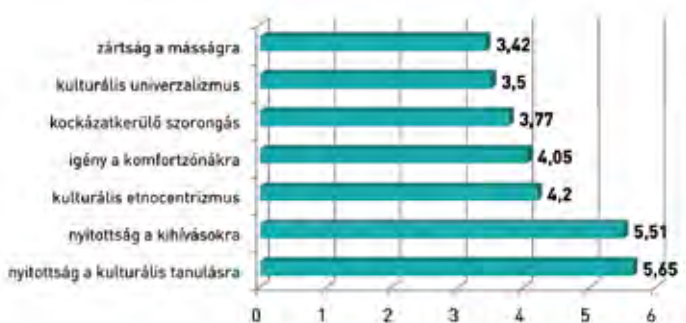
A nyitottság a kulturális tanulásra dimenzió állításainak átlaga a legmagasabb, 5,65. Ez azt tükrözi, hogy a mintában magas értéket adó hallgatók nem báják, ha egy új kultúra megváltoztatja a nézeteiket saját kultúrájukról, illetve a világról.

A komfortzónákra való igény közepes szintű, 4,05-ös átlaggal. A hasonló életstílusú, hasonló gondolkodású emberek közelségére, a hasonló helyekre, illetve a megszokott beszédmódra és szervezésre interkulturális környezetben is igénye van a hallgatóknak.

A legalacsonyabb átlagot (3,42) a „zárttság a másságra” elnevezésű dimenzió kapta, mely a más téréköző, más szexuális orientációjú és az elvárttól eltérő stílusban kommunikáló egyének elutasításáról szól.

Az utolsó faktor, melyet kulturális etnocentrizmusnak neveztünk el, egy állítást foglal magába: „Mivel az én kultúrám szokásai a világon mindenhol elfogadottak, ezért nem okoz problémát, hogy hogyan üdvözöljek külföldieket”, közepes átlagértéket mutat 4,2-vel.

9. ábra: A válaszadók interkulturális attitűdjei – a faktordimenziók összevont átlagai

N=873

A továbbiakban azt vizsgáltuk, hogy milyen szignifikáns eltérések adódnak az egyes demográfiai és oktatásdemográfiai csoportok között a fenti dimenziókat illetően.

14. táblázat: A válaszadók interkulturális attitűdjei – demográfiai, oktatásdemográfiai eltérések

dimenzió	minta átlag N=873	mintaátlagnál szignifikánsan alacsonyabb	mintaátlagnál szignifikánsan magasabb
Nyitottság a kulturális tanulásra	5,65	kiutazó ösztöndíjasok (5,52)	hazaérkezett ösztöndíjasok (5,70)
		átlagos anyagi helyzet (5,52)	átlagnál sokkal rosszabb anyagi helyzet (5,93) átlagnál sokkal jobb anyagi helyzet (5,92)
		férfi (5,53)	nő (5,70)
		észak-magyarországi (5,37), nyugat-dunántúli (5,43), észak-alföldi (5,44) régiók	közép-magyarországi (5,69), közép-dunántúli (5,77), dél-alföldi (5,74) régiók
Nyitottság a kihívásokra	5,51	férfi (5,31)	nő (5,59)
Kulturális etnocentrizmus	4,20	hazaérkezett – hosszabb ideig volt ösztöndíjas (4, 18 és 4,07)	hazaérkezett – rövidebb ideig volt ösztöndíjas (5,92 és 4,52)
Igény a komfortzónákra	4,05	nő (4,00)	férfi (4,17)
		2. alkalommal ösztöndíjas (3,83), 3. vagy többedik alkalommal ösztöndíjas (4,01)	első alkalommal ösztöndíjas (4,09)
Kockázatkerülő szorongás	3,77	férfi (3,62)	nő (3,82)
		nagyon magas önbizalmúak (3,19)	nagyon alacsony önbizalmúak (4,89)
		kiutazó – sok előzetes külföldi tapasztalattal (3,38 és 3,52)	kiutazó – kevés előzetes külföldi tapasztalattal (4,27 és 3,94)
		3. vagy többedik alkalommal ösztöndíjas (3,42), 2. alkalommal ösztöndíjas (3,57)	Első alkalommal ösztöndíjas (3,83)

Kulturális univerzalizmus	3,50	hazaérkezett ösztöndíjasok (3,42)	kiutazó ösztöndíjasok (3,68)
		átlagnál kicsit jobb és sokkal jobb anyagi helyzet (3,34 és 2,94)	átlagos valamivel rosszabb anyagi helyzetűek (3,56)
		jó és kitűnő tanulók (3,43 és 3,47)	közepes tanulók (3,83)
		nő (3,43)	férfi (3,67)
		gazdaságtudományok (3,21)	műszaki tudományok (3,74) művészeti képzés (3,79) jogi- és igazgatástudományok (3,88) természettudományok (3,93)
		PPKE (3,14), Széchenyi E. (3,14), BCE (3,19), BGF (3,09)	Debreceni E (3,87), NyME, (4,00), Óbudai E. (4,00), MKE (3,90)
		közép-magyarországi régió (3,43)	konvergencia régiók (3,61)
Zártság a másságra	3,42	nő (3,36)	férfi (3,54)
		átlagnál sokkal rosszabb anyagi helyzet (3,02)	átlagnál sokkal jobb anyagi helyzet (3,60)

A hazaérkezett és kiutazó hallgatók közötti fent említett differenciákat a dimenziók tekintetében is szignifikánsnak találtuk, a már visszatért hallgatók nyitottabbak a kulturális tanulásra, és kevésbé értenek egyet az univerzalista állításokkal.

A nők szintén nyitottabbak a kulturális tanulásra, a kihívásokra, kevésbé jellemző rájuk a másságra való zártság és az univerzalista felfogás, kisebb az igényük a komfortzónákra, viszont jellemzőbb rájuk a kockázatkerülő szorongás, mint a férfiakra.

Az első alkalommal utazók aggodóbbak és szorongóbbak a kulturális változásokkal kapcsolatban, mint a mobilitási ösztöndíjakat már gyakrabban igénybe vevők.

A kiutazók közül azok, akiknek még nem volt hosszabb külföldi tapasztalatuk (vagyis 1-2 hét vagy annál rövidebb idő volt a leghosszabb külföldi tartózkodásuk), szignifikánsan magasabb átlagokat adtak a kockázatkerülő szorongást mérő kérdésekre, mint azok, akik már fél év–egy év előzetes tapasztalattal rendelkeztek jelenlegi utazásuk előtt.

Akik a hazaérkezettek közül rövidebb idejű (2-3 hónap, vagy 1 hónap és annál rövidebb) mobilitási ösztöndíjat vettek igénybe, azok jobban egyetértenek a kulturális etnocentrizmust kifejező állítással, mint a hosszabb távú (6 hónap vagy afeletti) ösztöndíjjal rendelkezők.

A kulturális univerzalizmus kevésbé jellemző a gazdaságtudományi területen tanulóakra, a mintaátlagnál jellemzőbb a műszaki, a művészeti, a jogi és a természettudományi képzésben részt vevőkre.

A közép-magyarországi és a konvergencia régiók tekintetében azt találtuk, hogy a kulturális univerzalizmust kifejező állításokkal jobban egyetértettek a konvergencia régiókban tanuló hallgatók. A kulturális tanulásra szignifikánsan nyitottabbak a közép-magyarországi, közép-dunántúli és dél-alföldi régiók hallgatói, és kevésbé nyitottak az észak-magyarországi, nyugat-dunántúli és észak-alföldi régiókban tanuló diákok.

A válaszadó anyagi jóléte is befolyásolja az eredményeket, a kulturális tanulásra a nagyon rossz és a nagyon jó anyagi helyzetűek nyitottabbak, az átlagos körülmények között élők kevésbé.

A legmagasabb pénzügyi jóléti kategóriát megjelölők a legzártabbak a másságra, a legrosszabb anyagi helyzettel rendelkezők pedig a legnyitottabbak.

A legrosszabb anyagi helyzetben lévő fogadták el leginkább a kulturális univerzalista állításokat, a legjobb és jó pénzügyi körülményekkel rendelkezők pedig legkevésbé.

Az önbizalom szintje a kockázatkerülő szorongás dimenzió esetében mutat szignifikáns eltéréseket, a legnagyobb önbizalomszinttel rendelkezők a legkevésbé, míg a legalacsonyabb önbizalmú hallgatók a leginkább szorongóak.

A közepes tanulók a leginkább univerzalista felfogásúak, a jó vagy kitűnő tanulmányi eredményűek pedig a legkevésbé.

4. A külföldi tartózkodás motivációi

4.1. Személyes téren kapott / elvárt előnyök

A hazaérkezett hallgatókat arra kértük, hogy nyílt kérdés keretében válaszoljanak arra, hogy személyes téren milyen előnyeik származtak a külföldi tartózkodásból.

A külföldről visszatérő hallgatók közel felének (45%) hozott a külföldi út új ismerősöket, maradandó barátságokat, fontos kapcsolatokat vagy akár szerelmet. „Maradandó internacionális kapcsolatok”, „rengeteg barátot, ismerőst szinte egész Európából, valamint néhányat más kontinensről”, „életre szóló barátságokat”, „számomra szerelmet, egy legjobb barátot és rengeteg más barátot hozott”, „működő párkapcsolat, aminek egy év távlatából is komoly jövője van” – írták.

A válaszadók több mint negyede (28%) vallotta, hogy önállóságra nevelte a kinti élet (a mindennapi teendők, az egyedül élés és a problémamegoldás területén), felelősségteljesebb, érettebb, talpraesettebb lett: „önállóbb, talpraesettebb lettem”, „önállóság megkezdése”, „megtanultam egyedül vezetni egy háztartást”, „sikerült a legkülönbözőbb dolgokat elintéznem külföldön egyedül, idegen nyelven”.

Közel ugyanennyien (27%) tartják számon az új kultúrák, a kulturális, életviteli, gondolkodásbeli különbségek megismerését mint fontos személyes tapasztalatot: „közelről megismerhettem az ázsiai kultúrát, amelyre másképp nem volt lehetőségem. Szembesültem életem első kulturális sokkjával”, „más szokások, pl. németeknél üdvözlési forma az ölekezés”, „új értékrendek, szokások megismerése”.

Többen nyitottabbak, elfogadóbbak, alkalmazkodóbbak lettek. Könnyebben ismerkednek másokkal, már nem olyan félénkek, mint kiköltözés előtt, illetve sokkal toleránsabbakká váltak: „nyitottabb és befogadóbb lettem”, „sokkal toleránsabb lettem”, „könnyebben elegyedek beszélgetésbe másokkal”, „sok sztereotípiát és előítéletet lebontottak bennem, nyitottabbá tett más kultúrákhoz való hozzáállásomban, mindig sikerült közös pontokat találni”.

A hazaérkező hallgatók 23%-a ismerte meg önmagát jobban vagy fejlődött a személyisége, tett szert új, pozitív tulajdonságokra: „hozzájárult a fejlődésemhez, megismertem jobban önmagam”, „érdekesebb lett az életem és a személyiségem is”, „saját személyiségem pozitív megerősítése”, „megerősödve saját képességeimben, felfedezve hibáimat”, „személyemnek csupa pozitív változást hozott”.

Ugyanennyien (23%) lettek magabiztosabbak, határozottabbak, megnőtt az önbizalmuk: „önmagamért való hatékony kiállás”, „magabiztosságot szinte minden területen”.

22%-nak bevallása szerint fejlődött a nyelvtudása, egy új nyelv elsajátítását, vagy a meglévő nyelvtudás elmélyítését említették: „nyelvtudásban megdöbbentő fejlődések”, „könnyebben beszélem az angol nyelvet”, „elmélyítettem a portugál-, olasz- és angoltudásom”.

A hazatért hallgatók több mint egyötöde ismerkedett meg új szemlélettel, gondolkodásmóddal, ezeket esetleg el is sajátította, és most szélesebb látókörrel rendelkezik: „a világszemléletem ismét új impulzusokkal bővült, több lettem”, „változott az értékrendem”, „látóköröm bővülése”, „pozitívan változott a világnézetem”, „szemléletmód színesebbé válása”.

17% szerzett új élményeket, hasznos tapasztalatokat, ismert meg új dolgokat: „életre szóló élmény”, „életre szóló nemzetközi tapasztalatot hozott nekem”, „megszámlálhatatlan tapasztalatot”, „új dolgokat próbáltam ki, amiket ezelőtt nem mertem volna”.

A válaszadók több mint egytizede fejlődött szakmailag, vagy érte az egyetemmel vagy a munkával kapcsolatos élmény: hasznos tapasztalatot szerzett az oktatás vagy munka terén, részese lett valamilyen egyetemi élménynek, kiváló tanároktól tanulhatott, jó egyetemre járhatott, kihívásokkal teli időszakot zárt. Megtapasztalta, milyen csapatban dolgozni, vagy más szakmai területen lett gazdagabb tudással vagy tapasztalattal. „Sokat fejlődött a szervezési készségem”, „az egyetem által kínált kurzusok és konzultációk alatt rengeteget tanultam”, „szakmai előrelépést, fejlődést”, „kiismerhettem egy külföldi oktatási rendszert”, „rengeteg gyakorlati tapasztalatot szereztem” – írták.

A külföldön töltött időszak alatt javult a kommunikációs készség, a hallgatók megtanultak idegenekkel, idegen nyelven hatékonyan és magabiztosan kommunikálni: „kommunikációs készségek fejlődése”, „nyitottabb kommunikáció idegenekkel”, „kommunikatívabbá tett ez az egy év”.

7% említette pozitívként, hogy utazhatott, új helyeket ismerhetett meg, sok látnivalót szemlélhetett meg: „a sok utazást szervezve eljuthattam, és megismerhettem több országot is”, „az utazás öröme”, „világlátás”, „nagyon sokat utaztam, sok szép helyen jártam”.

15. táblázat: Személyes téren nyert előnyök a hazaérkezett hallgatók körében

„Kérjük, fejtse ki röviden, hogy személyes téren mit hozott számokra a külföldi tartózkodás (legutóbbi tanulmányi ösztöndíjas/szakmai gyakorlatos időszak)?”	említette fő N=611	említette százalék
új ismerősök, kapcsolatok, barátok, szerelem	276	45%
önállóság, önálló problémamegoldás, felelősség, érettség, talpraesettség	170	28%
új kultúrák és a kulturális, életviteli, gondolkodásbeli különbségek megismerése	168	27%
nyitottság, elfogadás, alkalmazkodás	163	27%
magabiztosság, határozottság	138	23%
önismeret, személyiség fejlődése	138	23%
nyelv	137	22%
új szemlélet/gondolkodásmód, szélesebb látókör	131	21%
élmény, tapasztalat, új dolgok megismerése	106	17%
szakmai fejlődés, oktatás, tanárok, egyetem, kihívások, csapatmunka	72	12%
kommunikáció	55	9%
utazás, új helyek, kirándulás, látnivalók	41	7%

A hamarosan külföldre utazó hallgatók kérdése e témakörben arról szólt, hogy milyen személyes előnyöket várnak majdani külföldi tartózkodásuktól. Közel kétharmaduk új barátokat, kapcsolatokat, szerelmet vár az utazástól: „egy új és múltbeli terhek nélküli kapcsolatrendszer létrehozása”, „remélem, tartós kapcsolatokat tudok kialakítani a különböző kultúrákból származó emberekkel”.

A kiutazók több mint egyharmada új kultúrák és a kulturális különbségek megismerésére számít: „egy, a sajátomtól lényegesen eltérő kultúra megismerése”, „szeretném a helyi szokásokat megismerni”. Pont ugyanennyien (34%) várják külföldi tartózkodásuktól nyelvtudásuk fejlődését, egy új vagy az általuk már beszélt nyelv mélyebb megismerését, gond nélküli használatát: „jelenlegi nyelvtudásom fejlesztése, az adott ország nyelvének megtanulása”, „a meglévő középszintű angol nyelvtudásomat szeretném fejleszteni, német nyelvből nyelvvizsgát szeretnék szerezni”.

A hallgatók több mint egyötöde szeretne a kinti egyedüli élet hatására önálló sodni, szeretnének felelősségteljesebben, érettebben, „felnőttebben” visszatérni: „hosszú távon boldogulás egyedül”, „kockázatmentes lehetőség magam kipróbálására”, „megtapasztalni, milyen az, amikor minden új és ismeretlen, hogyan kell kiismernie magát az embernek, elintéznie az ügyeit”.

Szinte ugyanennyien (21%) vágnak arra, hogy kint jó élményekkel, hasznos tapasztalatokkal gazdagodjanak, és új dolgokat ismerjenek meg: „számos új dolog felfedezése”, „élményeket szerezni, tapasztalatokat gyűjteni”.

A válaszadók 19%-a azt várja az ösztöndíjtól, hogy új gondolkodásmóddal, életstílussal találkozhasson, nyíljon ki előtte a világ: „világnézet bővülése”, „szeretném látni, hogyan élnek és gondolkodnak az emberek”, „szeretném megismerni, hogy más emberek hogyan állnak a világhoz, mit gondolnak, hogyan értelmeznék dolgokat”.

Közel ugyanennyien (18%) vágnak arra, hogy nyitottabbak legyenek, könnyebben barátkozzanak, kezdeményezzenek, leküzdjék itthoni gátlásaikat: „azt várom, hogy megtanuljak oldottabb lenni ismeretlen környezetben”, „szeretnék kevésbé gátlásos lenni és könnyebben megnyílni más embereknek”, „elfogadás és elfogadottság”.

A megkérdezettek 16%-a szeretné jobban megismerni önmagát, illetve vágyik személyiségének fejlődésére: „szociális képességeim fejlődése, szorongásaim leküzdése”, „remélem, hogy új emberek megismerésén kívül magamat is jobban megismerhetem a kint töltött idő alatt”.

14% szeretne szakmai fejlődést, új oktatási módszereket megismerni: „üzleti ismeretek elmélyülése, professzionális tanerő és hatékony tanulás”.

A kiutazás előtt állók közel egytizede várja azt, hogy kint tartózkodása alatt sokat utazzon: „nevezetességek, kulturális örökségek meglátogatása”, „megismerem egy nagyon szép és különleges országot”, „sokat hallottam a tallinni Dalosmezőről, nagyon szeretném élőben látni”.

A kiutazók 7%-a reméli, hogy magabiztosabb, határozottabb ember válik belőle: „szeretném bizonyítani, hogy idegen környezetben is megállom a helyemet”, „higgyem el, hogy képes vagyok egyedül is sok mindent megoldani”, „merjem elmondani a véleményemet, gondolataimat idegenek előtt is”, „bíزم benne, hogy nagyobb önbizalomra teszek szert”.

Többen bíznak abban, hogy kommunikációs képességeik javulnak, mernek és tudnak is majd másokkal beszélgetni könnyedén, legyen az bármilyen nyelven, bármilyen nemzetiségű, kultúrájú emberrel: „remélem, hogy ismeretlenekkel szemben kommunikatívabbá válok”, „szeretnék aktívan részt venni a kultúrák közötti kommunikációban és az interperszonális érintkezésben”, „arra számítok, hogy gyakorlatot szerzek a más kultúrájú emberekkel való hatékony kommunikációban”.

A válaszadók 5%-a várja azt, hogy külföldi tartózkodása során megízleli a szabadságot, igazán boldog

lesz, pihenhet, megtalálja a lelki harmóniáját: „szeretném, ha boldogan és önfeledten telne”, „jó légkör”, „pihenés, élvezkedés”, „hogya még harmonikusabb ember legyek”, „legalább egy szemeszterre elfelejthe-tem az itteni problémákat”, „nem fáradok bele annyira a mindennapokba”.

16. táblázat: Személyes téren várt előnyök a kiutazó hallgatók körében

„Kérjük, fejtse ki röviden, hogy személyes téren mit vársz elkövetkezendő külföldi tartózkodásod-tól (legközelebbi tanulmányi ösztöndíjas/szakmai gyakorlatos időszak)?”	említette fő N=262	említette százalék
új ismerősök, kapcsolatok, barátok, szerelem, csajozás	167	64%
kultúra (új kultúrák és a kulturális különbségek megismerése)	90	34%
nyelv	90	34%
önállóság, önálló problémamegoldás, felelősség, érettség	57	22%
élmény, tapasztalat, új dolgok megismerése	55	21%
új szemlélet/gondolkodásmód, szélesebb látókör	49	19%
nyitottság, elfogadás	46	18%
önismeret, személyiség fejlődése	43	16%
szakmai fejlődés, oktatás, tanárok, egyetem	37	14%
utazás, új helyek, kirándulás, látnivalók	24	9%
magabiztosság, határozottság	19	7%
kommunikáció	16	6%
szabadság, boldogság, pihenés	13	5%

A fentiek alapján azt láthatjuk, hogy a kiutazók megfelelő elvárásokkal indulnak neki az útnak, hiszen nagyjából azokat a dolgokat várják el, amiket a hazaérkezettek beszámolóiban olvashatunk.

4.2. Szakmai téren kapott/elvárt előnyök

A kapott és elvárt előnyöket a magánélet mellett a szakmai fejlődés vonatkozásában is megkérdeztük a hazaérkezett és a kiutazó ösztöndíjasoktól.

A hazaérkezett válaszadók közel fele (44%) emelte ki, hogy hasznos gyakorlati tapasztalatot szerzett, új eljárásokat ismert meg, új, modern eszközökkel dolgozhatott, vagy elmélyíthette szakmai ismereteit. „Rengteteg tudást és tapasztalatot szereztem”, „olyan ismeretanyagot, amelyet itthon nem sajátíthattam volna el”, „a szakmámhoz kapcsolódó új programok használatát sajátítottam el”, „olyan eszközöket használhattam, amikről itthon csak tanultam”, „világhírű tanár keze alatt tanulhattam” – írták.

A válaszadók több mint egyharmada (37%) vallotta, hogy nyelvtudása fejlődött, ám főként a szakmai nyelvtudásra, a szakmai szókincs bővülésére utalt: „angol nyelvtudásom sokat fejlődött, újra aktív lett”, „külföldi szakmai nyelv magasabb szintű elsajátítása”, „az angol nyelvű szakirodalom értelmezése sokkal egyszerűbb most már”.

Minden negyedik hazaérkezett említette, hogy külföldi tartózkodása során megismerhetett egy má-

sik oktatási vagy munkakultúrát, munkastílust, új, nemzetközi környezetben dolgozhatott, tanulhatott: „más stílusú tanítási módok jellemezték a tanárainmat”, „a nyugat-európai országok oktatási szintje és formái gyökereiben különböznek a magyar állam által nyújtott oktatástól”, „más munkakultúra megismerése”.

A válaszadók közel ötöde tért haza megváltozott szemléletmóddal, másfajta munkamorállal, más szokásokkal, a munkához való eltérő hozzáállással: „a munkamorálom változott, megtanultam nagyon keményen dolgozni”, „a tanulási módszerek, illetve maga a készülés, egy beadandó megírásának módszeressége”, „megtapasztaltam egy másfajta szemléletmódot, amelyet a mindennapi munkámba is sikerült beépítenem”.

12% szerint a külföldi időszak lehetőségeket hozott számára, befolyásolta a jövőjét: így könnyebb volt állást találnia, jól mutat az önéletrajzában, esetleg a gyakorlati helyén ajánlottak fel neki egy állást, vagy másképpen befolyásolta az út a későbbi karrierjét, például a külföldi tartózkodása alapján írta meg a szakdolgozatát. „Dolgoztam egy állatmentő központban, s később ebből írtam részben a diplomamunkám”, „új munkahelyek egész Európában, a korlátok lebomlottak”, „a külföldi tartózkodásomnak köszönhetően vettem fel Németországba a Max Planck Intézetbe PhD-re”, „egy szóval: munkahelyet”.

A megkérdezett visszatért hallgatók 8%-a lett gazdagabb munkához fontos tulajdonságokkal, kompetenciákkal, mint például a felelősség, talpraesettség, teljesítőképesség, rugalmasság stb.: „gyakorlatiasabb lettem”, „sokkal jobban bírom a komoly terhelést”, „szélesebb körű áttekintés képessége”.

Ugyanennyien (8%) említették a hasznos szakmai kapcsolatokat, melyeket külföldön szereztek: „re-mek szakmai kapcsolatokat szereztem, melyeknek remélhetőleg hasznát tudom venni a jövőben”.

A hallgatók 8%-ának javult a kommunikációs készsége. Könnyebben kommunikálnak a munkahelyükön belül a munkatársaikkal, feletteseikkel, vagy tartanak prezentációkat, az sem akadály, hogy idegen nyelven kell ezt tenniük: „fejlődött a kommunikációs képességem, már nem okoz gondot, ha gyorsan kell váltogatnom különféle nyelvek között”, „nem akadok meg beszéd közben, folyamatosan tudok társalogni”, „fejlődtek az előadói készségeim”, „a vitázó készségemet idegen nyelven is fejlesztette a kint tartózkodásom”.

Sajnos a válaszadók 7%-a érzi úgy, hogy semmit sem profitált a külföldi tartózkodásából szakmailag, vagy éppen negatív tapasztalatok érték: „szakmai téren nem sok fejlődést hozott”.

6% számolt be a munkához kapcsolódó pozitív érzelmeiről: sikerélmények, (szakmai) elégedettség jellemezte a kint töltött idejüket, motiváltak voltak, minden nap inspiráció és kihívások érték őket, s a későbbiekhez is motivációt kaptak: „ösztönzés a továbbiakhoz”, „rengeteg inspirációt jelentett, szakmai téren különösen”, „sokkal motiváltabb vagyok”.

Ugyanennyi válaszadó (6%) lett magabiztosabb, határozottabb, nyitottabb, bátrabb: „könnyebben álok hozzá a munkához, kevesebb komplexussal”, „bátrabban kísérletezek új designok kialakításával”, „kevesbé tartok az újszerű dolgoktól, az esetleges kihívásoktól”, „perspektívát arra, hogy a jelenleginél jóval többre vagyok képes”, „sokkal nagyobb az önbizalmam, ami minden állásinterjúm is érződik”.

A hallgatók 5%-a említette, hogy hasznos tapasztalatokat szerzett a csapatmunka terén: „megtanultam csoportban dolgozni különböző emberekkel a multikulturális környezetben”, „sokat tanultam arról, hogyan kell csapatban dolgozni, mivel nagyon sok csapatmunka volt”.

17. táblázat: Szakmai téren nyert előnyök a hazaérkezett hallgatók körében

„Kérjük, fejtsd ki röviden, hogy szakmai téren mit hozott számodra a külföldi tartózkodás (legutóbbi tanulmányi ösztöndíjas/szakmai gyakorlatos időszak)?”	említette fő N=611	említette százalék
gyakorlati tapasztalat, új eljárások megismerése, szakmai ismeretek elmélyítése	272	44%
nyelvtudás	229	37%
új oktatási és munkakultúra, környezet; nemzetközi környezet	154	25%
szemléletmód, munkamorál, szokások/hozzáállás megváltozása, ráeszmélés valamire	113	18%
lehetőségek, későbbi munkalehetőség, jövő befolyásolása, szakdolgozat	74	12%
munkához fontos tulajdonságok (felelősség, talpraesettség, stb.)	52	9%
kapcsolatok (főleg szakmai)	51	8%
interkulturális (munkahelyi) kommunikáció, prezentációs készség	47	8%
semmi vagy negatív	47	7%
sikerélmény, szakmai elégedettség, motiváció, inspiráció, kihívások	44	6%
magabiztosság, határozottság, nyitottság	36	6%
csapatmunka	36	5%

A kiutazás előtt állókat arra kértük, hogy röviden fejtssék ki, mit várnak szakmai téren külföldi tartózkodásuktól.

A megkérdezett kiutazók fele (49%) számít arra, hogy kint tartózkodása alatt hasznos gyakorlati tapasztalatot szerez, más eljárásokat ismer meg. Például: „új gyártás- és energetikai technológiák megismerése”, „olyan tárgyakkal való megismerkedés, amiket itthon nem lehet felvenni”, „jobb/naprakészebb tudás a szakterületemen”, „szélesebb körű technikai támogatást”, „magasabb szintű eszközös/diagnosztikai háttér, mint itthon”.

Majdnem ugyanennyien (44%) várják azt, hogy szakmai nyelvtudásuk fejlődik a kint töltött idő alatt: „az adott idegen nyelv biztos elsajátítása”, „szakmai nyelvtudás fejlődése”.

A megkérdezettek közel egyharmada (31%) szeretné megismerni külföldön a helyi oktatási és munkakultúrát, a külföldi szakmabeliek gondolatait munkájukról, tanulmányaikról. Például: „azt, hogy megtapasztalom, milyen az oktatás egy külföldi egyetemen”, „a külföldi munkamorál megismerését”, „a hazaitól eltérő munkamódszerek megismerése”.

A válaszadók több mint egyötöde (22%) számít arra, hogy a kint szerzett tapasztalatok miatt rengeteg lehetőség tárul majd elé: „a munkaerőpiacon, remélem, értékesebb lesz a diplomám a külföldi tapasztalatok miatt”, „remélem, hogy a kint töltött idő alatt érdekes és eddig Magyarországon keveset kutatott szakdolgozati témát találhatok”, „jobb lehetőségeket a munkaerőpiacon”, „egy jó pontot az önéletrajzomban”. Közel ugyanennyien (21%) szeretnének új látásmóddal gazdagodni, új munkamorált felvenni, a munkabeli szokásaikat, hozzáállásukat megváltoztatni, másképpen gondolkodni, látókörüket szélesíteni: „még inkább képes leszek egyetemes szinten gondolkodni és látni a világ történéseit”, „új irányzatokkal ismerkedjek meg, bővítssem a nézeteimet”, „az új élmények által újfajta megközelítési módokat”.

A megkérdezettek 13%-a várja azt, hogy hasznos szakmai kapcsolatokkal gyarapodik külföldön, például diákokat, munkatársakat, tanárokat ismer meg, majd a megszerzett ismereteket később hasznosítani tudja: „jó szakemberek megismerését”, „szeretnék együtt dolgozni és konzultálni külföldi művészekkel”, „kinti kollégákkal kapcsolatokat kiépíteni”.

A válaszadók 5%-a vágyik arra, hogy sikerélményben, esetleg szakmai beteljesülésben legyen része, szakmailag elégedett, motivált lehessen: „lehetőséget érvényesülésre”, „új inspirációk a festményeimhez”, „hozzájárulni egy munkacsoport szakmai sikerének eléréséhez, amelyben közösen osztozunk”, „kihívások során szerzett tapasztalatok”.

Szintén 5% várja azt, hogy kommunikációs készsége fejlődni fog, könnyebben kommunikál majd munkatársaival vagy tart előadást, vitázik, prezentál akár idegen nyelven is, nemzetközi környezetben: „kommunikatív képességeim fejlesztése”, „könnyebben, illetve folyékonyabban fogom magam kifejezni”, „társalgási készség fejlődése”, „kommunikációs technika javulása”.

18. táblázat: Szakmai téren várt előnyök a kiutazó hallgatók körében

„Kérjük, fejtsd ki röviden, hogy személyes téren mit vársz elkövetkezendő külföldi tartózkodásodtól (legközelebbi tanulmányi ösztöndíjas/szakmai gyakorlatos időszak)?”	említett fő N=262	említett százalék
gyakorlati tapasztalat, új eljárások megismerése, szakmai ismeretek elmélyítése	130	49%
nyelvtudás	115	44%
új oktatási és munkakultúra, -környezet; szakmája ottani formájának megismerése	81	31%
lehetőségek, későbbi munkalehetőség, szakdolgozat	57	22%
szemléletmód, munkamorál, szokások/hozzáállás megváltozása, ráeszmélés valamire	56	21%
szakmai kapcsolatok (diákokkal, munkatársakkal, tanárokkal), ezek kihasználása	33	13%
interkulturális (munkahelyi) kommunikáció, prezentációs készség	14	5%
sikerélmény, szakmai elégedettség, motiváció, inspiráció, kihívások	13	5%

A szakmai elvárások – hasonlóan a személyes várankozásokhoz – szintén megalapozottak, egybecsengenek azzal, amit a hazatérő ösztöndíjasok tapasztaltak.

4.3. Motivációs tényezők

A következőkben azt vizsgáltuk, hogy mely tényezők motiválják leginkább az egyetemistákat/főiskolásokat abban, hogy külföldön tanuljanak, vagy szakmai gyakorlatot végezzenek. A kérdőív kitöltőinek a felsorolt 12 tényező közül 1–5-ig terjedő skálán kellett megjelölniük, hogy melyik mennyire motiválta/motiválja őket.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy elsősorban a nyelvtudás fejlesztése, a személyes fejlődés és az általános külföldi tapasztalatszerzés a leginkább motiváló tényező. Ezt követi a későbbi karrierlehetőségek és a tanulmányi/szakmai fejlődés vágya.

Más kultúrák és a fogadó ország kultúrájának megismerése, az önállóság kipróbálása és a környezetváltozás iránti igény, mint motiváló tényezők, szintén magas, 4 feletti átlagot kaptak.

A turisztikai lehetőségek, más oktatási/vállalati rendszerek kipróbálása vagy a célországban élő ismerősök átlagos szintű motiváló tényezők.

10. ábra: A külföldi tanulmányokat/szakmai gyakorlatot motiváló tényezők

N=873

A motiváló tényezők tekintetében érdekes módon nincs szignifikáns különbség a szakmai gyakorlatos és a tanulmányi ösztöndíjas hallgatók között.

19. táblázat: A külföldi tanulmányokat/szakmai gyakorlatot motiváló tényezők – demográfiai és oktatásdemográfiai különbségek

Mennyire motiváltak/motiválnak a következő tényezők abban, hogy külföldön tanulj/végezz szakmai gyakorlatot? 1: egyáltalán nem motivál/motivált 5: teljes mértékben motivál/motivált	minta átlag N=873	mintaátlagnál szignifikánsan alacsonyabb	mintaátlagnál szignifikánsan magasabb
Nyelvtudás fejlesztése	4,77	férfi (4,65)	nő (4,82)
		Hollandia (4,55)	
		angol felsőfokúval rendelkezők (4,61)	angol középfokúval rendelkezők (4,84)
		közép-mo.-i régió (4,74)	konvergencia régiók (4,84)
Személyes fejlődés	4,66	férfi (4,57)	nő (4,70)
Általános külföldi tapasztalatszerzés	4,51	férfi (4,39)	nő (4,56)
		2. alkalommal utazók (4,35)	első alkalommal utazók (4,55)
		3. vagy többed alkalommal utazók (4,42)	

Tanulmányi/szakmai fejlődés	4,47		kevés előzetes külföldi tapasztalattal rendelkezők (4,71 és 4,61)
			Finnország (4,75) Belgium (4,70)
Későbbi karrier	4,47		Belgium (4,64)
		osztatlan képzés (4,31)	bachelor (4,55)
Más kultúrák megismerése általában	4,39	férfi (4,09)	nő (4,51)
		átlagnál sokkal jobb anyagi helyzet (4,05)	átlagnál sokkal rosszabb anyagi helyzet (4,52)
		Ausztria (4,14) Hollandia (4,20)	Olaszország (4,54), Spanyolország (4,51) Franciaország (4,46)
		közép-mo-i régió (4,33)	konvergencia régiók (4,47)
A fogadó ország kultúrájának megismerése	4,36	férfi (4,08)	nő (4,47)
		Ausztria (4,00) Hollandia (4,11)	Olaszország (4,62) Spanyolország (4,63) Franciaország (4,54)
		átlagnál sokkal jobb anyagi helyzet (3,90)	átlagnál sokkal rosszabb anyagi helyzet (4,52)
Önállóság kipróbálása	4,26	férfi (4,11)	nő (4,32)
		legnagyobb önbizalmúak (4,07)	legkisebb önbizalmúak (4,64)
		nagyon rövid és nagyon hosszú időtartamú mobilitási ösztöndíjas (3,74 és 4,06)	2-3 vagy 4-5 hónap időtartamú mobilitási ösztöndíjas (3,33 és 4,34)
			kevés előzetes külföldi tapasztalattal rendelkezők (4,46 és 4,45)
		PhD (3,92)	bachelor hallgató (4,38)
		2. alkalommal utazók (3,88) 3. vagy többedik alkalommal utazók (3,54)	első alkalommal utazók (4,38)
Környezetváltozás	4,04	férfi (3,86)	nő (4,12)
A fogadó ország turisztikai lehetőségei iránti érdeklődés	3,88	férfi (3,57)	nő (4,00)
		közép-mo.-i régió (3,82)	konvergencia régiók (3,97)

Más oktatási rendszer/módszerek/vállalati gyakorlatok tapasztalása	3,84	közép-mo.-i régió (3,76)	konvergencia régiók (3,96)
			Finnország (4,36)
Fogadó országban élő barátok/ismerősök/párkapcsolat	3,08	közép-mo.-i régió (2,97)	konvergencia régiók (3,24)
			kevés előzetes külföldi tapasztalattal rendelkezők (3,36, 3,50)

A nők sok tényező esetén magasabb motivációról számoltak be, mint a férfiak, magasabb értékeket adva 12 tényezőtől 8-ra.

A bachelor hallgatók ösztönzői között az önállóság megszerzése hangsúlyosabban szerepel, mint a PhD hallgatók esetében, a későbbi karrier mint motiváló erő náluk a legerősebb.

A konvergencia régiókban tanulók motiváltabbak a nyelvtudás fejlesztése, más kultúrák megismerése, a turisztikai lehetőségek és más oktatási módszerek/gyakorlatok megismerése terén, emellett magasabb átlagot adtak arra is, hogy baráti/rokoni kapcsolatok ösztönzik őket a kiutazásra.

A kiutazó hallgatók (külföldi utazásuk előtt) valamivel magasabb értéket jelöltek meg minden motivációs tényezőre, mint a (külföldi utazás után lévő) hazaérkezettek, kivéve az általános tapasztalatszerzési motivációra, ami kicsivel magasabb átlagú a már hazaérkezettek körében.

Az első alkalommal utazókat jobban motiválja az önállóság kipróbálása és az általános külföldi tapasztalatszerzés, mint azokat, akik második vagy többedik külföldi ösztöndíjas útjukon vettek/vesznek részt.

A 2-3 vagy 4-5 hónapos időtartamú mobilitási ösztöndíjjal rendelkezők az önállóság kipróbálását motiválóbbnak tartják/tartották, mint a nagyon rövid (néhány hetes) vagy nagyon hosszú (7 hónapnál hosszabb) időre utazók.

Az új oktatási módszerek/vállalati gyakorlatok megismerése a legkevesebb és a legtöbb külföldi tapasztalattal rendelkezők számára a leginkább motiváló. A szakmai fejlődés és az önállóság kipróbálása és a célországban élő ismerősök/barátok jobban motiválták a még kevés külföldi tapasztalattal rendelkezőket, mint a többi kategóriába tartozót.

A legrosszabb anyagi helyzetben lévők sokkal magasabb, a legjobb anyagi helyzetűek sokkal alacsonyabb értékeket adtak a más kultúrák, illetve a fogadó kultúra megismerésének vágyát illetően, mint a többi kategóriába tartozók. Minél jobb az anyagi helyzete a válaszadónak, annál kevésbé motiválja ez a két tényező.

Minél alacsonyabb a hallgató önbizalma, annál inkább motiválja az önállóság kipróbálása.

Az angol nyelvből középfokúval rendelkezők természetesen motiváltabbak a nyelvtudás fejlesztésére, mint a már felsőfokú nyelvvizsgát szerzők.

Fogadó országok tekintetében is vannak eltérések. A szakmai fejlődés jobban motiválta/motiválja a Finnországba és Belgiumba utazókat, a későbbi karrier a Belgiumot, más oktatási módszerek megismerése pedig a Finnországot célországként választókat.

A Hollandiába utazók/onnán visszatérők alacsonyabb értéket adtak a nyelvtudás fejlesztésére, mint motiváló tényezőre.

Más kultúrák megismerése általában, illetve a fogadókultúra megismerése az Olaszországba, Spanyolországba és Franciaországba utazók számára volt a leginkább, a Hollandiába és Ausztriába utazók számára a legkevésbé motiváló.

5. A külföldi tartózkodásra való felkészültség

5.1. Az előzetes tájékozódás mértéke és forrásai

A négy megkérdezett témakörből három esetében (külföldi intézmény, fogadó ország kulturális, fogadó ország turisztikai jellemzői) a barátok/család/ismerősök, a képek/fotók és az internetes népszerű oldalak az elsődleges források, ezeket a megkérdezettek több mint fele említette.

Az ország egyéb jellemzőinek esetében csak az népszerű internetes oldalak kaptak a válaszadók több mint felétől említést.

20. táblázat: Az előzetes tájékozódás mértéke és információs forrásai

„Mennyi időt töltöttél/töltesz információgyűjtéssel, és milyen forrásokat használtál/használsz ehhez kiutazásod előtt a következőkről?”	információforrás (több választ is adható) N=873		információkereséssel töltött idő összesen kb. (óra)
A külföldi intézmény/szakmai gyakorlati hely jellemzői	blogok	250	19,1 (medián 10, módusz 10, szórás 28,00)
	fórumok	256	
	képek, fotók	526	
	internetes szócikkek	265	
	népszerű internetes oldalak	481	
	könyvek	103	
	barátok, ismerősök, család	541	
Fogadó ország kulturális jellemzői	blogok	321	16,3 (medián 6, módusz 10, szórás 28,76)
	fórumok	266	
	képek, fotók	598	
	internetes szócikkek	282	
	népszerű internetes oldalak	540	
	könyvek	332	
	barátok, ismerősök, család	573	

Fogadó ország egyéb jellemzői (jog, politika, gazdaság, földrajz stb.)	blogok	170	10,0 (medián 3, módusz 10, szórás 21,46)
	fórumok	177	
	képek, fotók	287	
	internetes szakcikk	411	
	népszerű internetes oldalak	474	
	könyvek	241	
	barátok, ismerősök, család	344	
Fogadó ország turisztikai jellemzői	blogok	292	13,0 (medián 5, módusz 2, szórás 26,24)
	fórumok	260	
	képek, fotók	602	
	internetes szakcikk	251	
	népszerű internetes oldalak	576	
	könyvek	353	
	barátok, ismerősök, család	485	

Az információkeresés során a legtöbb időt (átlagosan 19,1 órát) a fogadó intézmény jellemzőire szánták a hallgatók, leggyakrabban kb. 5, illetve 10 órát szántak rá, a válaszadók 10, illetve 19%-a jelölte meg ezt a két időtartamot.

Emellett a fogadó ország kulturális jellemzőinek feltérképezése is sok időt vett igénybe (átlagosan 16,3 órát), a leggyakrabban kb. 2 (12%-uk), 5 (12%-uk) vagy 10 órát (14%-uk) töltöttek ezzel a hallgatók.

Valamivel kevesebb a fogadó ország turisztikai és egyéb jellemzőire (átlagosan 10–13 óra) szánt időtartam.

5.2. A külföldi tartózkodás nehézségei (a hazaérkezett hallgatók tapasztalatai) és az ezekkel kapcsolatos várakozások (a kiutazó hallgatók körében)

A már hazaérkezett hallgatók 62%-ának az ösztöndíjas időszak alatt szüksége volt segítségre az itthoni anyaintézményétől.

A megélt nehézségekre rákérdeztünk a hazaérkezett, már tapasztalt hallgatóknál, a kiutazóktól pedig arról érdeklődtünk, hogy milyen várható problémákkal számolnak. (A kérdőívet kitöltők választhatták a „nem releváns” válaszlehetőséget is, ez esetben nem adtak értéket az adott tényezőre).

A kiutazó hallgatók minden egyes tényezőnél szignifikánsan nagyobbak ítélték meg a várható nehézségeket, mint amekkora tényleges akadályokat ezek okoztak a már tapasztalattal rendelkező hallgatók számára. Egyetlen változó esetében mértünk fordított esetet, a helyi hallgatókkal, munkatársakkal való baráti kapcsolat építése nagyobb kihívást jelentett, mint amekkorára a kiutazók számítanak.

Alapjában véve azonban elmondható, hogy a felsorolt problémalehetőségek alig okoztak nehézségeket, a visszaérkezett hallgatók átlaga minden esetben 1,6 és 3,0 közötti, és a kiutazók is csak néhány tényezőt illetően várnak a közepesnél nagyobb akadályokat.

A kiutazók leginkább a pénzügyi korlátoktól, illetve az itthoni tanulmányokkal kapcsolatos kötele-

zetségekkel és adminisztrációval kapcsolatos komplikációktól tartanak, és ezek okozták a legtöbb problémát azok számára is, akik már visszatértek külföldről.

21. táblázat: A külföldi tartózkodás megtapasztalt/várható nehézségei

hazaérkezett: „Mekkora nehézséget okoztak külföldi tartózkodásod alatt a következők?” kiutazó: „Véleményed szerint mekkora nehézséget okoznak majd külföldi tartózkodásod alatt a következők?” 1: egyáltalán nem okozott/okoz majd nehézséget 5: nagy nehézséget okozott/ okoz majd	megtapasztalt nehézség hazaérkezettek N=611 átlag	várható nehézség kiutazók N=272 átlag
A pénzügyi helyzetem	3,02	3,60
Itthoni tanulmányi kötelezettségek teljesítése az ösztöndíj alatt	2,96	3,32
Itthoni egyetemi adminisztráció	2,87	3,33
Tantárgyfelvétel, kreditelismertetés	2,62	3,25
Szálláskeresés	2,51	2,86
Külföldi képzéssel/munkával kapcsolatos adminisztráció	2,47	3,19
Barátaimtól való távolság	2,41	2,99
Külföldi hatóságokkal való adminisztráció	2,26	3,30
Baráti kapcsolatok kiépítése helyi hallgatókkal/munkatársakkal	2,18	2,04
Családomtól való távolság	2,15	2,75
Magányosság	2,12	2,38
A külföldi tanárok értékelési gyakorlata	2,09	2,70
Eligazodás	1,97	2,74
Kommunikáció idegen nyelven	1,94	2,37
A külföldi tanárok oktatási stílusa	1,93	2,71
Az orvosi, egészségügyi ellátás	1,85	2,97
Felettesekkel való kapcsolat (szakmai gyakorlat esetén)	1,78	2,35
Külföldi tanárokkal való kapcsolat	1,76	2,49
Munkatársakkal való kapcsolat (szakmai gyakorlat esetén)	1,74	2,18
Eltérő vállalati kultúra (szakmai gyakorlat esetén)	1,67	2,36
Kulturális különbségek kezelése	1,64	1,93
Baráti kapcsolatok kiépítése más külföldi hallgatókkal/munkatársakkal	1,61	1,93

A közép-magyarországi és a konvergencia régiók hallgatói között néhány változó esetében szignifikáns eltéréseket találtunk, mind a hazaérkezett hallgatók által tapasztalt nehézségeket, mind a kiutazók körében a várt problémákat illetően. Ezek az adminisztrációs bonyodalmakra, a baráti kapcsolatok kiépítésére és az itthoniaktól való távolságra vonatkoznak. Minden esetben a közép-magyarország régió hall-

gatói tapasztaltak vagy várnak nagyobb nehézségeket, kivéve a családtól való távolságra és a külföldi képzéssel/munkával kapcsolatos adminisztrációra vonatkozóan, amitől a kiutazó konvergencia régiós diákok jobban tartanak.

22. táblázat: A külföldi tartózkodás megtapasztalt/várható nehézségei – eltérések a régiók között

hazaérkezett: „Mekkora nehézséget okoztak külföldi tartózkodásod alatt a következők?” kiutazó: „Véleményed szerint mekkora nehézséget okoznak majd külföldi tartózkodásod alatt a következők?” 1: egyáltalán nem okozott/okoz majd nehézséget 5: nagy nehézséget okozott/ okoz majd	megtapasztalt nehézség hazaérkezettek N=611 átlag Közép-Magyarország vs. konvergencia régiók	várható nehézség kiutazók N=272 átlag Közép-Magyarország vs. konvergencia régiók
Itthoni egyetemi adminisztráció	2,99 vs. 2,66	
Tantárgyfelvétel, kreditelismertetés	2,77 vs. 2,66	
Külföldi képzéssel/munkával kapcsolatos adminisztráció	2,56 vs. 2,31	3,08 vs. 3,33
Családomtól való távolság		2,59 vs. 2,96
Magányosság	2,21 vs. 1,96	
Baráti kapcsolatok kiépítése más külföldi hallgatókkal/munkatársakkal		2,10 vs. 1,73
Baráti kapcsolatok kiépítése helyi hallgatókkal/munkatársakkal	2,30 vs. 1,96	2,18 vs. 1,86

Egyes intézmények hallgatói jobban tartanak, vagy nagyobb problémákat tapasztaltak bizonyos tényezőkkel kapcsolatban.

A kiutazó hallgatók közül a BGF-re és a Semmelweis Egyetemre járók nagyobb félelmeket táplálnak itthoni tanulmányi kötelezettségeik teljesítésével kapcsolatban (4,21 és 4,00 vs. mintaátlag 3,32).

A hazatért hallgatók a következő esetekben tapasztaltak a mintaátlagnál nagyobb értékkel jellemezhető nehézségeket:

- A BGF hallgatói szakmai gyakorlat esetén a munkatársakkal való kapcsolatot (2,16 vs. 1,74), és az eltérő vállalati kultúrát (1,96 vs. 1,67) problematikusabbnak érzékelték.
- Az idegen nyelvű kommunikáció a Semmelweis és a Nyugat-Magyarországi Egyetem hallgatóinak nehezebben ment (2,23 és 2,26 vs. mintaátlag 1,94).
- Az itthoni egyetemi adminisztráció problémásabb volt a BGF (3,15), az ELTE (3,35) és a Semmelweis (3,37) hallgatói számára a minta egészéhez képest (2,87).

A férfiak és a nők másképp érzékelik ezeket a problémákat. Mind a kiutazó mind a visszatért hallgatók közül a nők nehezekebbnek találták/várják az eligazodást (hazaérkezett nők 2,03 vs. hazaérkezett férfiak 1,84, kiutazó nők 2,83 vs. kiutazó férfiak 2,48). Emellett a hazatért ösztöndíjasok között a nők (átlagaik alapján) nagyobb problémákkal szembesültek az egészségügyi ellátás, a külföldi tanárok értékelési gyakorlata, a helyiekkel való baráti kapcsolatok kialakítása, a külföldi adminisztráció, az itthoni tárgyfelvétel és adminisztráció, valamint az itthoni tanulmányi kötelezettségek teljesítése terén.

A hazaérkezett ösztöndíjasok között az alapképzésben tanuló egyetemisták és főiskolások több problémát észleltek a tanulmányi kötelezettségek teljesítését illetően, mint a többi képzésben részt vevők

(3,07 vs. mintaátlag 2,96), az osztatlan képzésben résztvevőknek a külföldi intézményi adminisztrációval gyűlt meg a bajuk (2,79 vs. mintaátlag 2,47).

A kiutazók közül az alapképzéses hallgatók jobban tartanak a külföldi tanárok értékelési gyakorlatától, a barátaiktól való távolság nehézségeitől és tanulmányi kötelezettségeik teljesítésétől.

A választott célország is erőteljesen befolyásolja azt, hogy milyen nehézségekkel szembesültek a hazaérkezettek, a következőkben felsoroljuk azokat az országokat, ahol egy-egy probléma jellemzőbb volt.

- Eligazodás: Franciaország, Hollandia, Olaszország, Lengyelország
- Tanári oktatási stílus: Spanyolország, Olaszország
- Tanári értékelési gyakorlat: Spanyolország, Olaszország, Franciaország, Belgium
- Munkatársakkal kapcsolat (szakmai gyakorlat): Olaszország
- Idegen nyelven való kommunikáció: Németország, Olaszország
- Szálláskeresés: Olaszország, Franciaország
- Adminisztráció hatóságokkal: Olaszország, Franciaország
- Adminisztráció munkával/szakmai gyakorlattal kapcsolatban: Olaszország, Franciaország
- Pénzügyi helyzet: Franciaország, Hollandia, Belgium

Fontos kiemelni, hogy ezekre a nehézségekre országspecifikusan a kiutazók nem számítanak, kivéve nyelvi kommunikációs nehézségekre Ausztriában.

A kint tartózkodás hossza is befolyásolja az eredményeket. A visszaérkezettek közül az eligazodási nehézségeket nagyobbak érezték a rövidebb ideig (1 hónap vagy annál rövidebb) külföldön tartózkodók, emellett a kreditelismeréssel és a tárgyfelvétellel természetesen a több hónapig kint tartózkodóknak voltak inkább problémáik. A kiutazók közül is a 4 hónapnál hosszabb ideig külföldön tanulók tartanak leginkább a külföldi tanárok oktatási, értékelési stílusának nehézségeitől, a velük való kapcsolat kiépítésétől, illetve a kreditelismerési és a tárgyfelvételi komplikációktól.

A kint tartózkodás előtt álló hallgatók esetében megfigyelhető, hogy akik kevesebb korábbi külföldi tapasztalattal rendelkeznek, azok jobban tartanak a kulturális különbségektől, a magánytól, a szálláskereséstől, a külföldi tanárokkal való kapcsolattól, az egészségügyi ellátás nehézségeitől és a hatóságokkal való, illetve az intézményen belüli adminisztrációtól, mint azok, akik már korábban is hosszabb ideig voltak külföldön.

Az adminisztrációs nehézségek valóban több problémát okoztak azon hazaérkezett hallgatóknak, akik első alkalommal voltak ösztöndíjas lehetőséggel külföldön.

6. Személyes és interkulturális készségek

6.1. A készségek változása a hazaérkezett hallgatók körében, várakozások a készségek fejlődését illetően a kiutazó hallgatók körében

A már hazaérkezett hallgatókat arról kérdeztük, hogy miként változtak egyes személyes és interkulturális készségeik a külföldi tartózkodásuknak köszönhetően. 27 különböző készséget, kompetenciát kellett értékelniük 1-5-ig terjedő skálán.

A kiutazó hallgatóktól ugyanezen készségek jelenlegi szintjéről és a szerintük várható javulásukról érdeklődtünk.

A következő, 23. sz. táblázatban azt hasonlítjuk össze, hogy a hazaérkezett hallgatók által készségeikben tapasztalható javulás mennyire feleltethető meg a kiutazók ez irányú várakozásainak. A szürkével jelölt kompetenciák esetében az eltérések statisztikailag szignifikánsak.

Az eredmények azt mutatják, hogy a kiutazók várakozásai a legtöbb készség tekintetében magasabbak, mint amit a már visszaérkezett hallgatók regisztráltak.

Ez csak néhány kompetencia esetében van másképp: a kulturális empátia, az önbizalom és a rugalmasság nagyobb mértékben javult azoknál, akik már hazaérkeztek, mint amilyen változásra számítanak a még kiutazás előtt állók.

A hazaérkezettek körében leginkább az önállóság, a munka, illetve az oktatási környezethez való interkulturális alkalmazkodókészség javult, és a kulturális tudás nőtt.

A kiutazók emellett az egyéb (nem angol) nyelvtudást és a szakmai tárgyi tudást helyezik a rangsor elejére, mint leginkább fejlődni várt tényezőt, amelyek a visszaérkezettek rangsorában csak a közepesen fejlődő kompetenciák közé sorolódtak.

A visszaérkezettek szerint a legkevésbé fejlődő készségek a tárgyalókészség, a kreativitás és az analitikus készségek, ez utóbbi kettőt szintén a legkisebb fejlődésen keresztül menő készségnek várják a kiutazók, viszont a tárgyalókészség javulására vonatkozóan jóval többet várnak, mint amit a hazautazók tapasztaltak.

Összességében elmondható, hogy az analitikus, a tárgyaló-, a konfliktuskezelési és a tervezési-szervezési készségeket, a kreativitást és az egyéb nyelvtudást kivéve (ahol kb. 30 százalékos az 1-es vagy 2-es értéket adók aránya) a többi kompetencia esetében alacsony azoknak a száma, akik nem tapasztaltak, vagy csak kis mértékű változást tapasztaltak (jellemzően 10-10 százalék alatti).

23. táblázat: Személyes és interkulturális készségek változása a hazaérkezett hallgatók körében, várakozások a kiutazó hallgatók körében »»

„Kérjük, értékeld, hogy szerinted a külföldi tartózkodásnak köszönhetően alábbi készségeid ...”	<p>hogyan és milyen mértékben változtak hazaérkezettek</p> <p>N=611 átlag</p> <p>(1- nincs változás, 2- kicsit javult, 3- közepes mértékben javult, 4- meglehetősen javult, 5- nagy mértékben javult)</p>	<p>hogyan és milyen mértékben változnak majd kiutazók</p> <p>N=262 átlag</p> <p>(1- nem lesz változás, 2- kis mértékben javulni fog, 3- közepes mértékben javulni fog, 4- meglehetősen javulni fog, 5- nagy mértékben javulni fog)</p>
Önállóság	4,00	4,06
Alkalmazkodóképesség interkulturális oktatási vagy munkakörnyezethez	3,91	3,93
Kulturális tudás	3,89	4,09
Problémamegoldás mindennapi életben	3,80	3,85
Általános kommunikációs készség	3,76	3,89
Nyitottság	3,75	3,69
Interkulturális kommunikációs készség	3,74	3,92
Kulturális empátia	3,66	3,61
Önbizalom	3,61	3,56
Rugalmasság	3,60	3,56
Más kultúrákra való érzékenység	3,56	3,56
Mindennapi gyakorlati készségek	3,51	3,88
Kulturális tolerancia	3,48	3,58
Társas kapcsolatteremtési készségek	3,45	3,79
Együttműködési készség	3,44	3,60
Egyéb idegennyelvtudás	3,42	3,99
Kezdeményezőkézség	3,42	3,64
Angol nyelvtudás	3,35	3,75
Szakmai tárgyi tudás	3,31	3,97
Problémamegoldás szakmai életben	3,31	3,84
Tervezési és szervezési készség	3,29	3,56
Szakmai kapcsolatteremtési készségek	3,21	3,81
Csapatmunkára való képesség	3,21	3,56
Konfliktuskezelési készség	3,19	3,53
Tárgyalókészség	3,13	3,61
Kreativitás	3,12	3,39
Analitikus készségek	2,87	3,24

6.2. A készségek jelenlegi szintje, várakozások a készségek fejlődését illetően a kiutazó hallgatók körében

A kiutazó hallgatók esetében a fenti készségek jelenlegi (saját megítélésük szerinti) szintjét mértük, emellett arra kérdeztünk rá, hogy szerintük milyen mértékben fognak javulni ezek a kompetenciák a külföldi tartózkodásuk során.

A megkérdezettek leginkább a kulturális empátia, a tolerancia és az együttműködési készség terén érzik magukat kiválóknak, 4,31-es átlaggal. Szintén 4-es feletti értékkel jellemezhetőek szerintük a következő kompetenciáik: problémamegoldás a mindennapi életben, rugalmasság, csapatmunkára való képesség, nyitottság, alkalmazkodóképesség interkulturális oktatási vagy munkakörnyezethez, kreativitás, tervezési és szervezési készség, önállóság.

A hallgatók nagyon alacsony szintűnek egyik tényező esetében sem ítélték meg képességeiket, 1-es értéket a válaszadók kevesebb mint 1%-a, 2-es értéket 1-2%-a adott e kérdésekre, kivéve az egyéb idegennyelvtudást, ahol 8 százalék értékelte elégtelenre, illetve elégségesre saját tudását. Kivétel még az interkulturális kommunikációs készség, ahol 9 százalék jellemezte 1-es vagy 2-es osztályzattal saját készségeit. Legkevésbé jónak egyéb idegen nyelvtudásukat és önbizalmukat értékeli (3,5 alatti átlaggal) a kiutazás előtt állók.

A hallgatók minden kompetencia esetében legalább közepes mértékű javulásra számítanak, legnagyobb fejlődést a kulturális tudás és az önállóság területén várnak, legkevésbé kreativitásuk, tárgyalási és analitikus készségük fog szerintük fejlődni.

24. táblázat: Személyes és interkulturális készségek jelenlegi szintje és fejlődésükkel kapcsolatos várakozások a kiutazó hallgatók körében

készségek	jelenlegi szintje N=262 átlag (1- nagyon alacsony, 2- alacsony, 3- közepes, 4- jó, 5- kiváló)	várt változás N=262 átlag (1- nem lesz változás, 2- kismértékben javulni fog, 3- közepes mértékben javulni fog, 4- meglehetősen javulni fog, 5- nagy mértékben javulni fog)
Kulturális empátia	4,31	3,61
Együttműködési készség	4,31	3,60
Kulturális tolerancia	4,31	3,58
Problémamegoldás mindennapi életben	4,20	3,85
Rugalmasság	4,19	3,56
Csapatmunkára való képesség	4,17	3,56
Nyitottság	4,16	3,69
Alkalmazkodás interkulturális oktatási/munkakörnyezethez	4,09	3,93

Kreativitás	4,07	3,39
Tervezési és szervezési készség	4,06	3,56
Önállóság	4,05	4,06
Általános kommunikációs készség	4,00	3,89
Mindennapi gyakorlati készségek	4,00	3,88
Interkulturális kommunikációs készség	3,94	3,92
Problémamegoldás szakmai életben	3,91	3,84
Társas kapcsolatteremtési készségek	3,89	3,79
Analitikus készségek	3,87	3,24
Szakmai tárgyi tudás	3,82	3,97
Más kultúrákra való érzékenység	3,81	3,56
Konfliktuskezelési készség	3,81	3,53
Angol nyelvtudás	3,79	3,75
Kezdeményezőkézség	3,70	3,64
Kulturális tudás	3,66	4,09
Szakmai kapcsolatteremtési készségek	3,65	3,81
Tárgyalókészség	3,57	3,61
Önbizalom	3,44	3,56
Egyéb idegennyelvtudás	3,19	3,99

A konvergencia és a közép-magyarországi régiókban a jelenlegi (kiutazás előtti) készségek összehasonlításakor szignifikáns különbségeket találtunk a következőkben:

- Angol nyelvtudás: a közép-magyarországi régióban – saját értékelés szerint – magasabb szintű (3,89 vs. 3,65)
- Társas kapcsolatteremtési készségek: a konvergencia régiókban jobb (4,03 vs. 3,78)
- Analitikus készségek: a közép-magyarországi régióban jobb (3,96 vs. 3,76)

A nők szignifikánsan magasabb szintűnek érzékelik kulturális empátiájukat, toleranciájukat, kreativitásukat és más kultúrákra való érzékenységüket, mint a férfiak, a férfiak pedig (más kérdésekkel összecsengően) az önbizalmukat észlelik nagyobbak, mint a nők.

Szakmai tárgyi tudásukat az alapképzésre járó hallgatók alacsonyabbnak (3,71) értékelik, mint a mesterhallgatók (3,90), az osztatlan képzésben résztvevők (4,02), és a PhD hallgatók (4,00).

Emellett más kultúrákra való érzékenységüket is gyengébb szintűnek (3,68) tartják, mint a többi képzésben részt vevő hallgató (3,90-4,40).

Az egyes tudományterületeken tanulók között vannak, akik kiemelkedőnek érzékelik egyes kompetenciáikat a többi tudományterületen tanuló hallgatói véleményekhez képest:

- Nyelvtudás: társadalomtudományok, orvostudomány, informatika
- Tárgyalókészség: jog- és igazgatástudományok
- Kreativitás: művészeti képzés, műszaki tudományok, bölcsészettudományok
- Problémamegoldás szakmai életben: orvostudomány, informatika, műszaki tudományok,
- Analitikus készségek: orvostudomány, informatika, művészeti képzés

- Kulturális tudás: társadalomtudományok, bölcsészettudományok
- Érzékenység más kultúrákra: művészeti képzés, bölcsészettudományok
- Csapatmunka: társadalomtudományok, informatika, pedagógusképzés

Természetesen az előzetes külföldi tapasztalatok is befolyásolják az egyes tényezők megítélését, az első alkalommal ösztöndíjjal kiutazók alacsonyabb értékeket adtak, mint a második, ők pedig mint a harmadik vagy többedik alkalommal utazók a következő kompetenciáikra: angol nyelvtudás, alkalmazkodás interkulturális környezethez, interkulturális kommunikációs készség, más kultúrákra való nyitottság.

Ezek mellett minél hosszabb időt töltött el a válaszadó az 1 héttől több mint egy évig terjedő skálán, jellemzően annál magasabb átlagot adott az önállóság, nyitottság, kezdeményező-készség, társas és szakmai kapcsolatteremtési készség, általános kommunikációs készség és a tárgyalókészség változókra.

7. A külföldi tartózkodás során tapasztalt élmények

A már hazaérkezett ösztöndíjasokat a külföldi tartózkodás során tapasztalt pozitív és negatív élményeikről, a kiutazó hallgatókat pedig az ezekre való várakozásairól kérdeztük meg nyílt kérdések keretében. A hazaérkezett hallgatóktól arra is választ vártunk, hogy mit tennének ma már másképp ezen tapasztalataik alapján?

A tartalomelemzés során az összes választ beködoltuk, a következő alfejezetekben ennek eredményeiről számolunk be.

A kódoláskor törekedtünk arra, hogy ugyanazokat a kódkategóriákat alkalmazzuk mind a hazaérkezett, mind a kiutazó ösztöndíjasok esetében, az összevethetőség érdekében.

Az eredmények több esetben összecsengenek a korábbiakban már elemzett szakmai és személyes téren tapasztalt és várt előnyökkel.

7.1. Pozitív élmények (átélt pozitív élmények/pozitív várakozások)

Ha összevetjük a százalékos arányokat, azt láthatjuk, hogy az utazások, új helyek megismerése sokkal többször szerepelt pozitív élményként, mint várakozásként említve (50 vs. 31%), hasonlóan a szórakozás, szabadidős programok témakörhöz (29 vs. 11%). Ezzel szemben a kiutazó hallgatók közel kétszer annyian említették az új kapcsolatokat, mint a külföldi út leendő pozitív hozadékát, mint a visszatérő ösztöndíjasok (64 vs. 35%). A szakmai fejlődés és a nyelvismeret, valamint az új szemléletmód szintén gyakrabban hangzott el várakozásként, mint tapasztalatként.

Az általánosabb „élmény, tapasztalat” mint pozitívum inkább a kiutazók megfogalmazásában jelent meg, mint a már hazatért hallgatók körében. Ez érthető, hiszen kevesebb konkrétumot tudtak említeni előzetesen, mint azok, akik már hazatértek.

Az viszont érdekes, hogy az említéseket összességében és arányaiban nézzük, több pozitív várakozás hangzott el, mint megélt pozitív tapasztalat/élmény: a hazaérkezett ösztöndíjasok (611 fő), részéről 1255 említés vs. a kiutazó ösztöndíjasok részéről (262 fő) 615 említés, ami 2,05 vs. 2,35 említés/főt jelent.

25. táblázat: A hazaérkezettek pozitív élményeinek és a kiutazók pozitív várakozásainak összevetése

pozitív élmények – pozitív várakozások	hazaérkezett (N=611) említette százalék	kiutazó (N=262) említette százalék
utazás, új helyek, kirándulás, látványok	50%	31%
új ismerősök, kapcsolatok, barátok, szerelem, csajozás	35%	64%
szórakozás, beszélgetések, szabadidős tevékenység, Erasmus programok, közös programok	29%	11%
új kultúra, kulturális programok, új kultúrák megismerése	22%	26%
szakmai fejlődés, oktatás, tanárok, egyetem	19%	26%
önállóság, szabadság, beilleszkedés	8%	11%
éjszakai élet, bulik	7%	-
nyelvismeret	7%	13%
nemzetköziesség, nemzetközi környezet	5%	2%
helyiek kedvessége, nyitottsága, kapcsolat velük, befogadók	4%	9%
élmény, tapasztalatszerzés	3%	16%
felfedezés, séták, város megismerése, új dolgok felfedezése	3%	2%
új szemléletmód, világlátás	3%	9%
diákélet, egyetem, kollégium	2%	-
gasztronómia, ételek	2%	4%
megbecsülés a munkahelyen, elismerés	2%	1%
önismeret, személyiség fejlődése	1%	5%
nyitottság, elfogadás	1%	2%
kommunikációs készség javulása	1%	2%
jobb körülmények, jobb életszínvonal, jobb lehetőségek	-	2%

7.2. Negatív élmények (átélt negatív élmények/negatív várakozások)

A honvágytól, magánytól a kiutazók 20%-a tart, a már visszaérkezett hallgatóknak viszont csak 12%-a említette ezt, mint megélt negatív élményt. Nagyobbak a félelmek, mint azt megélt tapasztalatok indokolnák a kommunikációs-nyelvi nehézségeket illetően (29% vs. 10%) és a beilleszkedésre vonatkozóan is (11% vs. 1%).

A lakhatással és az iskolai problémákkal kapcsolatos nehézségek viszont gyakrabban előfordultak, mint amennyire a kiutazók számítanak rá.

Az említéseket összességében nézve több negatív várakozás hangzott el, mint negatív megélt tapasztalat/élmény: a hazaérkezett ösztöndíjasok (611 fő), részéről 601 említés vs. a kiutazó ösztöndíjasok részéről (262 fő) 326 említés, vagyis 1,02 vs. 1,24 említés/fő).

Ha a fentieket is figyelembe vesszük, mind a pozitív, mind a negatív tapasztalatot illetően több várakozással, mint megélt élmény említésével találkozhattunk a nyílt kérdések megválaszolása során.

26. táblázat: A hazaérkezettek negatív élményeinek és a kiutazók negatív várakozásainak összevetése

negatív élmények – negatív várakozások	hazaérkezett (N=611) említette százalék	kiutazó (N=262) említette százalék
honvág, egyedüllét, magány	12%	20%
lakhatás, szálláskeresés, szállásprobléma (főbérelővel, lakótárssal)	11%	3%
iskolával/munkahellyel kapcsolatos, tanárok/kollégák, kreditek teljesíthetősége, elfogadtathatósága	10%	6%
kommunikációs, nyelvi nehézségek	10%	29%
anyagi problémák, pénz hiánya, magas árak	9%	15%
bürokrácia, papírmunka, hivatal, adminisztráció, ügyintézés	8%	10%
kulturális eltérések, mentalitás, életstílus	5%	5%
nem kedves, zárkózott emberek	5%	3%
időjárás, sötétség	4%	1%
kezdeti nehézségek, elveszettség, szervezési nehézségek	4%	7%
lopás, nem biztonságos, átverés, támadás	4%	2%
lebecsülnek, lenéznek, előítéletek magyarokkal szemben, diszkrimináció	3%	4%
maradt volna még, elválás/hazajövetel nehéz, búcsú	3%	
baleset, betegség, egészségügyi probléma/ellátás	2%	1%
vizsgák, vizsgaidőszak	2%	3%
nehéz beilleszkedni, nem sikerül beilleszkedni, nem fogadnak be	1%	11%
nem volt elég program, unatkozott	1%	-
szervezetlenség, fejtelenség	1%	-
utazás, közlekedés	1%	2%
boldogulás egyedül	-	2%

7.3. A külföldi tartózkodás tanulságai a visszatérő hallgatók számára

A legtöbb válaszadó mindent ugyanúgy csinálna, nem tenne másképp semmit: „Semmit. Minden, ami megtörtént, úgy volt jó, ahogy történt. Semmin sem változtatnék vagy csinálnék újra”.

Néhányan igyekeznének magabiztosabbak és nyitottabbak lenni: „Még nyitottabb lennék az új dolgokra”, „Még inkább mernék önmagam lenni”, „Több önállósággal, bátorsággal, kíváncsisággal még több ismeretre tennék szert”.

Több megkérdezett említette meg, hogy nyelvileg jobban felkészülne, illetve több időt fektetne külföldön az idegen nyelv tanulásába: „Sokkal több időt fordítanék kint a nyelv tanulására”, „Intenzívebb nyelvtanulásba kezdtem volna már a kiutazás előtt”, „Többet igyekeznék gyakorolni a nyelvet”.

Sokszor elhangzott az is, hogy többet szórakoznának, jobban kihasználnák a kint eltöltött időt: „Nem hagynék ki közös programokat”, „Több programban, kirándulásban vennék részt”. Mindezek mel-

lett a kiutazás előtti pontosabb előkészületeket, a spórolást és a lakhatással kapcsolatos döntéseket említették még a válaszadók.

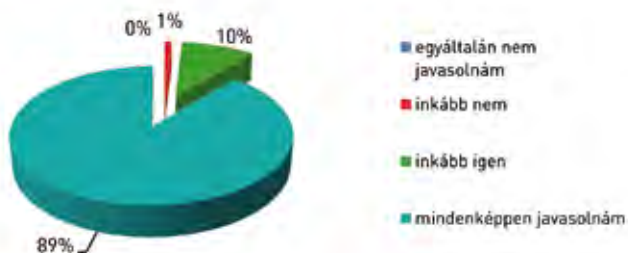
27. táblázat: A külföldi tartózkodás tanulmányai a hazatért hallgatók számára

„Mit tennél ma már másképp ezen tapasztalataid alapján?”	említette fő N=611	említette százalék
mindent ugyanúgy csinálnék	206	34%
magabiztosabb lennék, nyitottabb	47	8%
nyelvileg jobban felkészülnék, több nyelvet beszélnék, nyelvre jobban ráfe- küdnék	47	8%
több program/szórakozás/minden perc kihasználása	44	7%
szabályok lefektetése munkába állás előtt, pontosabb szervezés, időben szervezés (pl. lakáskeresés)	43	7%
úgy szervezném, hogy tovább maradhassak, több időre mennék	31	5%
több ember felé nyitnék, több helyi ismeretség	30	5%
lakhatással kapcsolatos (több emberrel, más helyen)	30	5%
spórolnék, több pénzt vinnék, ösztöndíjaknak jobban utánanéznék	23	4%
többet utaznék, kirándulnék	22	4%
máskor mentem volna ki	22	4%
tanulmánnyal kapcsolatos egyéb (más kurzusokat vennék fel)	16	3%
más országot/területet választanék (túl drága volt)	14	2%
más intézményt/céget/egyetemet választanék	12	2%
türelmesebb, elfogadóbb lennék	9	1%
hamarabb keresnék munkát, keresnék munkát	6	1%
jobban vigyáznék a dolgaimra	4	1%

C. KONKLÚZIÓK, JAVASLATOK

A hallgatókat elégedettségük mérése céljából egy szintetizáló kérdés keretében megkérdeztük arról, hogy mennyire javasolnák másoknak, hogy menjenek ki külföldre egy ilyen ösztöndíjjal tanulni? 99%-uk inkább javasolná, vagy mindenképpen javasolná, míg 1 százalék nyilatkozott úgy, hogy inkább nem ajánlaná másoknak.

11. ábra: Javasolnád-e másoknak, hogy ilyen ösztöndíjjal menjenek ki tanulni?

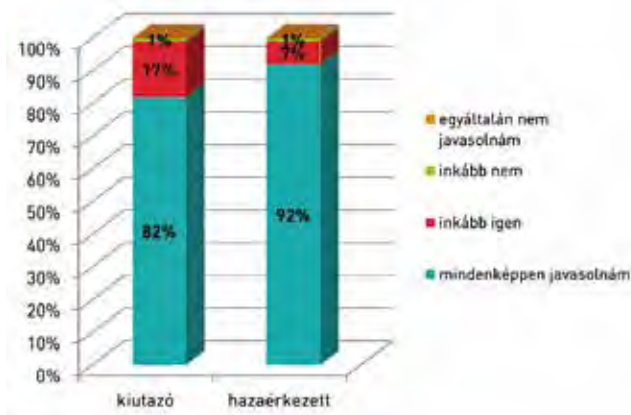

N=873

Szignifikáns eltéréseket az egyes csoportok/kategóriák között csak a hazaérkezett-kiutazó hallgatók csoportjainak vonatkozásában találtunk.

Az ösztöndíjas időszakról hazaérkezettek 92%-a mindenképpen javasolná az ösztöndíjas lehetőséget másoknak, 7%-a inkább igen, és csak 1%-uk inkább nem. A kiutazás előtt állók kicsit kevésbé vannak még meggyőződve arról, hogy mindenképpen érdemes ilyen ösztöndíjra menni, 82%-uk a „mindenképpen” és 17%-uk az „inkább igen” válaszlehetőséget választotta.

12. ábra: „Javasolnád-e másoknak, hogy ilyen ösztöndíjjal menjenek ki tanulni?”

A már hazaérkezett válaszadók 72%-a választaná ugyanazt az országot, és csak 59%-a ugyanazt az intézményt. Nincs különbség a szakmai gyakorlaton, illetve a tanulmányokon részt vevők arányai között.

13. ábra: Ha újra külföldi tanulmányút/szakmai gyakorlat előtt állna, ismét ezt az országot/intézményt választaná? – hazaérkezett hallgatók

N=611

A megfelelő számú kiutazóval rendelkező fogadó országok közül Belgiumot és Lengyelországot 52, illetve 54% nem választaná újra (a minta teljes egészében ez az arány 28%), a Németországból visszatért hallgatók a legelégedettebbek, 82%-uk újra oda menne tanulni vagy gyakorlatra.

Intézményválasztásával nem elégedett az Olaszországból és a Lengyelországból visszajövő hallgatók több mint fele, 63, illetve 61%-uk nem választaná ugyanazt az intézményt, a mintabeli 41%-hoz képest. (A konkrét intézményeknél nincs egyértelmű tendencia, mindegyikre van igen és nem választ adó hallgató is, és nagyon szerteágazóak mindkét országban a látogatott intézmények).

A kutatási eredmények alapján a következő javaslatok fogalmazhatók meg:

- A hallgatók intenzívebb tájékoztatása a kiegészítő ösztöndíjakról
- A nyelvi felkészülés elősegítése külön kurzusokkal, vagy a kiutazók nyelvi felkészítésének integrálása a meglévő nyelvórákba
- Interkulturális felkészítő kurzusok gyakorlati szimulációs játékokkal, szerepjátékokkal, a kulturális sokkra való felkészítéssel és a sztereotípiák kezelési módjainak bemutatásával
- „Interkulturális találkozás” a kiutazó ösztöndíjasok és az intézményben tanuló külföldi cserehallgatók között
- A hazaérkezett és a kiutazó hallgatók országos szintű online fórumának létrehozása, akár a nálunk tanuló külföldi cserehallgatók integrálásával is
- A magyar hallgatók tandemprogramba való bevonása az előzetes felkészülés, illetve kedvcsinálás eszközeként is
- Külföldi partneregyetemekkel közösen indított szabadon felvehető kurzusok, közös projekttel, rövid tanulmányúttal – a külföldi mobilitási ösztöndíjakhoz ösztöndíjként és felkészítésként is
- Országos szinten elérhető adatbázis létrehozása a szálláskeresés megkönnyítésére (a hazaérkezettek tapasztalatait felhasználva)
- Fogadó országokra lebontott információcsomag elkészítése (országos szintű elérhetőséggel), mind információforrásként, mind kommunikációs eszközként alkalmazva:
  - közösségi média oldalak bevonása,

- a hallgatói vélemények interaktív bemutatása blogokon keresztül, képekkel és videókkal illusztrálva,
- a várható nehézségek országspecifikus felsorolása,
- külön figyelmet fordítva a szálláskeresési és a kiutazás előtti adminisztrációs nehézségek feloldására, csökkentésére
- A hallgatói visszajelzések intézményi szintű mérése, elsősorban a kiutazó hallgatók felkészülésének elősegítése céljából
- A kreditrendszer és tárgyelfogadtatás átláthatóbbá tétele, információáramlás elősegítése, partnerintézmények bevonásával, az oktatók tájékoztatásával
- A hazai oktatók – kutatás eredményei alapján észlelt – kreditelismerési rugalmatlanságának csökkentését célzó intézkedéscsomag, pl.:
  - standardok kidolgozása a tárgyelfogadásokra,
  - rendszerszintű információáramlás elősegítése a partnerintézmények oktatói számára (adatbázis az egyes intézmények tantárgykínálatáról),
  - az ösztöndíjra való pályázási folyamatban oktatói ajánlat/javaslat bekérése,
  - az oktatók érdekelttébé tétele tájékoztatással.

Mellékletek

1. sz. melléklet

A hallgatói mélyinterjúk alanyainak jellemzői

Név	Kor	Intézmény	Mobilitási program	Célország	Kiutazás időpontja
Anita	23	Eötvös Loránd Tudományegyetem	Erasmus tanulmányi út	Finnország	2012/13. I-II. félév
Anna	23	Szegedi Tudományegyetem	Erasmus tanulmányi út, Campus Hungary szakmai gyakorlat	Németország	2012/13. II. félév
Dávid	26	Pécsi Tudományegyetem	Erasmus szakmai gyakorlat, CEEPUS, Erasmus tanulmányi út	Szlovákia	2012/13. II. félév
Ditta	21	Pázmány Péter Katolikus Egyetem	Erasmus tanulmányi út	Németország	2012/13. I. félév
Dóra	24	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Erasmus tanulmányi út	Dánia	2010/11. II. félév
Eszter	23	Nyugat-Magyarországi Egyetem	Erasmus tanulmányi út	Törökország	2012/13. II. félév
Gertrúd	22	Nyugat-Magyarországi Egyetem	Erasmus tanulmányi út	Franciaország	2011/12. I. félév
Panni	22	Kaposvári Egyetem	Erasmus tanulmányi út	Norvégia	2012/13. I. félév
Tamás	29	Széchenyi István Egyetem	Erasmus tanulmányi út	Belgium	2013/14. I. félév
Virág	22	Pázmány Péter Katolikus Egyetem	CEEPUS	Csehország	2012/13. II. félév

2. sz. melléklet

A szakértői mélyinterjúk alanyainak jellemzői

Név	Intézmény	Munkahely	Beosztás
Balogné Molnár Gabriella	Szegedi Tudományegyetem	Nemzetközi Mobilitási Iroda	igazgató
Gáspár Marcell	Miskolci Egyetem	Hallgatói Önkormányzat	külgügyi referens
Horváti Éva	Kodolányi János Főiskola	Nemzetközi Szolgáltató Központ	nemzetközi kapcsolatok igazgató
Jenei Attila	Debreceni Egyetem	Nemzetközi Oktatási Központ	igazgató
Mészáros Márta	Széchenyi István Egyetem	Nemzetközi Projekt Központ	ügyvivő szakértő

Németh Judit	Pécsi Tudományegyetem	Oktatási Igazgatóság	intézményi Erasmus koordinátor
Ódor Mónika	Pázmány Péter Katolikus Egyetem	Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar Nemzetközi Osztály	nemzetközi referens, intézményi CEEPUS koordinátor
Székely Ágnes	Eötvös Loránd Tudományegyetem	Nemzetközi Képzési és Mobilitási Osztály	Erasmus intézményi koordinátor
Szenczi Anna	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Erasmus és Csereprogramok Irodája	tanulmányi szakértő (kimenő hallgatók)
Vágó József	Dunaújvárosi Főiskola	Nemzetközi Kapcsolatok Iroda	szakreferens, Erasmus koordinátor
Váriné Dósa Eszter	Kecskeméti Főiskola	Külügyi Iroda	külügyi referens
Zsadányi Gabriella	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Erasmus és Csereprogramok Irodája	tanulmányi szakértő (beérkező hallgatók)

HÁGYARORSZÁG MEGÜJÜL

A projekt az Európai Unió támogatásával,
az Európai Szociális Alap
finanszírozásával valósul meg.